AGIP PASA
2424

اخلاقيه
T. C.
MİLLİ EĞİTİM BAKANLIĞI
RAGIP PAŞA KİTAPLIĞI
MÜDÜRLÜĞÜ
Sayı: 2424
نجيب عاصم

هبة الحقايق

عتبة الحقايق

برنجى قسم

مؤلفى :

احمد بن محمود يوكناكى

استانبول — مطبعهٔ عامره

١٣٣٤

عتبة الحقايق

شرح مع متن

برنجی قسم

مؤلفی : احمد بن محمود یوکناکی

شارحی وناقلی : نجیب عاصم

استانبول — مطبعهٔ عامره

١٣٣٤

R-Y
2792

نشر وتعميم معارف واحیای آثار خصوصنده ابذال همت بیوران
معارف عمومیه ناظر عالیسی

شکری بك افندی حضرتلرینه

توركلرك آبدات قدیمه‌سندن اولان اشبو اثری اتحاف ایله
کسب فخر ایلرم.

نجیب عاصم

باشلانغیج

قطب شمالیدن هندستانه، اقصای شرقدن ادریاتیك دكزینه قدر طاغیلوب یاییلان، یوزلرجه حكومتلر دویروب یرینه‌خانلقلر تأسیس ایدن بیوك تورك ملتنك، مدنیتدن محروم، عالمی تخریبه مأمور اولدیغی وقتیله ظن ایدیلیر ایدی . اوروپا فضلای مستشرقیننك جدی همتلری، خصوصیله بوهمتلره برر محل صرف اولمق اوزره اجرا اولنان تحریات والده ایدیلن وثیقه‌لر بوكون آرتق اوظنك بر بهتان اولدیغنی اثبات ایده‌جك مرتبه‌یی بولدی .

تورك دیلنده اجرا ایدیلن اوفاق بر تتبع بیله تورك ملتنك قدیم بر ادبیاتی اولدیغنی كوستره‌بیلیر . بوتون تورك اولوسلرنده مشترك اولوب پارمق حسابنجه منظوم اولان برچوق آثار سوزی شبهه‌سز آدی صانی خاطره‌لردن سیلنمش برطاقم ملی شاعرلرك اثرلرندن حافظه‌لرمزه نقل اولنمش پارچه‌لردر . فقط بونلر ملتك یازیلی بر ادبیاته مالك اولدیغنی پك ده اثبات ایده‌مز، اولسه اولسه عربك سوق عكاظ شاعرلری كبی پانایرلرده، اجتماع محللرنده انشاد اولنمش شیلر قبیلندن اولمق اوزره تلقی اولنور ، فقط هرحالده قدیم بر ادبیات توخومینك وجودینه دلالت ایلر .

توركلرله اوتەدن بری هرتورلو مناسبتده بولنان چینلیلردر. بناءً علیه بوكون آثار قدیمه‌سندن چوغنی غائب ایدن توركلرك اوائلی حقنده اولدقجه مفصل معلوماتی چین تاریخلرندن آله‌بیلیرز . چین مورخلری توركلرك میلاد عیسادن چوق اول یازیلری اولدیغنی خبر ویررلر . ازجمله میلاددن تقریباً ۱۹۲ ییل اول چین‌مؤرخلری « تنك ـ لی ـ قو ـ تو ـ تان ـ ژو Teng-li-ko-to-tan-jou [۱] » عنوانی حائز اولان (مه ـ ته me-thé) آدلی بر تورك

[۱] مه ـ ته نك عنوانی شویله تفسیر اولنه‌بیلیر : تنك‌ـلی قوتو طانجو؛ بونلردن تنكی معلوم ؛ قوت سعادت، بركت دیمكدر؛ بونلرك الك كوجی تانژودر : هولا كونك اون برنجی اوغلنك آدی طانجو اولدیغنه باقیلیرسه كلمه‌نك تا اوزماندن معناسی بیلنمدیكنه

حكمدارینك چین ایمپراطوریچه‌سی تای ـ هه‌ئو Tai-heou یه نامه كوندردیكنی یازارلر . ینه بو مؤرخلر میلاددن ۱۷٤ ییل اول (لائو ـ شانغ) آدلی بر تانژونك مخابرات سیاسیه‌سنده قوللاندیغی القابی‌ده ضبط ایدرلر . شو مخابره‌لرك چین لسانی اوزره اولمق احتمالی خاطرلره كله‌بیلیر ، فقط ینه او مؤرخلرك تورك حرفلری حقنده ویردكلری معلومات اواحتمالی برطرف ایدر. ازجمله بونلردن (ما ـ توآن ـ لین Ma-touan-lin) تاتار قوملرینك الك اسكی یازیلری تاخته صفحه‌لر اوزرنده چنتكلردن عبارت اولدیغنی قید ایدییور. ینه‌بو مؤلف بزه تاتارلرك اصلا حرف قوللانمدقلرینی‌ده خبر ویرییور . شمدی شو تناقضی نصل حل ایتملی؟ برطرفدن تاخته اوستنه چنتدكلرینی سویلیور، اوته‌دن‌ده حرف قوللانمدقلرینی خبر ویرییور . بو اسلاولرك آلمانلره « نمس » یعنی دیلسز، كندی دیللرینی آكلاماز، دیمه‌لرینه بكزر . آلمانلر بلكه اسلاولردن زیاده دیللیدر، فقط اودیل اسلاولره برشی آكلاتمدیغیچون اونلره كوره دیلسزدرلر. تاتار وتوركلركده حرفسز اولیشلری چین حرفلرینی قوللانمدقلرندندر. ایشته مسئله‌نك الك معقول حلی بودر . تو ـ كیو Tou-Kioue لرك یعنی توركلركده عینی حرفی قوللاندقلرینی ینه بزه اوچین مؤرخی خبر ویرییور . شو خبرلر الك اسكی هون حكمدارلرندن یعنی میلاددن ۹۰ سنه اولندن آلتنجی عصر میلادیده میدانه چیقان توركلره قدر اوزون برزمانی احتوا ایدر . ایشته میلادك ۷۳۲ : ۷۳۵ سنه‌لرینه عائد اولان اورخون آبده‌لرنده‌كی یازیلر اوچینلی مؤرخك بزه‌خبر ویردیكی الفبانك عصرلرجه صوكره آلدیغی شكل تكاملك كوزل بر نمونه‌سیدر [۲] . اورخون كتابه‌سی بوكون فرانسزجه، روسجه، وآلمانجه اوله‌رق ترجمه ونشر ایدلمشدر . شو حسابجه تورك دیلی میلاددن لااقل ۱۹۰ ییل اول ـ شو اوللك نره‌یه قدر وارییور ، بوشمدیلك كسدیره‌مز ـ یازلمغه باشلانمش وبوكون آنجق ۷۳۲ تاریخ میلادیسنده حك اولنان كتابه توركجه‌نك الك اسكی نمونه‌سنی تشكیل ایلمكده بولنمشدر .

حكم ایدیله‌بیلیر. فقط بزجه بونك (تاك ـ تانك) كوكنه ربطی ممكن كوریلیور. بناءً علیه « طانژو ـ طانجو » طانمش ، متبوع دیمك اوله‌بیلیر ؛ یاخود چینلیلره تقلیداً «سماوی» معناسنه‌ده كله‌بیلیر .

[۲] نجیب عاصمك « الك اسكی تورك یازیسی » نام اثرینه باقیله .

ژون — ژوئن Jouen-Jouen تاتارلرینك رئیسی اولان طولون ٤٠٣ ده تاخته اوزرینه یازیله‌جق وجه ایله ساده بریازی اختراع ایلدیکنی‌ده بزه تاریخ خبر ویرییور . بوذات اولسه اولسه دها اول باشقه اولوسلرده قوللانیلان یازی‌یی بر آز دها اصلاح ایتمش اوله‌جق . نصل‌که «کول ـ تکین[١]» آبده‌سنده قوللانیلان حرفلرك صاییسی اوتوزی کچمش ، یعنی تام لسانك احتیاجنه توفیق واکمال ایدلمشدر . بوتورك یازیسنك اساسی آرامی Araméen اولدیغی کوریلیور ایسه‌ده زمان زمان بعض علاوه‌لرله ترقیسنه چالیشلمش وموفق اولنمشدر .

تورك ایمپراطورلغنه خلف اولان اویغورلرایسه نسطوری پاپاسلرندن سریانی حرفلرنی اوکره‌نوب کندی دیللرینه اویدرمشلردر . شکلجه اولان ظرافتی عجم شاعرلرینك زلف‌یاره بکزه‌تملرینه لایق کوریلن خط اویغری تورکجه ایچون کافی ایسه‌ده عربی وفارسی ایله قاریشیق بردیل ایچون مکمل برالفبا دکلدر . فقط قوجه برملتك یکانه واسطهٔ تحریری اولمق طولاییسیله شکلنه ظرافت ویرلمش، بعض علاوه‌لرله اکمالنه چالیشلمشدر . جنکیزك یاساسی [٢]، تیمورك توزوك ویرلیغلری هپ بوحرفلرله یازلمش وفقط موغوللر بعض تعدیلات اجراسیله «پاس ـ پا» نامنی ویره‌رك کندیلرینه مال ایتمشلردر . حتی تیمورلنك زماننده حروف عربیه‌یه دخی اویغورشکلی ویریله‌رك خط دیوانی میدانه کلمشدر . ذاتاً حرفلرك تبدیل واصلاحی هریرده وهرملتده اوله‌کلمشدر . نته‌کیم عجملر عرب حرفلرینه (پ ، چ ، ژ) ی علاوه ایله‌ملری کبی بزده (ڭ ، گ) ی وبرچوق (و) علاوه ایتدك. بلکه برکون بشقه‌شکلده قویه‌جغز ، چونکه احتیاج کوریلیور ، متشبثلر چیقیور.

هرنه‌ایسه شمدی کله‌لم اویغورجه اثرلره :

بونلرك اك مشهوری و اوروپاجه اك اول نظردقتی جلب ایده‌نی «رسول

[١] کول ـ تورکجه‌ده چیچك دیمکدر . احتمال‌که فارسینك «کل» ی بوندن آلنمش، چیچکلرك اك اعلاسنه ویرلمشدر .

[٢] صاحب علاءالدین آتا ملك جوینی‌ده تاریخ جهانکشای سنده : «وچون اقوام تاتاررا خطی نبوده‌است ، (جنکیز) بفرمود تا از ایغوران کوذکان مغولان خط درآموختند وآن یاسها واحکام بر طوامیر ثبت کردند و انرا یاسانامهٔ بزرك خوانند» دیور . بوندن یالکز موغوللرك یازی بیلمدکلری و فقط اویغورلرك کاتب اولدقلری پك اعلا آکلاشیلیور . خوش جنکیزدن اوله عائد اویغور آثاری زمانمزه‌قدر محفوظ قالمشدر آ.

علیه‌السلام نبینك معراج قا بارغانی» آدلی معراجنامه‌در . بوکتابك غریب بر سرکذشتی وار ٧٣ ـ ١٦٧٢ ده استانبولده بولنان «الف لیلة ولیله» مترجمی آنطون غالان A. Galand «اسکی کوفی برخط ایله محرراولان!» بوکتابی یکرمی بش غروشه مارکی دونوانتل Nointel ایچون آلمش ؛ اوده فرانسز مالیه‌سنی اصلاح ایدن مشهور قولبره Colbert ه ویرمش . کتبخانه‌سنده‌کی آثارك ماهیت وقیمتنی بیلمك مراقنده اولان بوذات‌ده کتابك تدقیقنی شرف‌الدین یزدینك «ظفرنامه» آدلی تیمورلنك تاریخنی ترجمه ایدن پەتی دولا قرووا Pétis de la-croix نك باباسنه حواله ایتمش . قرال ترجمانی اولان بو آدم‌ده نسخه‌یی حل ایده‌میه‌رك خارق‌العاده بریازی ایله محرر «معراجنامه» اولدیغنی کتابك اوته‌سنده بریسنده کوریلن کوفی وعربی یازیلردن آکلایه‌بیلمش . معراجنامه قولبردن قرال کتبخانه‌سنه نقل ایدیله‌رك ٢٣٦٧ نومرویه قونلمش . فرانسه مستشرقلری بوکتابی برتورلو آکلایه‌مدقلرندن بعض صحیفه‌لرینك اورنکلرینی شرقه کوندرمشلر. بوکا موسیو باروت آدلی برذاتك ویردیکی جوابك خلاصه‌سی شودر : «اورنکی کوندریلن صحیفه‌لرك یازیسی اوزبکجه دکلدر . شرق دیللرنده درین معلوماتی اولان جعفر افندینك روایتنجه بویازیلر آفریقا یازیسیدر. حتی یوسف و یونس کبی برطاقم علملری‌ده اوقومغه موفق اولمش ! . .

استانبولدن بویله جوابلر کلدیکی اثناده «فورمون Fourmont آدلی ایکی ذات بر آز حقیقته یاقلاشیر کبی اولمشلر ، یازینك نیوچی تعبیردیکرله مانیجواولدیغنی سویلمشلر . استانبولده مراجعت ایدلمدك کیمسه قالمامش ، کورجی پطریقه ، معیتنده‌کی علمایه ، ایکی ایلچی ایله ایراندن کلن اوزبکلره صورلمش ، کیمسه‌دن برجواب آلنه‌مامش. آباێسوعیه‌دن اولوب ارمنیلرله مناسبتی اولان ژوزف تیمه‌ئونی ، میقایل آدلی برارمنی بولمش . اوده هر حرفك مقابلنه تورکجه حرفلر قونده‌رق کتابی تمامیله تورك یازیسنه أویرمش اما ، اما بونلردن حاصل اولان کلمه وجمله‌لری آکلامق کیمسه‌یه میسر اوله‌مامش . اومیقائیل دیمش‌که شرقده (ایلینوس Ilinos) زماننده بردیسان[١] آدلی (نصیبین) ده بر ملحد طوره‌مش، بوآدم یکی بردیل اویدرمش ؛ اودیلده کتابلر یازمش . برزمان صوکره

[١] عربجه آدی «ابن دیصان» در . .

نفره‌ی‌رام Nafreiram آدلی بر خرستیان قرال کلمش، اودیلده رفض والحاده متعلق بر چوق کتابلر یازلدیغنی خبر آلمش، کتابلری آفاروزا ایتمش وهپسنی یاقدیرمش؛ او دیلده، کتابلری‌ده اورته‌دن قالقمش. ایشته بو کتابده اونلردن بریسی ایمش! نه ایسه شو ماصاللری کچه‌لم.

فرانسز مستشرقلرینك آب‌رویی اولان مشهور آبل‌ره‌موزا ١٨٢٠ ده نشر ایلدیکی «تاتار دیللری اوزرینه تحریات» عنوانلی اثری ایچون بعض صرف قواعد طوپلامق اوزره بو کتابه‌ده مراجعت ایتمش، اویغورجه اولدیغنی آکلامش. ١٨٣٣ ده موسیو ژوبر Jaubert نشر ایلدیکی صرف تورکیسنه معرا جنامه‌دن اوچ پارچه آله‌رق یانه بزم تورکجه یازی ایله‌ده نصل اوقونه‌جغنی کوسترمش. واقعا ژوبرك اثرنده اپ ایی خطا وار ایسه‌ده مسئله‌یی ایلك حل ایتمك شرفنی‌ده او قازانمشدر.

انکلیز مستشرقلرندن اولوب کنج یاشنده وفات ایدن دودس Lumley Davids ك ١٨٣٢ ده لوندره‌ده انکلیزجه نشر ایتدیکی مکمل بر صرف عثمانیده ژوبرك خطالرینی ممکن مرتبه اصلاح ایتمشدر. بو کتابی دودس‌ك وفاتندن صوکره والده‌سی فرانسزجه‌یه ترجمه ایده‌رك ١٨٣٦ ده لوندره‌ده نشر ایتمش و بر نسخه‌سنی سلطان محمود ثانی‌یه تقدیم ایلمش و طرف شاهانه‌دن کندیسنه بر یوزك اهدا اولنمشدر.

اویغورجه‌نك بویله‌جه مفتاحی بولندقدن صوکره موسیو وامبری ویانه کتبخانه‌سنده بولنان و ٤٦٥ تاریخلرنده وجوده کتیریلن «قوتادغو بیلیك»ك بر چوق قسمنی ترجمه ایلدیکی کبی مؤخراً موسیو رادلوف ده بو کوزل اثرك تمامنی آلمانجه ترجمه و تحشیه ایله نشره باشلامشدر.

١٨٨٢ ده معراجنامه‌نك تمامی ایله میر حیدر مجذوبك مخزن اسرار آدلی أثرینك بر قسمنی متوفی پاوه دو قورتی فرانسزجه‌یه ترجمه ایلمشدر. صوکره بو ذات فریدالدین عطارك اویغورجه‌یه ترجمه ایدلمش اولان «تذکرهٔ اولیا» سنی‌ده مکمل صورتده ترجمه و نشر ایلمشدر. پارس کتبخانهٔ ملیسنده بولنان تذکرهٔ اولیانك استنساخ تاریخی شودر:

«تاریخ ساکیز یوز قیرق تا آت ییل جمادی‌الاخر آی نینك اونی‌ده هره‌دا مالك باخشی بیتیتیم.» موسیو پاوه دو قورتی معراجنامه ترجمه‌سنه

موسیو Guy le Strange گی لوسترانژ نامه طهرانده صاتین آلنمش میر حیدر مجذوبك مخزن اسرارندن‌ده بر قاچ پارچه علاوه ایتمشدر. بونك نهایتنده‌کی کتبه‌ده «کتبه علی شاه باخشی» یازیلیدر. اویغورجه اثرلردن بریسی‌ده بختیارنامه‌در.

شمدی کله‌لم بزم اثره:

سلطان محمود اول طرفندن آیا صوفیا جامعی ایچریسنده تأسیس ایدیلن کتبخانه دفترنده «٤٧٥٧» نومروده ولغتلر آره‌سنده مقید اولان بر اثر نظر دقتمی جلب ایتمشدی. کتابی کتیرتدم. باش صحیفه‌سنده «مجموعة رسالة باللغة المغولية المنظومة وبالخط المغولی من قبل النصايح وكتاب مخزن الاسرار باللغة المغولية والخط المغولی كل منها محشّى بالتركية»

بونك آلتنده سلطان محمودك مهری و دها آلتنده او زمان حرمین شریفین اوقاف مفتشی اولان شیخ زاده احمد افندینك وقفك تسجیلنی کوسترر بر قاچ سطرلق بر عباره ایله:

«زتو توفیق تمنا کند احمد یارب»

مصرعنی حاوی مهری بولنمقده‌در.

دیمك احمد افندی Fourmont فورمون‌لر کبی کتابك مغول یازیسی اولدیغنی کسدیره‌بیلمش. اکر بو کتاب ده سائر امثالی کبی آوروپایه آشسه ایمش او قدر کورولتی‌یه حاجت قالمایه‌جق، اویغورجه اوراده دها اول آکلاشلمش اوله‌جقدی.

احمد افندینك «لغة المغولية المنظومة» سوزی طوغری دکلسه‌ده «وبالخط المغولی من قبل النصايح» دیدیکی، مغوللقدن صرف نظر، طوغریدر.

نصایح قبیلندن اولان بو رساله‌نك آدی «هبة الحقایق» اولدیغنی «٥٢» نجی صحیفه‌سنده: «من مقالات امیر کبیر صاحب الرأی والتدبیر آرسلان خواجه ترخان علیه‌الرحمه والرضوان بن یوسف خواجه ارنب تغمد غفران وطاب ثراه» سرلوحه‌لی تقریضندن اوکره‌نیورز.

بو ذاتك:

ادیب نینك یری آتی یوکناك ایرور
مصرعیله مؤلفك «یوکناك» لی اولدیغنی
آتاسی آتی محمود یوکناکی

باباسی‌ده یوکناکلی محمود اولدیغنی،

تمامی ایرور کاشغری تیل بیلا

دیه‌ده کاشغر دیلنده یازلدیغنی اوکره‌نیورز.

« ٥١ » نجی صحیفه‌ده‌کی امیر سیف‌الدین تقریضندن ایسه؛

ادیب‌لر ادیی فاضل لار باشی

دیه ادیبلکنی اوکره‌نیورز.

ینه او صحیفه‌ده قائلی معلوم اولمایان یعنی « لاادری قائله ایضاً فی‌تعریفه علیه الرحمة » عنوانلی برتقریضده‌کی « ایضاً » قیدینه کوره دها اول تقریضلر بولنمق ایجاب ایدییورسه‌ده اویله برشی یوقدر. بوتقریضده:

« توغا کورمس ایردی ادیب نینك کوزی

توزاتی بواون تورت باب ایچره سوزی »

دیه مؤلف آنادن طوغمه کور اولدیغنی و کتابك اون درت بابدن عبارت بولندیغنی‌سویلیور. حال‌بوکه بز بوراده مؤلفك کتابنی تقسیم ایچون قبول‌ایتدیکی وجهله بش « نوع » بولیورز. بوکا بش پارچه‌دن عبارت اولان مقدمه ایله خاتمه‌ده علاوه ایدیلورسه اون ایدر. دیمك کتابك اورته یرندن درت باب استنساخ ایدیلمه‌مش. بواکسیکلك یاناسخه ویاخود دها اول استنساخ ایدنلره عائددر. چونکه‌الزده‌کی‌نسخه‌ده اورته‌دن یاپراق‌فلان‌دوشدیکنه برعلامت یوق؛ بالعکس هر اولکی صحیفه نهایتنه قارشیکی صحیفه‌نك ایلك کلمه‌سنی یازمغه دقت ایدیلمشدر. مؤلف‌ده « فی‌العذر بتمام‌الکلام » دیدیکی خاتمه‌سنده:

ادیب احمد آتم ادب پند سوزوم.

دیه‌رك زماننده « ادیب احمد » دیه یاد اولندیغنی بیلدیرییور وکتابك مقدمه‌سنده حمدله، صلوله‌دن صوکره چهار یاری ترضیه ایلیورکه بوده کندیسنك سنی‌المذهب اولدیغنه دلالت ایدر. مؤلف کتابنك خاتمه‌سنده اسمنك « ادیب احمد » اولدیغنی بیان ایتمش ایسه‌ده اثرینك نامنه وتاریخ تألیفنه وذاتنه دائر هیچ برمعلومات ویرمه‌مشدر.

اکر کتابك‌نهایتنده صوکره علاوه اولنمش وکتابك اهمیتنی ومؤلفك تعریف

احوالنی بیان ایدن اوچ منظومه اولمه‌سه‌یدی اسمنه و مؤلفك شخصنه عائد معلوماته دسترس اولنیله‌میه‌جق، مجهولیتده قاله‌جق ایدی.

بومنظومه‌لردن مؤلف حقنده الك زیاده معلوماتی حاوی اولانی « امیر کبیر آرسلان‌خواجه‌ترخان » ککیدر. آندن‌اثرك‌اسمی « هبة‌الحقایق » اولدیغنی‌ومؤلفك مسقط رأسی « یوکناك » نام موقع اولوب پدرینك اسمی محمود اولدیغی وزمانك مشاهیر ادباسندن بولندیغنی آکلاشیلیور. منظومه‌لردن قائلی مجهول اولان دیکر برنده ایسه ادیب احمدك ضریر یعنی اعمای مادر زاد اولدیغی کوستریلیور.

امیر کبیر آرسلان خواجه ترخانك منظومه‌سنده اثرك کاشغر دیلنده انشاد اولندیغنی کوسترلدیکندن صاحب اثرك وطنی اولان یوکناك موقعنك دخی قطعهٔ مذکوره‌ده اولمسی لازم کلور. حال‌بوکه قدیم جغرافیا کتابلری هرنه‌قدر تدقیق‌ایدیلمش‌ایسه‌ده کاشغر قطعه‌سنده وآکا همجوار بقعه‌لرده بونامده برموقعه تصادف ایدیلمه‌مشدر. یالکز ایلك خانلرك مؤسسی اولان « ساتیق‌بغرا » خانك وقوعاتنده « یوکك » نامنده برشهرك‌محاصره وضبطندن بحث ایدیلیور. بلکه‌ده نقطه‌سز اوله‌رق کوریلن ونصل اوقونه‌جغی کسدیریله‌میان بوشهر منظومه‌ده بیان اولنان یوکناك شهریدر.

تقریضلرك مآللرندن بومنظومه‌لرك مؤلفك وفاتندن پك‌چوق زمان‌صوکره قلمه آلندیغی مستبان اولیور. مرور ازمنه ودهور ایله کتابك اسمی ومؤلفك شخصی اونوتلمش‌اولمغله ارباب وقوفدن اولان بعض ذوات بوجهتی تنویرایچون مذکور منظومه‌لری قلمه آله‌رق اثره ذیل ایلمشلردر. بومنظومه‌لردن برینك صاحبی اولان امیر کبیر آرسلان خواجه ترخان تیمورك اولاد و احفادی زماننده اکابر امرادندر. چغتای اولوسنك منقسم اولدیغی درت بیوك قبیله‌دن ترخانلره منسوبدر. اسمنك آخرنده بولنان ترخان تورکلرجه بر رتبه اولان ترخانلق اولمیوب مذکور قبیله‌یه منسوبیتنه علامتدر. آرسلان خواجه ترخان طقوزنجی عصرده یاشامشدر.

مؤلف اثرنده زمان تألیف حقنده هیچ برقیدده بولنمامشدر. یالکز اثری « داد سپه‌سالار بیك » نامنه تألیف ایتمشدر.

مؤلف اثرنده بوذاتك اسمنى بركره بيان وبعده دائما « شاهم » ديه ياد ايدييور. بوندن كتابك نامنه تنظيم اولنه‌رق مؤلفك ممدوحى اولان ذاتك بر حكمدار اولديغى مستبان اوليور. بونك هانكى شهرك حاكمى اولديغى حقنده معلومات يوقدر. بوتون تورك حكمدارلرينك انساب وسلاله‌لرى مضبوطدر. آنلر مياننده بواسمده بر حكمداره تصادف اولنه‌مازكه كتابك تاريخ تأليفى ومؤلفك ياشاديغى زمان معلوم اوله‌بيلسون. كتابك تاريخ تأليفنك تحققى ايچون كتابك شيوه وافاده‌سنك تحقيق وامثالى آثار ايله مقايسه‌سى ايجاب ايدر ايسه‌ده بوجهت دخى تدقيق ايدنى حقيقته تقريب ايده‌مز.

بواسمك مركب اولديغى « داد » ايله « سپهسالار » كلمه‌لرينك تدقيقنه كلنجه: بوكونكى كونده كاشغر وسائر تورك مملكتلرنده عدليه ناظرى مقامنده اولان ذواته دادبيك عنوانى ويريليور. داد، الله داد، خدا داد كبى بر چوق اسماء خاصه‌يه داخل اوليور. شرقده اصل تورك مملكتلرنده باش قوماندانك عنوانى اولان سوباشى، ممالك اسلاميه‌ده تأسيس حكومت ايدن سلچوقيلر كبى تورك دولتلرنده « سپهسالار » اولمشدر.

ممدوحك توصيفى حقنده يازديغى منظومه‌نك بالاسنده اولان « اميرالاجل» افاده‌سنه باقيلوبده بوذات امرا آره‌سنده آرانيلير ايسه يالكز « دادبيك » نامنده برذاته تصادف ايديلور. بوذات امراى سلچوقيه‌دندر. اسمى « دادحبشى » در. پدرينك اسمى « آلتون تاق » اولوب امراى غزنويه‌دن ايدى. داد حبشى هجرتك بشنجى عصرنده ياشامشدر. امرادن سپهسالار ياخود « سالار غازى » نامنده يالكز برذات كوروليور. مشهور سلطان محمود غزنوينك همشيره‌زاده‌سى اولان بوذات دوردنجى عصرك نهايتى ايله بشنجى عصر ربع اولنده ياشامش اولوب عمرينى هندده نشر وتوسيع اسلامه وقف ايتمشيدى. نهايت شهيداً عازم داربقا اولمشدر. بوكونكى كونده مقامى هند مسلمانلرى آره‌سنده زيارتكاهدر. لكن بو ايكى ذاتك كتابك تأليف اولنديغى كاشغر قطعه‌سيله مناسبتلرى يوقدر. هر حالده ناظمك « دادسپهسالاربيك » ديه ياد ايتديكى ذاتى بهمه‌حال او قطعه‌ده وياخود همجوار اولان محللرده اورا حكمدارانى آرالرنده آرامق ايجاب ايدر وكتابك شيوهٔ افاده‌سنه وتوركجه‌يه داخل بولنان كلمات اجنبيه‌نك مقدارينه نظراً بونى

آلتنجى عصردن يوقارى چيقارمامق‌ده ايجاب ايدر. حال بوكه كرك كاشغرك وكرك همجوارلرينك وقوعاتى كتب تاريخيه‌ده تماميله وحقيله مضبوط دكلدر. كاشغر وجوارلرنده اسلامى نشر وتعميم ايدن ايلك خانلر مرور ازمنه ودهور ايله توركلرك مسكون اولدقلرى مملكتلرك شرقنى تماماً آوردهٔ قبضهٔ ضبط وتسخير ايتدكلرى كبى ماوراءالنهرى دخى اللرينه كچيره‌رك بعد بعد تشكيل ايتدكلرى خاقانلق شرقى وغربى ديه ايكى‌يه آيرلمش ايدى. بونلردن حكومت ايدنلرك اساميسى تماماً مضبوطدر، لكن آنلر آره‌سنده دادسپهسالار بيك نامنه تصادف ايديله‌مز. باخصوص آنلر بك نامنى دكل خاقان وخان عنوانتى آليرلر ايدى.

يالكز شرق خاقانلغنده خاندان حكومتدن بعضلرى بر شهرك وياخود اوفاق بر قطعه‌نك حكومتنه نائل اوله‌رق، خاقانه تبعيتده دوام ايتمك اوزره، حكمدارلق ايدييورلرى. مع‌مافيه بونلرك اساميسى مضبوط اولميوب بعضلرينك آدلرى بعض وقوعات مناسبتى وياخود شعرا و ادبا و ارباب علم طرفندن تأليف اولنان كتابلرده ذكر ايله معلوم اولمشدر.

ايشته بونلردن برى‌ده هجرتك آلتنجى عصرى نهايتنده ياشايان « رشيد الوطواط» و«رشيدالكاتب»ناميله معروف « محمدبن محمدبن‌عبدالجليل‌العمرى»نك «جواهرالقلايد وزوايدالفرايد » نام انشا كتابنده مندرج محرارتدن برنده اسمى بروجه زير مضبوط اولان ذاتدر. «مولانا ولى‌النعم الاميرالاسفسار لارالاجل الكبير العالم العادل المؤيد المظفر المنصور اختيارالدولة والدين نصرةالاسلام والمسلمين تاج‌الامراء شرف توران طغرل قليچ اسفهسالار بك بن شجاع محمد بن الحسن بن‌عبدالرحمن حسام اميرالمؤمنين لازالت رايات دولته منصوره وآيات صولته منشوره»

رشيدالوطواط بو ذاتك حكمدار بولنديغى محلك اسمنى بيان ايتمه‌يور؛ لكن محرراتنك افاده‌سندن بوذاتك شرق طرف حكمدارلرندن اولديغى آكلاشيليور.

بزجه بو حكمدار «هبةالحايق» نامنه تأليف اولنان دادسپهسالار بكدر. حكومت ايتديكى محل دخى كاشغر قطعه‌سنده «يوكناك» شهريدر، كنديسى ايلك خان سلاله‌سندندر. كتاب دخى آلتنجى عصرك نهايتلرينه طوغرو تأليف اولنمشدر و « قوتادغوبيليك » ه ثانيدر.

بوكتابك بشنجی عصرده ینه کاشغرده یازیلان قوتادغوبیلیکه نظراً پك چوق عربی وفارسی ایله آلوده اولماسی آلتنجی عصره عائد اولدیغنه دائر حکممزه قوت ویره‌بیلیر . آرسلان خواجه ترخانك تقریضنده‌کی :

« تمامی ایرور کاشغری تیل بیلا
ایتمش ادیب رقت تیل بیلا
اکر بیلسه کاشغر تیلنك هرکشی
بیلیر اول ادیب نینك نیکیم ایمشی
کیشی تیلنی بیلسا بیلور معنیسین
بیلورمن دیساعیب اوزی بیلماسین

سوزلرندن تورکجه‌نك اوزمانلر اهمال ایدلدیکی یعنی رغبت عربی وفارسی‌یه دوندیکی آکلاشیلیور .

کتاب ومؤلفی حقنده‌کی معلوماتمز بوندن عبارتدر . مجموعه‌ده بو اثری متعاقب اوقاف مفتشی احمد افندینك دیدیکی کبی مخزن اسرار منظومه‌سی بولنیور . اوندن صوکره سکاکی ولطفی کبی قدیم چغتای شاعرلرینك بر قاچ منظومه‌لری واردر .

کرك مخزن اسرار ومؤلفی « میر حیدر مجذوب » وکرك سکاکی ایله لطفی حقنده تدقیقات تاریخیه وادبیه‌ده جداً مستثنا بر وقوف وهمت کوسترن کوپریلی زاده فؤاد بك بر اثر حاضرلمقده اولدیغندن بونلره دائر ویره‌جکلری معلوماته انتظار ایده‌رك بز ینه اصل مجموعه‌یه کله‌لم :

بومجموعه‌نك صوکنده‌کی کتبه‌نك صورتی شودر :

« تاریخ سکیز یوز سکسن تورتدا تونغوز ییل ذی‌القعده آیینك اون یتی سیداشنبه کونی تمام بولدی قوتلوق بولسون دولت کیلسون محنت کیتسون تیب شیخ زاده عبدالرزاق باخشی قوسطاطانیاده بیتیتی »

ایشته شوکتبه‌دن مجموعه‌نك ۸۸٤ده استانبولده عبدالرزاق باخشی طرفندن یازلدیغی آکلاشیلیور . « باخشی » لقبی هرات وخراسانده قوللانلدیغنه باقیلیرسه بوذاتك فتح قسطنطنیه مناسبتیله اورادن کلدیکنه حکم ایدیله‌بیلیر . خاطره‌م بنی

آلداتمایورسه ینه بوذات « قوتادغو بیلیك » نامیله معروف اولان وشیمدی ویانه کتبخانه‌سنده بولنان اثری‌ده آماسیه‌ده استنساخ ایتمشدر .

عبدالرزاق باخشی بومجموعه‌یی اویغورجه الفبانك آرتق اعتباردن دوشدیکی بردورده یازدیغی جهتله خط عربی ایله‌ده صورت قرائتنی کوسترمشدر . فقط هرایکی یازی‌ده ایلك باقشده کوزل کورینیورسه‌ده تدقیق اولنورسه پك چوق اهمال ایدلدیکی همان هرصحیفه‌ده کوریله‌بیلیر . بناءً علیه شواهدلندن طولایی بو عبدالرزاقه پك‌ده (باخشی) [۱] دیه‌میه‌جکز .

بز عبدالرزاقك یالکز بزم الفبا ایله یازدیغی نظر دقته آلمدق . اویغورجه ایله کوزلجه تطبیق ایده‌رك قونترول ایتدك ؛ بولدیغمز فرقلری بربر کوستردك ؛ بناءً علیه بزم اویرمه‌مز ایله عبدالرزاقك‌کی آره‌سنده خیلیجه فرق واردر ... بزاویرمه‌ده اویغورجه دها طوغریسی اسکی چغتایجه‌نك قدیم تلفظنه رعایت ایلدك .

آیاصوفیه کتبخانه‌سنده‌کی شواویغورجه مجموعه ایله موسیو Guy de Strange کوئی‌دوستراانژه عائد مخزن اسرار یازیسی براسلوبده یعنی ایران شاعرلرینك زلف دلبره تشبیه ایلدکلری خط اویغورینك صوك طرزنده‌در . [۲]

« هبةالحقایق » ده قوللانیلان الفبادر :

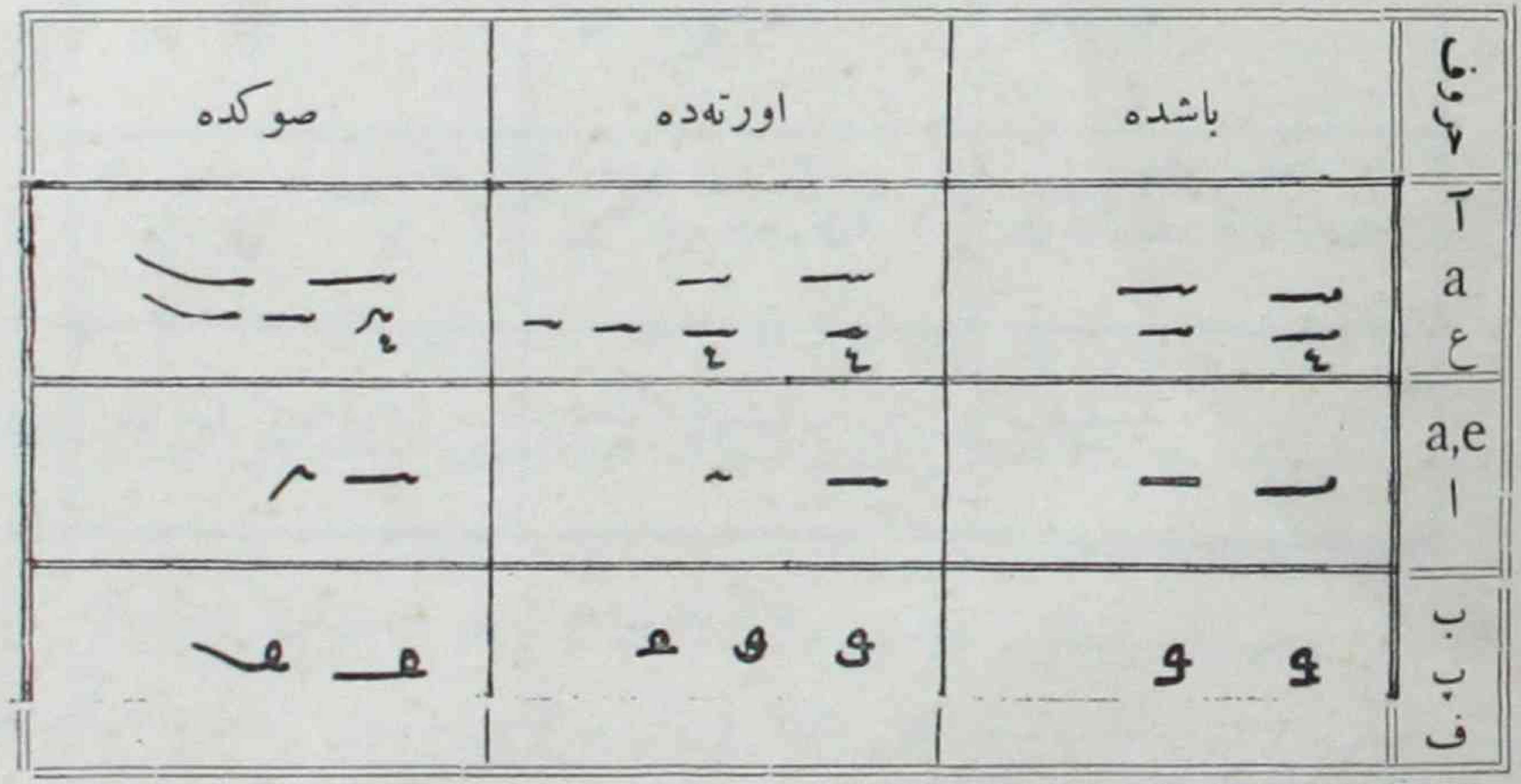

[۱] پارس کتبخانهٔ ملیسنده اویغور ـ چین لغتنامه‌سنده بوکلمه « صاحب ، معلم » دیه تفسیر اولنمشدر . فرانسز مستشرقلرندن وشناسی مرحومك آرقداشلرندن متوفا پاوه‌دوقورتی « فارسی بیلمه‌ین دیوان حکمداری کاتبی » دیور . واصلنك مغولجه‌ده دوقتور معناسنه کلدیکنی خبر ویریور .

[۲] « پاوه‌دوقورتی » نك پارسده نشر ایتدیکی معرا جنامه مقدمه‌سنده XXII ، XXIII نجی صحیفه‌لره باقیله .

حروف	باشده	اورتەده	صوكده
ت د ط	[illegible]	[illegible]	[illegible]
ج چ ژ	[illegible]	[illegible]	[illegible]
ح	[illegible]	[illegible]	[illegible]
خ غ ق ف	[illegible]	[illegible]	[illegible]
ر	[illegible]	[illegible]	[illegible]
ز ذ س ظ ص ض	[illegible]	[illegible]	[illegible]
ش	[illegible]	[illegible]	[illegible]
ك	[illegible]	[illegible]	[illegible]
ل	[illegible]	[illegible]	[illegible]

حروف	باشده	اورتەده	صوكده
م	[illegible]	[illegible]	[illegible]
ك	[illegible]	[illegible]	[illegible]
و	[illegible]	[illegible]	[illegible]
ه	[illegible]	[illegible]	[illegible]
ى	[illegible]	[illegible]	[illegible]

ادات

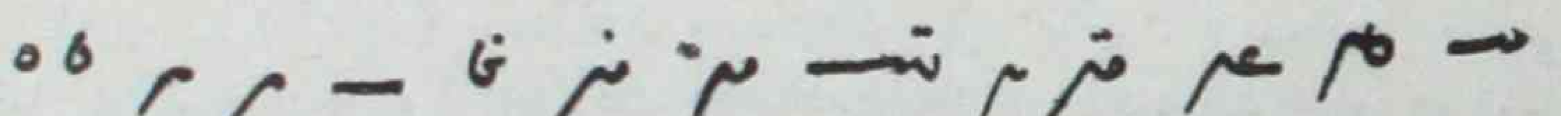

آ ده جا غه فه قه نه نی آ ا ه ی

ایشته شیخ زاده عبدالرزاق باخشی‌نك قوللاندیغی اشکال حروف شو جدولده اجمال ایدلمشدر .

اویغورجه اضافت علامتی اولان (نك) اویغور حرفیله یازیلیرکن ماقبلنه بیتیشدیرلمیور . نهایتده کلن الف و یالرده کلمه‌یه بیتشمز. ادات دیه آیردیغمز شکللرده اویله‌در . ایشته مقدمه‌مز بوراده بیتدی .

نجیب عاصم

بسم الله الرحمن الرحيم

الهی اوکوش حمد آیورمن سنکا

سنینك رحمتینك تین اومارمن اونکا

اوکوش — شرق تورکجه‌سنده وقدیم عثمانلیجه‌ده (چوق) دیمك :

چوبانی برك طوت قورتلر اوکوشدر

(مولانا)

فضولی لهجه‌سنده « اوکوش » ، « یوکوش » اولمشدر :

بودردکه آز دکل یوکوشدر
هم صبر ایده‌یم که صبر خوشدر

سنکا ، — سن ، بن ، او ضمیرلرینك مفعول‌الیهی بوتون تورك لهجه‌لرنده بنکا (منکا) ، سنکا ، اونکا کلیر . عثمانلی شیوه‌سنده کله‌رده برچوق تکاثف وقوعه کله‌رك انجلدیکی حالده یالکز بو اوچ ضمیر اسکی حاللرینی — لسان تحریریده — محافظه ایده‌رك : بکا ، سکا ، اوکا (آکا) شکلنده قالمشدر . تکلمده ایسه : سنه ، بنه ، اونه وحتی سه‌ئه ، بەئه صورتنده تکامل ایتمشلردر .

ایور — (ایماك) مصدرندن مضارعك مفرد غائبی . بومصدرك معناسی عربیده (فعل) ، فرانسزجه‌ده Faire در . مشتقاتندن ایتمك ، ایلمك ، ایش دیلمزده قوللانیلیور . فعل اسنادی اولان (ایماك) معلومدرکه غیرقیاسیدر .

اومار — عثمانلیجه‌ده قوللانیلان (اومق) مصدرندن مضارعدر . (اومود « امید » شکلنده تجملشمشدر .

« اورخون آبده » سنده : « ینی بواپ ایتنو یراتونو اومدق » یعنی دشمن اولوب تنظیم ، تشکیل اولنمق اومدیلر .

اونکا — اوك ، صاغ طرف ، طوغری معنالرینه کلن (اونك) کوکندندر . بوندن مشتق اوله‌رق چغتایجه‌ده : ایشی طوغری جویرمك ، تحویل ایتمك معناسنه « اونکارماق » ، صحت بولمق ، مظفر اولمق معناسنه (اونکالماق) ، بیومك ، نشو ونما بولمق معناسنه (اونکماق) مصدرلری اولدیغی کبی عثمانلیجه‌مزده صحت بولمق معناسنه (اوکمق) ، تعمیر معناسنه (اوکارمق) واردر . بوکلمه‌نك صوکنده‌کی (آ) بر تأکید لاحقه‌سیدر . اسکی تورکجه‌ده (ه) یوقایدی ، صوکره‌دن حاصل اولیور ، شمدی عثمانلیجه‌ده بو (آ) ها شکلنه کیرمشدر .

الهی چوق حمد ایدرم سکا
سنك رحمتکدن صحت (مسعدت ، ظفر) اومارم .

ثنا موو [١] ایوغای سزا بوتیلیم

اونارجا آیا یین‌یاری بیرمنکا

ایوغای — یوقاریکی (ایماك) مصدرندن التزامی صیغه‌سی : ایده

اونارجا — چغتایجه‌ده بکنمك ، ترجیح معناسنه « اوناماق » ، قیچاق لهجه‌سنده اطاعت معناسنه کلیر . بناءً علیه بوکلمه او مصدردن فعل مضارعك مفرد غائبی اولان (اونار) ایله مقداربیان ایدن (جا ـ جه)دن مرکب اولیور وطوعاً ، ترجیحاً معناسنه کلیور .

ایایین — (ایماك) مصدرندن : ایده‌یم

ثنامی بودیلم سزا ایده
طوعاً وترجیحاً ایده‌یم یاری ویر بکا

(بودیلم ثنامی طوعاً وترجیحاً ادایه سزا اولمق ایچون بکا مددرس اول .)

سنینك بارلیغینك غه تانوغ لوق بیرور

جومات جاناوار اوچقان یوکورکان ننکا

تانوغ — چغتایجه تانوق شاهد . عثمانلیجه‌ده طانیق .
یوکورکان — « یوکورماك » مصدرندن : یوروین .
ننك ـ نسنه ، شی . صوکنده‌کی (آ) تأکید علامتی .
سنك وارلغکه شهادت ویرر :
جماد ، جانور ، اوچان ، یوریان هرنه وارسه .

سنینك بارلیغینك غا دلیل آر قاغان

بولور بیرنك ایچرا دلیل لار مینکا

---

[١] Senamouv اوقونه‌جقدر .

مینکا ـ مینك = بیك ، نهایتنده‌کی مد تأکید ایچوندر .
سنك وارلغکه دلیل آرایان ،
برنسنه ایچنده بیکلرجه دلیللر بولور .

فغی کل شیٔ له آیة تدل علی انه واحد

یوق آردیم یارا تتینك یانا یوق قیلیب
ایکینج بار قیلورسن موقیر من مونکا

اردیم ـ ایمك فعل اسنادیسنك ماضیٔ شهودیسی .
یوق ایدم ، یاراتدك ، ینه یوق قیلیب
ایکنجی دفعه وار قیلارسن ، بوکا مقرم .

آیاشك یولی‌ده ییلیکلی اوتون
کیل اوت تین اوزونك یول اولوم تین اونکا

ییلیکلی ـ چغتایده ییلماك ، عثمانلیجه‌ده یلمك یعنی سرعتله قوشمق ، یل کبی کیتمك‌دن صفت « روزکار » معناسنه کلن « یل » جذرندن .
اوتون ـ چغتایجه‌ده (اوتماك) کچمك ، مجازاً عفو ، بونك مطاوعتی (اوتونماك) ایلری کچمك ، صاقینمق ، استغفار معناسنه‌در . اتون ـ بالواسطه عفواولنمق : قبول صفح .
یول ـ زورله قوپارمق ، قورتارمق معناسنه کلن یولماق‌دن .
اوت ـ آتش . عثمانلیجه‌ده اوت طاشی ، آغیز اوتی . اوتاغ ، اوطه ، اوجاق (اوتجاق) ایچلرنده آتش یاقیلان یر اولدقلری ایچون بویله تسمیه ایدلمشلردر ؛ (اوطون ـ اودون) اوتمك ، (اوتو) ده بوماده‌دندر .

ای‌شك یولنده یلن (پویان اولان) استغفار ایت .
کل آتشدن اوزیکی (نفسکی) چك چیقار ، اولومدن اوکجه .

یاراتتی اوغانیم تونونك کوندوزونك
اوتوب بیر بیری کا یورور اونك سونکا

تون ـ کیجه ؛ مشتقاتندن کیجه‌یی کچیرمك معناسنه تونلاماق ، قرانلق باصمق یرینه (تونماق) ؛ قدیم عثمانلیجه‌ده « دون‌کون » کیجه کوندوز تعبیری وبوندن‌مشتق اوله‌رق طاووق وسائر قوشلر ایچون تونك ، تونه‌مك ؛ قپچاقجه : تون بوچنی : نصف‌اللیل ، آیدین ، آیدون : آیلی ، مهتابلی کیجه .
اوتوب ـ (اوتماك) کچمك ، آشمق ایلری کیتمك مصدرندن صیغهٔ ربط ، عثمانلیجه‌ده (اوته) .
اوغان ـ الله ، خالق ، مونغولجه‌ده اوغلان : شهزاده ؛ سائر تورکجه‌لرده اوغول ، اوغلان ، اولان ، چوجق ، مخلوق ؛ اوغلاق کچی یاوریسی (بونلرك براصلدن اولماسی محتملدر .)

یاراتدی اوغانیم (اللهم) کیجه‌یی ، کوندوزی
اوك صوکی تعقیب ایده‌رك یورور .

توناتور تونونك نی کونونك کیتاریب
تونونك کیتاریب بازیاروتور تنکا

تنك ـ چغتایجه تینك ، عثمانلیجه دنك (تنکیز ، دکیز بو ماده‌دن) .
کیجه‌یی دوناتور کوندوزی کیدروب ،
کیجه‌یی تکرار کیدروب دنکه (اعتدال وتوازن مساوات) یورودر .

کما قال الله تعالی یخرج الحی من المیت ویخرج المیت من الحی .

اولوك تین تیریك هم تیریك تین اولوك
چیقارور کورار سن مونی کات آنکا

کات ـ شرق تورکجه‌سنده قاتیغ ، عثمانلیجه‌ده قاتی ، سرت ، قوتلی ، پك معنالرینه‌در ، بونلردن بوکلمه‌نك قوتلی ، کرکی کبی معنالرینه کله‌جکی استدلال اولنور .
آنکا ـ آنك ، فهم ، ادراك معنالرینه . بوندن آنکمق = آکمق ، یاد وتخطر ، آنکسز ، آنکسزین دوشونمکه وقت قالمه‌دن ، کلمه‌نك صوکنده‌کی (آ) تنبیه وتأکید علامتی .

اولودن دیری هم دیریدن اولو
چیقاریر کوررسن بونی قوی (ای) آکلاها .

بو قدرت ایدیسی اولوغ بیر بایات

اولوك لرنی تیر کوزماك آسان آنكا

ایدی ـ صاحب ، افندی ، عثمانلیجه‌ده : ای فال اسّی.
آدمه قلدی فرشته‌لر سجود
هم آكا جوق‌قلدی اول لطف اسّی‌جود
سلیمان دده‌نك مولدنده

ایسسز ایصسز ، صاحبسز ، یر ، چول .

اولوغ ـ اصلی (اولوب) صوكره اولوق ، اولوغ شكللرنده كوریلن بوكلمه عثمانلیجه‌ده (اولوجامع ، اولو قشله) كبی تعبیرلرده قالمشدر .

بایات ـ جغتایجه وعثمانلیجه‌ده بیات اكمك ، بیات یمك تعبیرلرنده موجود اولان بو كلمه اصلاً قدیم معناسنه‌در .

تیركوزماك ـ دیریلتمك ، احیا .

بو قدرت صاحبی اولو ، معظم بر قدیمدر (كه)
اولولری دیریلتمك اوكا قولایدر .

فی نعت النبی علیه السلام

اَشیت اَمدی قاچ بیت حبیب فضلی تین

اوقوش هوش یتیتیپ سوزوم نی آنكا

اوقوش ـ عقل ، فكر معناسنه كلن (اوق) كوكندن ، ذكا دیمك .

یتیتماك ـ ایتمك ، زورله‌مق .

ایشیت ایمدی قاچ بیت حبیب (اكرم) فضلندن
زكا و عقلكی زورلایوب سوزومی آكلا .

اول اول خلقده یَكی كیشی قوتلوغی

تورات میشده یوق بیل آنكا توش تنكا

اول ـ برنجی (اول) عثمانلیجه‌ده‌ده قوللانیلان (اول ـ او) ضمیر غائبی، ایكنجیسی عربجه‌ده (كون) ، فرانسزجه‌ده être ایله ترجمه اولنه‌بیلن اولمق فعلنك مفرد غائبی‌دركه شمدی بونك یرینه بزطورمق مصدرندن(در) قوللانیورز ؛ فرانسزجه‌ده‌كی être فعلندن est نك مقابلیدر .

یكی- شرق‌تورکجه‌سنده (بیك، ایك) زبون، بد ، فنا ، خسته، عاجز . عثمانلیجه‌ده (ایكله‌مك) بوماده‌دن.

یكی ـ یكین ، ایلك «یكیت» بورادن.

قوت ـ سعادت ، بركت ، قوتلوق = قوتلو ، مسعود ، مبروك .

تورات ـ عثمانلیجه‌ده توره‌مك ، نشوونما بولمق توراتمش = مخلوق .

توش ـ أش ، معادل .

تنكا ـ یوقاریده كچن (تینك) ماده‌سندن ، دنك ، معادل ، مساوی .

او خلق ایچنده چوق كیمسه‌لرك باعث سعادتی‌در .
مخلوقاتده اوكا دنك و معادل یوق، بیل .

رسوللر اورونك یوز اول اول یوزرا كون

یا آنلر قیزیل مینك بو اینكا مینكا

اورونك ـ پارلاق ، لامع ؛ سجمه .

مینك ـ بك ، خال .

اینك ـ جغتایجه‌ده چكه ، كلیس تورکجه‌سنده (حنك‌ایتمك،انك‌ایتمك) چكه چالمق، لاف ایتمك .

رسوللر پارلاق یوزدر ، او (حضرت نبی) او یوز اوستده كون (یعنی نور) در .
یاخود اونلر قیزیل بك ، بو (جناب پیغمبر) چكه‌یه (چاه زنخدان) بك‌درها.

آنینك مدحی بیرلا تا تیر بو تیلیم

آنینك یادی بیرلا شكر شهد آنكا

تاتیر ـ طاد بولور ، طاتلیلاشور (تاتیماك) دن .

اونك مدحی ایله بو دیلم طاد بولور
اونك یادی‌ده اوكا (دیلمه) شكر شهددر .

بو كون تيكسو[١] منتين دُرود اول يارين

ايليك توتتا جيم غه آكير سامو نكا

ايليك — أل ، دست . (الليك — بر ألك هر بارمغىاون صايىلمق اوزره (اللى) بوزادن در .

توتتاجى - طوتيجى . ايليك توتتاجى = دستكير .

اكير - چغتايجه ايكور ماك ، حكمفرمالق ايتمك .

بو كون بندن درود دگرسه اوده يارين

بوكا (ناظمه) دستكير اولغه حكم ايلسه(عنايت قيليسر، حكم ايدهجكدر).

يىما تورت آشينكا ايتور من سلام

اولار تين اوسانماق قاچان اول منكا

اوسانماق - اوزانمق ، مباعدت ايتمك ، اوزاقلاشمق .

ينه دورت اشينه (چهاريار) ايدرم سلام

اونلردن اوصانمق (مباعدت) نصلدر (ممكنمى) بكا ؟

صادق بيرلا فاروق اوچونچ زين نورين

على تورتلنج اول آريكسيك تونكا

آريمك ، آرى - عثمانليجهده آريتمق تميزلهمك ، آريتمق ، تميزلتمك .

سيك - عمود ، ستون .

تونكا - چغتايجه توكا جميع معناسنهدر ، توكاتمك ، توكنمك ختامه ايرمك ؛ ينه بولهجهده تونلوك ، ازد حام ، كثرت ، جماعت ديمك . قبچاقجهده توكا ، تونكا « قره باش » يعنى قول، خلايق‌عوام ديمكدر . اوحالده بورادهكى تون ، تونك مجموع ناس ، خلايق ديمك اولور .

صادق (ابوبكر) ايله (عمر) فاروق اوچنجى ذالنورين (عثمان)

دوردونجى على خلايقه پاك عماددر .

---

[١] tiksuv اوقونهجقدر.

الهى كەجوركان ايتيم سن چكور

نيجه ما [١] خطاليق قول آرسم سنكا

كەجوركان - كيچورماك ، كچيرمكدن مساهله كار .

ما - ينه ، اكثريا : يا نا ما شكلندهده قوللانيليور ؛ ايشته معناسنهده كليور .

الهى مساهله كار ايدم سن كچير (عفو ايت)

نيجه (نه قدر) سكا خطالى قول اولسهم .

منكا بو لسا فضلينك قوتولدى اوزم

اكر بولسا عدلينك قاتيغ ليق منكا

بولماق - برحالدن‌ديكرحاله‌كچمك؛ فرانسزجه devenir مقابلى. عثمانليجهده وقوع بولمق، وصول بولمق كبى بر ايكى تعبيرده قوللانيليور ؛ فقط استعمالى الزمدر . Bolmak تلفظ اولنور .

قوتولماق - قورتلماق ، رها .

بكا فضلك اولورسه نفسم قورتلدى

اكر عدلك اولورسه قاتيق (درشتى)در بكا .

في مدح امير الاجل داد سپهسالار بيك عليه الرحمة والغفران

آيا تيل تورات مدح اوتو نكيل قانى

من آرتوت قلايين شاهيم غه آنى

تيل — پارچه ، قسم . عثمانليجهده بو كوكك مشتقاتى ديل، ديليم ، ديلماج (ترجمان). لسان معناسنه كلن عثمانلى شيوهسنده وكرك اسكى توركجهدهكى شكلى ينه بو كوكدندر : (تيل - ديل) . اسكى توركجه كيلماك (كلمك)ك متعديسى اولان (كيلترماك) عثمانليجهده لامك سقوطيله نصل (كتيرمك) اولمشسه (تيلماك)ده ديلمك (ديمك) اولمشدر . يالكز ديل ايله ايستهمك ديمك اولان تيلاماكدن (ديلهمك) شكلىده حاصل اولمش . آغاجك برديليمى تال (دال) ، وجودك قابا برديل شكلنده اولان قسمى تالاق (دالاق) ،

---

[١] اويغورجهسى « نجاما » شكلنده يازلمشدر .

قوپاروب آیيرمق ديمك اولان تالان ، صويك قاباران قسمى تالغه (طالغه)، اینجه برمعدنى پارچه تیل (تل) ، دوه‌نك بر پارچه‌سى يعنى ياوريسى چغتايجه‌ده (تيلاق) هپ تيل كوكندندرلر.

توراتمك ـ خلق ايتمك ، چوغالتمق ، عثمانليجه‌ده توره‌مك .

اوتونكيل ـ اوتون كيل، اوتونماك، اوتماك يعنى اوتمك، تغنى ؛ ترنم ايتمكدن امر حاضر.

آرتوت ـ تحفه ، تقدمه ، هديه .

اى ديل مدح اختراع ايت، تغنى ايله هانى
بن اونى شاهمه تقدمه قيله‌يم

شهيم مدحى بيرلا بزاديم كيتاب
اوقوغلى كيشى نينك سوونسون جانى

شاهمك مدحى ايله بزه ديم كتاب
اوقويان كشينك سه‌وينسون جانى .

اوكا بيلمس اركا اوكا اوكراتور
آنينك بِرّى جودى بديع احسانى

اوگه بيلمين اره اوگمه اوكره دير
اونك برّى ، جودى ، بديع احسانى .

اول اول عقل اوقوش هوش خردقه مكان
بيليك معدنى هم فضيلت كانى

اول ـ برنجيسى ضمير غائب (او ، اول) ، ايكنجيسى اولمق être فعلنك زمان حالنك مفرد غائبى ؛ عاميانه تعبيرجه ادات خبر (est) .

بيليك ـ علم وحكمت

او عقل ، ذكا، هوش [و] خرده مكاندر
علم معدنى ، هم فضيلت كانى [در] .

سيمك تين آديز راك توتار همت اول
سخاسى مكاريم ييكا درمانى

سيمك ـ برج اسدده‌كى ايكى پارلاق ييلديز ، سماك .

آديز ـ يوكسك ، بويوك .

ييك ـ خسته‌لق ، آفت .

اول (ممدوح) همتى سِماكدن يوجه طوتار
سخاسى ، مكارمى [ده] آفتلره درماندر .

رييت (رعيت)قه موشفيق سلمتين حليم
واليكن بوشارده شرا آرسلانى

بوشماك ـ قيزمق، غضب : عينى معناده بوكلمه مير حيدر مجزوبك« مخزن اسرار »نده‌ده قوللانلمشدر :

بند وبلا دنياده ايركا توشار   مونچا جفا ايركيشى كانا بوشار .

فقط مير على شير نوائينك « محبوب القلوب » نده : ص ٣٦ : « آنداق كيشى كايوز مونجاق مشقت نى بوشار ؟ » يعنى بويله كشى‌يه بونجه يوز مشقتك نه‌زيانى اولور ؟ » دينيور بوراده « بوشماق » : زيان ويرمك ديمك اوليور .

اورخون آبده‌سنده كوريلن اك اسكى شكلى : بودنغ اجوم آپام توروسينچه يراتمش ، يوشغورمش ! يعنى خلقى اجدادم توره‌سنجه تنظيم ايتمش تشجيع ايلمشدر .

رعيته مشفق، سليمدن حليم
لكن قزغينلقده اسد شرى‌در .

صلابت ايچنده عمر تيك جووان
سخاوت سماقت توتار عثمانى

توتار ـ توتماك ، طوتمقدن مساوى اولمق .

صلابتده عمر قدر جوان
سخاوت (و) سماحتى عثمان (درجه‌سنى) طوتار .

تتيك ليك‌ده كيندوو [١] آياز تين اوزوق
داد انصاف توتار چين انو شيروانى

[١] kindouv اوقونيور .

تنیك ـ فراست ، فعالیت ، عثمانلیجه : تنیك .
اوزوق ـ فضله ، ایلری وارمش : عثمانلیجه آز کیتدم اوز کیتدم .
چین ـ صحیحاً : چین صباح ، صبح صادق .

تنیکلکده کندوسی آیازدن اوزدر
دادی ، انصافی طوتار صحیحاً نو شیروانی

آنینك باخشی شیندین بولوت اوپتا نور [١]
بو سوزنی بوتون چین توتور [٢] توشمانی

توشمان ـ توش ـ مان : توش ، طیش دیشاری و « مان » آدام دیمك اولدیغنه کوره توشمان ، دشمن « طشره آدامی ، یابانجی » دیمك اولور .

اونك بخشندن بولوت اوتانور
بو سوزی بتون دشمانی صحیح طوتار .

آیاشا هیم آرەتم لرین سانەغین
سانور مو [٣] ادیز قوم اوشاق تاش سنی [٤]

آرەتم ـ آرتمقدن : فضل ، فضیلت .
ساناغ ـ صایی ؛ حساب .
اوشاق ـ اوفاق .

ای شاهم فضیلتلرك صاییسی
یوجه قوم ، اوفاق طاش صایی ایله صاییلورمی ؟

سیاست ریاست کیاست کرم
سیادت علا عدل آشیت اوق مونی

---

[١] عرب خطی ایله اولان اویرمەسندە : اوفتانور .
[٢] عرب خطندە : توتار .
[٣] طوغریسی : سانی اولەجق .
[٤] sanourmouv اوقونەجق .

اوق ـ اوقماقدن امر حاضر : آکلا ؛ ادراك ایت .

عثمانلیجەدە اوقمق ایله اوقومقی آیرد ایتیورز . برنجیسی آکلامق معناسنەدر ، قرائتدن مقصد آکلامق ایسه تلفظمزی دکیشدیرەمسەك بیله معناسنی بیلملی یز ، ایکنجیسی یعنی اوقومق اعلا ایتمك ، اعلان ایلمك ، دعوت ایتمك دیمکدر . بودە عثمانلیجەدە : اذان اوقونمق ، اوقویجی کیتمك طرزندە قوللانیلور . اسکی تورکلردە حکومت امرلرینی اوق اوزرینه اشارت ایدەرك کوندریر ایدی .

سیاست ، ریاست ، کیاست ، کرم
سیادت ، علا ، عدل ایشیت آکلا بونی .

یانا مجد مورووت فوتووت اوغان
عطا قیلدی شهیم غه بوجومەلانی

ینه مجد ، مروت ، فتوت الله
عطا قلدی شاهمه بو جملەیی .

اوکوش آزتیب آیماس بدیزلر تینکیز
بولوت هدیه قیلسا اوشاق قطرەنی

بدیز ـ اویغورجەدە اثر صنعت ، بناءً علیه مقبول شی ، تحف ، تحفه .
آیماس ـ آیتمك دیمك ، معناسنه اولان « آیتماك » مصدروندر .
تینکز ـ تنك ، دنك ایله (ز) لاحقەسندن مرکبدر . تسویەسنكدنك ، دوز اولاسی حسبیله « دکز » .

دکز تحفەلری چوق ، آز دیوب دیمز
بولوت هدیه قیلسه اوفاق قطرەیی .

تینکیز تین کریم راك شهیم مینك قاتا
قبول قیلسا تانك یوق بو آز هدیەنی

قاتا ـ قات بیلدیکمز کره ، دفعه .
تانك ـ عجیب ، تانکسوق تحفه ؛ یادکار ؛ کلیس تورکجەسندە طاکه قالمق ؛ متعجب اولمق ؛ جغتایجەدە : تانکلامق تعجب ایتمك .

دكزدن كريم‌رك (دها كريم) شاهم بيك قات ها
قبول قيلسه تانك دكل (عجيب دكل) بو آز هديه‌يي.

موجب تأليف هذا الكتاب ومقتضيه

دادايسپهسالار بك اوچون بو كيتاب
چيقارتيم آچونده [١] آتى قالسوو تپ

آچون ، آجون ، آژون ـ دنيا .
داد سپهسالار بك ايچون بو كتابى
چيقاردم دنياده آدى قالسون ديه .

كيتابيم‌نى كوركان آشيتكان كيشى
شاهيم‌غه دوآ بيرلا ياد قيلسوو تپ

كتابمى كورن ايشيدن كشى
شاهمى دعا بيرله ياد قيلسون ديو .

كتينكى كليكلى كيشى‌لر آرا
آنينك ذيكه‌رى تانكسوق آديز قالسو تپ

كتينكى ـ كيدن ، اسلاف .
كليكلى ـ كله‌جك ، اخلاف .
تانكسوق ـ تعجب‌تانك ، دانك جذرندن تانكسوق عجيبه ، تحفه ، هديه‌ديمكدر بعض ظرفانك زنجى باجيلرك رنكندن كنايه اوله‌رق « تنسوخ » ديه توجيهلرى ياكلشدر .
آديز ـ اويغورجه‌ده : عالى ، يوكسك . عثمانليجه‌ده فرانسزجه‌نك géant كله‌سنك مقابلى اولان ديزمان = (اديز ـ مان)
اسلاف ، اخلاف كشيلر آراسنده
اونك ذكرى يادكار (تانكسوق) [و] يوجه قالسون ديو .

[١] ناسخ دائما : آژون يازيور .

آنينك وودى بيرلا كونكول‌لر تولوب
آنينك يادى بيرلا آچون تولسو تپ

اونك ودى (محبتى) ايله كوكللر طولوب
اونك يادى ايله دنيا طولسون‌ديو.

بزه ديم كتابى مواعظ مثل
باقيغلى اوقوغلى آسيغ آلسوو تپ

آسيغ ـ فائده
بزه‌دم (سوسله‌دم) كتابى مواعظ [و] مثل [ايله]
باقان ، اوقويان فائده آلسون ديو .

بلك اتيم آنى شهيم‌غه منوك
هوادار ليغيم‌نى توكال بيلسوو تپ

بلك = بيلمكدن : علامت نشان .
مانوك ، منوك ـ تورك‌جه بككو ، مونغولجه‌ده منكوابدى ، پايدارديمك ، عثمانليجه‌ده قوتلى معناسنه كلن بك كله‌لرينه كوره بونك معناسى « يادكار پايدار » اولمق لازم‌كليور ، اورخون‌محكوكاتنده بككوتاش : فرانسزجه‌نك monoument آبده معناسنه قوللانلمشدر .
توكال ، توكل ـ تمام ، مكمل .
نشان ايتدم اونى شاهمه يادكار پايدار اوله‌رق ،
هوادارلغمى تمام بيلسون ديو .

النوع الاول فى منفعة العلم ومضرة الجهل

بيليك تين آيور من سوزوم كا اولا
بيليك ليك كا يا دوست اوزونك نى اولا

اولا ـ ناسخ « مستمع باش » ديه بونك فارسى قارشيلغنى يازمش . جغتايجه‌ده بوكله‌دن‌مشورت ، شورى‌معناسنه « اويلامه » اسمى‌ايله اويلانماك ، اويلاشماك‌مصدرلرى

وار‌دردر. شو حالده (اولاماپاشا)نك آدی «مشاور» دیمك‌اولیور. ایكنجی مصرعك صوكنده‌كی «اولا» عثمانلیجه‌ده برشیئی برشیئه یاقلاشدیروب باغلامق معناسنه قوللانیلان اولامق‌دن امر حاضر، مطاوعتی اولاشمق. بوایكی مصدر عینیله چغتایجه‌ده‌ده قوللانیلیور. شو ایكی كلمه‌نك اصلی بر اولمق اوزره‌ده قبول ایدیله‌بیلیر.

آیورمن - آیماق، یعنی سویلمك‌دن؛ اسكی عثمانلیجه و آذری لهجه‌سنده آیتمك.

بیلكیدن (معلوماتدن) سویلیورم، سوزومی دیكله (قولاق ایصال ایت) یا دوست معلوماته نفسكی ایصال ایت.

بیلیك بیرلا بیلینور سعادت یولی

بیلیك بیل سعادت یولینی بولا

بولا - بوكلمه‌یی، ناسخ (بلغل) یعنی بول‌دیه تعیین ایدییور. عثمانلیجه‌ده‌كی بولمق مصدرندن فعل التزامی صورتی: بولاسیك.

بیل - عثمانلیجه‌سی (بل). وجودك اك اینجه وطار یری، برطاغك كچید ویرن آلچاق یری، بل، بلنك، بلن. قولك اینجه طرفی بیلاك (بیله‌ك)، برشیئی اینجلتمك، بیله‌مك، بونك آلتی بیلاو (بیله‌كی). بومادیاتدن مجازه كچه‌رك بیلماك (بیلمك) برشیئی تدقیق ایله اوكرنمك، تدقیق‌اولنمش، معلوم‌بیلكو (بیلكی)، معلومات « بیلیك » (بیلكی)، اثر علامت بیلكورمه (بلیرمه)؛ (بلاك) علامت. شوراده بیلاك (بیله‌ك) مناسبتیله بر مهمه دها عرض ایده‌لم. بزم بیله‌زیك دیدیكمز بیله‌ك زینتنك اصل آدی (بیلاك یوزوك) یعنی بیله‌ك یوزوكی. شو تركیب اضافی‌یی تركیب ایدن ایكی كلمه قایناشه‌رق، عادتا شكلنی دكیشدیروب بیله‌زیك اولمش. عثمانلیجه‌ده بویله مركب كلمه‌لر چوقجه‌در. بر ایكی مثال: چدیك (اصلی ایچ ادیك = ایچه كیلین چیزمه)، اوچقور (ایچ قور = ایچ قوشاغی). شو حاللر عثمانلی لهجه‌سنك كیتدكجه السنهٔ انعكاسیه زمره‌سنه یاقلاشدیغنی، تكاملنی كوستریور.

علم ایله بیلینور سعادت یولی
علم بیل تا كه سعادت یولنی بولاسیك.

بهالیق دینار اول بیلیك لیك كیشی

بو جاهیل بیلیك سیز بهاسیز بیشی

بیشی - ناسره؛ قیمتسز؛ قالب؛ برنوع یمش، پالاموود، آخلاط كبی.

بیلكیلی كشی قیمتلی دینار‌دردر
بو جاهل، بیلكیسز [ده] دكرسز [در].

بیلیك لیك بیلیكسز قاچان تانك بولور

بیلیك لیك تیشی ار جاهیل ار تیشی

بیلكیلی بیلكیسز نصل دنك اولور؟
معلوماتلی دیشی (قادین) ار [در]، جاهل ار دیشی [در]

سونكاك كا بیلیك تاك ارن كا بیلیك

ارن كوركی عقل اول سونكاك نینك بیلیك

ارن — «لغت دیوان كاشغری» ده بو كلمه « اران » دیه یازیله‌رق « ار » ك جمعیدر دینیلیورسه‌ده « ایرمك » ماده‌سندن ایرن، ایرشمش « مرد كامل » دیمكدر.

سونكاك - كمیك؛ حالا لسانمزده قوللانیلان « سونكو » توركلرك سلاح مقامنده كمیك قوللاندقلری برزمانك یادكاری، پك اسكی، قبل التاریخی بر كلمه‌در. اورخون كتابه‌سنده « سوكوش » محاربه، « سوكشمك » محاربه ایتمك معناسنه قوللانلمشدر. عثمانلیجه‌ده بومعنا اونودیله‌رق غلیظ سوز مقامنده قوللانیلور. «سونكوسی دیرنمسون!» دعاسی معلوم، یعنی مزارده كمیكلری دیرنمسون.

بیلیك - ایلیك؛ بریكی مدح ایچون « ایلیك كبی » قوللاندیغمز تعبیرده قبل التاریخی برذوقك یادكاریدر، چونكه اوزمانلرده ایلیكك اك مقبول برطعام اولدیغنی اودوره عائد كشفیات كوستریور.

كورك - كوزل (كور، كوز) ماده‌لرندن حسن، ملاحت، كوزللك.

تاك - تك، داك، كبی.

كمیكه ایلیك نه ایسه ارنه (انسانه)ده بیلكی [اودر]
ارك كوزللكی عقلدر، كمیككی ایلیكدر.

بیلیك سیز بیلیك سیز سونكاك تاك قالی

بیلیك سیز سونكاك كا سونولماس الیك

بیلكیسز ایلیكسز كمیك كبی خالی‌در
ایلیكسز كمیكه ال صونولماز.

بیلیك بیلتی بولتی ارن بلکولوك

بیلیك سیز تیریکلا یتوك کورکولوك

یتوك ـ یتمك ، غائب اولمقدن : غائب .
بلکو ـ بللی ، معروف .

علم بیلن ار معروف اولدی ،
بیلکیسز دیریده گوزللك غائب (یوق) در .

بیلك لیك ار اولتی آتی اولماتو

بیلیك سیز اسان ارکان آتی اولوك

اسان ـ عثمانلیجه‌ده اسن ؛ صاغ اسن ، اسنلك ، صاغلق ، عافیت .
ارکان ـ ایماك مصدرندن : ایکن .

بیلکیلی ار اولدی (فوت اولدی) آدی اولمدی ،
بیلکیسز صاغ ایکن آدی اولو (متوفا) در .

بیلیکلیك بیرینکا بیلیك سیز مینکین

تنکاك لی تنکادی بیلیك نینك تنکین

تنکاك ـ مساوی معناسنه اولان تینك یعنی دنك اصلندندر . عثمانلیجه دنك ، ده‌نه‌مك . تنکاك لی : ده‌نه‌ین ، تجربه‌کار .

بر بیلکلی‌یه بیك بیلکیسز
تجربه کار بیلکینك دنکنی ده‌نه‌دی (تجربه ایتدی ، محکه اوردی) .

باقا کورکیل ایمتی اوقا سینایو

نه‌ننك بار بیلیك تین آسیغ لیق اونکین

سینامق ـ عثمانلیجه‌ده صینامق، تجربه ، قیاس ایتمك.

باقه کور (وار باق) ایمدی عقله قیاس ایده‌رك
نه‌ك وار (نه‌یه مالکسك) علمدن فائده‌جه ایلری ؟

بیلیك بیرلا عالم یوقار یوقلادی

بیلیك سیزلك ارنی چوکاردی قودی

یوقار یوقلامق ـ ناسخ « یوقار » ی‌یی « بلنده بر آید » دیه تفسیر ایدییور. یوقاری یوقارلامق ، یوکسلمك

عالم بیلکی ایله یوکسلدی ،
بیلکسزلك انسانی چوکرده قودی .

بیلیك بیل اوسانما بیل اول حق رسول

بیلیك کیم‌ده ایرسا سیز آرقانك ده‌دی

آرقا ماق ـ (آرقه) جذرندن : آرقه‌لامق ، اقتدا ایتمك .

علم اوکرن اوسانما بیل‌که اوحق رسول :
« بیلیك کیمده ایسه سز اقتدا ایدك » دیدی .

وذلك قوله علیه‌السلام اطلبوا العلم ولو بالصین

بیلیك لیك بیلیك نی اد ارکان بولور

بیلیك تا تاغین ای دوست بیلکایك بیلور

ادارکان ـ ناسخ بوکله‌یی «استکان» دیه قید ایتمش . الده بولنان مأخذلرده بویله برکله بوله‌مدق. چغتایجه «ادر» تپه، طوپراق ییغینی معناسنه کلیور، بورادن ادارماك = طوپلامق ، ایسته‌مك معناسی چیقه‌بیلیر . بز ـ علله ، تدارك معناسنه : ایدینمك دیرز .

علمی ایستین (طوپلایان ـ ایدینن) عالم اولور
علم طادینی ، ای دوست ، عالم بیلور .

بیلیك بیلدورور ارکا بیلیك قادرینی

بیلیك نی‌سیز اودون [١] ناقیلور.

---

[١] عرب حرفیله : «ادین» یازیلیدر ، اویغورجه‌سی اودون eudune اوقونیور.

او دون ـ ناسخ بونی‌ده « اوس » یعنی عقل دیه قید ایدییور ؛ یاقیشیق‌ده آلیور. قبچاق لهجه‌سنده «اودن» نجابت دیمکدر. شوحالده ناسخ کله‌نك تقریبی معناسنی ویرمش اولیور.

علم اره (انسانه) علم قدرینی بیلدیرر
علمسز نجابت علمی نه یاپسون ؟

بیلیك سیز کا حق سوز تاتیق سیز ایرور
آنکا پند ناصیحت آسیق سیز ایرور

ایرور ـ ایماك مصدرینك مضارعنك مفرد غائبی (در) .

بیلکیسزه حق سوز طاد سزدر
اوکا پند ، نصیحت فائده‌سزدر .

نا تورلوك آریق سیز آریر یودیسا
جاهیل یوپ ری ماس آریغ سیز ایرور

آریق ـ تمیز ، پاك ؛ عثمانلیجه‌ده آریمق ، آریتمق ، آریتمق ؛ آری (تمیزلکندن) .
یوماق ـ یومق ، ییقامق .

نه تورلو نا پاك ییقامقله تمیزلنور ؟
جاهل ییقانمقله تمیزلنمز ، نا پاك در .

بیلیك لیك کیشی کوربیلور ایش اوزین
بیلیپ ایتار ایش نی اوکون ماس کندین

عالم کیشی باق (کور) ، او زینك (کندینك) ایشنی بیلور
ایشنی بیلور ، ایدر (یاپار) ، کندینی اوکمز (اوکونمز.)

نا تورلوك ایش ایرسا بیلیك سیز اونکی
اوکونج اول آنکا یوق اونك آندا آدین

اونکی ـ عناد ، اصرار ؛ تشبث مقلدانه .
اوکونج ـ پشیمانلق ، ندامت ؛ مصدری اوکونماك .

اونك ـ صاغ طرف ، یمین ؛ یمن ، میمنت ، خیر .
آدین ـ بشقه ، آرتق .

نه تورلو ایش اولسه بیلکیسز عناد
ندامتدر ، اوکا میمنت یوق ، وآندن آرتیق .

بیلیك لیك کراك لیك سوزین سوزلایور
کراك سیز سوزنی کوموب کیزلایور

معلوماتلی کرکلی (لزوملی) سوزی سویلر .
کرکسز سوزی کوموب کیزلر .

بیلیك سیز نا ایسا آیور اوق ماتین
آنینك اوز تیلی اوز [١] باشینی یه‌یور

اوق ـ اویغورجه‌ده «فکر» قیچاقجه‌ده «خاطر» ؛ اوقاق = دوشونمك ؛ ملاحظه. ایلك دورلرده حکومتك امرلری اوق اوزرینه اشارت اولنه‌رق اعلان اولندیغندن «اوق» آکلامق ، اعلان ، دعوت معنالرینه‌ده کلمشدر .

بیلکیسز نه سویلرسه دوشونمه‌دن سویلر .
اونك کندی دیلی کندی باشنی ییر .

بیلیك بیرلا بیله‌نور توراتکان ایدی
بیلیك سیزلیك ایچرا خاییر یوق دەدی .

ایدی ـ صاحب ، جناب حق .

جناب حق : « علم ایله بیلنور کائنات ،
بیلکیسزلکده خیر یوق » دیدی .

بیلیك لیك سوزی پند ناصیحات آدب
بیلیك لیك نی اوکدی عجم هم عرب

---

[١] عرب حرفیله : «اوش» یازیلیدر.

عالم سوزی پند ، نصیحت ، ادب (در)
علمی اوکدی عجم ، هم عرب .

تاوار سیزغا بیلکی توکان ماس تاوار

حیسابسز غا بیلکی یریلمز حیساب

تاوار ـ طاوار ؛ مال
ییرماك ـ یرمك ، ذم ؛ عثمانلیجه‌ده : کلین یرمك .
مالسزه بیلکی توکنمز مال (در)
حسبسزه (نسبی اولمیان صویسزه) بیلکی یرلمز حسب (در)

النوع الثانی فی حفظ اللسان وسائر آدابها ورسومها

ایشیتکیل بیلیك لیك ناکو تیب آیور

ادب لر باشی تیل کوتازماك تورور

ناکو ؛ نیکو ـ نصل ؟ اصلی نه یاك : نه طرف ، نه یان .
کوتازماك ـ کوزتمك .
ایشیت معلوماتلی نصل دیوب سویلیور
ادبلر باشی دیل کوزتمك‌در (دییور)

تیلینك بکتا تو تغیل تیشینك سیماس ون [۱]

قالی چیقسا بکتا تیشینك نی سیور

بکته ـ پکچه .
سینماك ـ قیرلق : آناطولی دیلی : یومورطه صیناشمق ، صینیق یومورطه .
اسکی عثمانلیجه : صرب صندینی
قالی ـ اکر.

[۱] نسخه‌ده عیناً بویله‌در .

دیلیکی پکچه طوت دیشك قیرلمسون
اکر پکچه چیقارسه دیشکی قیرار .

سانیپ سوزلکان ایر سوزی سوز ساغ ی

او کوش یانکشغان تیل ای آلماس یاغ ی

یانکشغان ـ یا کشاقلق ایدن ، یاوه‌کو .
سانماك ـ حساب ایتمك ، اوکنی صوکنی دوشونمك ، صایمق
یاغی ـ دوشمان، « یاغی باصان » دانشمندیلردن مشهور برحکمدارك لقبی
ای آلماس ـ ایاماك ، محافظه ایتمك ، صاقینمق ، قورومق .
حساب ایدوب سویلین ارك سوزی ، سوزك صاغی (صاغلامی) در.
چوق یاکشاقلق ایدن دیل دوشمانلغی کوزتمز .

سوزونك بوشلوغ ایسما ییغاتوت تیلینك

یتار باش قه بیر کون بو تیل بوشلوغی

ایسما ـ چغتایجه ایزما : لافزن ، بیهوده کو .
ییغ ـ حاضر ، مهیا ، صوکنده‌کی (آ) تأکید لاحقه‌سی: ها ،
بوش سوزله بیهوده سویله، دیلکی مهیا طوت
باشه یتر (باشه کلیر) برکون بو دیل بوشلوغی .

خیرد لیق موو [۱] بولور تیلی بوش کیشی

تیلیم باش نی ییدی بو تیل سوز بوشی

بوش ـ غضب ، حدت ؛ بوش ، اجوف (الفاظ مترادفه‌دن اولان بو ایکی کلمه ایله ناظم جناس تام یاپیور .)
تیلیم ـ پك چوق ، نیجه .
دیلی بوش کشی خرد مندمی اولور ؟
دلم [۲] باشنی ییدی بو دیلك بوش سوزی (یاخود : بو دیلك غضبلی

[۱] mouv اوقونیور .
[۲] بوراده‌کی دل فارسی‌در .

سوزی دلك باشنی ییدی) ویا بو دیلك غضبناك سوزی نیجه باش ییدی .

اوجوکتوردم ا ایرنی تیلین بیل بو تیل

باشاق تورسا بوتماس بوتار اوق باشی

اوجوکتورما ـ عثمانلیجه (انتقام) معناسنه کلن (اوج) کلمه‌سنك اسکی شکلی اولان (اوجوك) ایله (تور، در) تعدیه‌سندن و (ما) نهی اداتندن مرکبدر : اوجلندرمه، اوج آلیه دعوت ایتمه . اصلی (اویوق) یاخود (اویوك) اوله‌بیلیر . برنجیسنه کوره (اویولمش ، درین یاره‌لی ، ایکنجی‌یه کوره فرنکجه tumulus وتورکجه (اویوك ـ هویوك) دنیلن طوپراق ییغیننده‌ن عبارت تپه ، قابارتی معناسنه کلیر . بو کلمه (اوز) کوکندن‌ده اوله‌بیلیر ، اوزمك ، قیرمق دیمکدر .

باشاقتورماك ـ جغتای لغتنده باشاقجی : « اوق اوجی اعمال ایدن » دیه تعریف ایدیلیور ، اویله ایسه بو کلمه « یاره‌لمك » دیمك اولور ؛ عثمانلیجه‌ده ده چیبان باشی ، باش ویرمك کبی یاره‌یه عائد تعبیرلر واردر .

بوتماك ـ عثمانلیجه‌ده بیتمك ، نمو ؛ التیام .

کیمسه‌نك دلنی (کوکل) اوج آلمغه دعوت ایتمه (قیرمه) بیل (که) بو دل یاره‌لنورسه التیام بولماز ، (حال بوکه) اوق یاره‌سی صاغالور .

جراحات السهام لها التیام ولا یلتام ما جرح اللسان

سفیه ایر تیلی اوز [١] باشی دوشمانی
تیلیندین توکولدی تیلیم ایر قانی

سفیه کیمسه‌نك دیلی کندی باشنك دوشمانیدر
(اونك) دیلندن چوق کیمسه‌لرك قانی دوکولدی .

اوکوش سوزلاکانده اوکونکن تیلیم
تیلین بیکلکانده اوکونکان قانی

[١] اویغورجه‌سنده (و) ایله (ز) آراسنده (ی) یاخود (ر) حرفلرندن بریسنه بکزر بر اشارت واردر. بلکه بو کلمه «اویوز» اوقونه‌لی .

اوکونکان ـ بونی ناسخ : «پشیمان شده» دیه تفسیر ایدییور. فی الحقیقه شرق لهجه‌لرنده او معنایه‌در .

چوق سویلینده پشیمان چوقدر .
دیلنی پك طوتانده پشیمان اولانی هانی ؟

نیکیم کیلسا ایرکا تیلی تین کیلور
بوتیل تین کیم ایدکو کیم آقیر بولور

ایدکو ـ دهااسکی کتابلرده ایذکو . عثمانلیجه‌ده بو کلمه‌نك اورته‌سندن (د ، ك) دوشه‌رك (ایو) قالمش ، شیمدی (ایی) اولیور .

آسیز ـ جغتای واویغورجه‌ده : فنا ، کوتو ؛ یازیق ، حیف افسوس . فائده‌لی معناسنه اولان « آسیغ ـ آسی » نك منفیسی .

آقیر ـ خط عربده (آسیز) یازیلی ایسه‌ده اویغورجه‌سی (آقیر) اوقونیور . بوده کرك عثمانلیجه‌ده وکرکسه جغتایده مشترك اولان (آغیر) ك دها اسکی شکلی اولملی. او حالده ثقلت ، مشقت کبی بر معنایه کلیر .

انسانه نه کلیرسه دیلندن کلیر .
بو دیلدن کیمی ایولك ، کیمی فنالق بولور.

آشیت بوت بو سوزکا قموغ تنك ده‌تنك
قوتوب [١] تیل کا یوکه‌نوب تازاردوع قیلور

بوت ـ بوتماك ایناغق معناسنه اولان Butmak مصدرندن امر .
قموغ ـ قمو ، هامو ، هپ .
تنك ـ مجرب ، قاعده ، امور .
قوتماق ـ مکس ، آرام ، توقف ایتمك .
یوکنماك، یوکونماك ـ خشوع ایله دیزچوکمك . برالینی یره، دیکرینی حرمت ایدیله جك کیمسه‌نك باشنه قویدقدن صوکره دیزینی اوپمك صورتیله تعظیم .

ایشیت ، اینان بو سوزه ، هر اموردە مجربدر
دیل ایله خشوعه طوروب تضرع قیلار .

[١] عربی خط ایله اولان اویرمه‌ده : قوبوب

کوتاز کیل تیل نی کیل آز قیل سوزونك

کوتاریلسا بو تیل کوتازلور اوزونك

کوتازماك - حرفلرك موقعلرینك تبدیلیله ، کوزتمك ، محافظه ایتمك .
دیلکی کوزەت ، سوزکی آز قیل
بو دیل کوزەتیلیرسه نفسك محافظه اولنور .

رسول ایرنی اوت قه یوزین آتقوجی

تیل اول تیدی ییغ تیل یول اوت تین اوزونك

ییغ - ییغلاماق ، آغلامق .
یول - یولماق یعنی آییرمق ، قورتارمق .
رسول (ص ، ع) : «انسانی آتشه یوزین (قویی) آتیجی
دیل ، در» دیدی ، آغلادل (کوکل) ، آتشدن نفسکی قورتار .

ایکی ننك بیریکسا بیر ایرده قالی [١]

بوکاندی اول ایرکا موروت یولی

قالی - آناطولیده قوللانیلان قالان بوندندر: آرتیق ، اکر .
بوکانماك - بوکالمق ، بوندندر: باغلانمق ، قپانوب قالمق .
بر کیمسەده ایکی شی بریکسه قالان (آرتیق)
او کیمسەیه مروت یولی باغلاندی .

بیر اول ینکشر ایرسا کراك سیز سوزین

ایکینج یلغان ایرسا اول ایرنینك تیلی

اونك بریسی لزومسز (کرکسز) سوز ایله یا کشاقلق ایدندر
ایکنجیسی اول کیمسەنك سوزی یالان ایسه .

---

[١] عربی خط ایله اولان اویرمەده : خالی

تیلی یلغن ایرتین ییر و بور تیزا

کیچور سانما عمرونك کونی لیك اوزا

تیزا - بزم عجله معناسنه اولان (تز) ك «آ» لاحقەسیله مؤکدی . ناسخ بونی
« همان » دیه قید ایدییور .
کونی - آچیق ، روشن ، طوغریلق ؛ عثمانلیجەده کونش کورن یره (کونی)،
مکسنه (قوز) یاخود (قوزەی) دیرلر .
دیلی یالان کیمسەدن اوزاق طور چابوق
کچرصانمه عمروك طوغریلق اوزره کچیر .

آغیز تیل بیزاکی کونی سوز تورور

کونی سوزلا سوزنی دیلینك نی بزا

بزاماك - عثمانلیجەده بزەمك ، تزیین ایتمك . ناسخ بونی « آرایش کرده » دیه ترجمه
ایدییور . بزەك کیجەسی : دونانما کیجەسی .
سوزلمك - سویلەمك (ز) (ی) اولمش .
آغیز ، زینتی طوغری سوزدر
طوغری سوزله دیلیکی بزه .

کونی سوز آسال تاك بویلغان باسال

باسال ییپ آجیتما آغیزنی آسال

طوغری سوز عسل (بال) کبی ، بویالان بصل (صوغان)،
بصل ییوب آغیز آجیتما ، بالی ی

یایلغان سوز ییك تاك کونی سوز شیفا

بوبیر سوز اوزاغی اورلمیش ماسال

اوزاغی - ناسخ « بوروننی » دیه تفسیر ایدییور که اسکی ، قدیم دیمکدر .

یایالان سوز خسته‌لق کبی، طوغری سوز شفا
بو بر اسکی سوزدر ، ضرب اولنمش مثلدر .

کونی بول کونی قیل آتین کونی
کونی تیبو بیلسون خلایق سینی

طوغری اول ، عدالت قیل ، آدیکی پا کله
مستقیم، دیه بیلسون خلایق سنی .

کونی لیك تون که‌ی قویوب ایکری‌لیك
کتیم تون تولوی کونی لیك تونی

کتیم - کیم ، زره .
تون - طون ، لباس
تولو - تام ، مکمل ، طولو.
اکریلکی قویوب طوغریلق زرهی لباسنی گی
گیم لباسنك اك مکملی استقامت لباسیدر.

قاتیغ کیزلا رازینك کیشی بیلماسون
سوزونك تین اوزونك کا اوکونج کیله‌مسون

[کیله‌مسون یرینه کیلمسون یازلسه وزنك سقطلنی قالقاردی.]
راز کی پك گیزله کیمسه بیلمسون
سوزکدن نفسکه پشیمانلق کلمسون .

قموغ یشرو ایشینك بولوب آشکرا
بو کورکان آشیتکان سنکا کوله‌مسون

[کوله‌مسون ، یرینه کولمسون اولملی ایدی.]
یشرو ، یاشرو - کیزلی ، یاشمانی کیزلیه‌جك پرده .

بتون کیزلی ایشیك آشکار اولوب
کورن ، ایشیدن سکا کولمسون.

ایشیم تیپ ایناییپ سیر ایتما ساقین
نجه‌ما ایناانج لیق ایش ارسا یاقین

أشم دیو ایناوب سر سویله صاقین
هر نه قدر ایناانه‌جق أش یاقین اولسه‌ده .

سریپ سنده رازینك سینکیپ تورمسا
سرمو ایشینك‌ده مونی کات ساقین

سریپ - ناسخ بونی « قرارنکند » دیه ترجمه ایدییور. بزجه کیزلنمك‌در.
کات - ناسخ بونی « نمی » دیه ترجمه ایدییور . بزجه (قاتی) کوکندن (قات) اولملی . معناسی « پك » اولور .
رازك سنده سیکوب (قرار ایدوب)طورمازسه
دوستك‌ده قرار ایدرمی ، بوندن پك‌صاقین .

النوع الثالث فی تقلب الدنیا و تغیر احوالها

بوآچون[١] رباط اول توشوپ کوچکولوك
رباط قه توشوکلی توسار کوچکولوك

توشماك - اینمك ، نزول ، دوشمك .
توشماق - بکلمك ؛ ثبات وقرار ایتمك ؛ یولی سد ایتمك ؛ تحمل‌ایتمك؛ توسقاوول یول محافظی، دربند، قره‌غول .
بودنیا اینوپ کوچیله‌جك بر رباطدر
رباطه دوشن کوچاکه تحمل ایدر.

[١] خط عربیده دائما آژون یازیلی.

اونك آرقيش اوزادی قوپوپ يول طوتوب

اونكی قوپمیش آرقيش نیجه کوچکولوك

آرقيش ـ كاربان ، كروان .

قوپماق ـ قوپمق ، يرندن قالقمق ، عثمانليجه‌ده آت قوپارمق ، طوز قوپارمق .

كروانك اوكی قوپوب يول طوتوب اوزادی

[بويله] اوكی قوپمش كرواندە نيجه كوچلك [وار !]

بو دنيا سونكی[١]ده يوكورماك نيجا

خسيس ننك تين اوتروو تيپ اوزونك كوجا

يوكورماك ـ يورومك ، قوشمق .

بو دنيا محبتنده نيجه قوشه‌جقسك ؟

خسيس نسنه‌دن اوتورو [طولايي] نفسكه كوجلك ويريورسك .

نه لوك مل غه مونجا كونكول باغلاماق

بو مال كيلسا آر تا بارور باز كه جه

نه در ماله بونجه كوكل باغلامق !

بو مال صباحلين كلسه كيجه ينه كيدر .

كونكول تين چيقار قيل تاوار سوق لوقين

كتيم بيرلا تيب توت قارين توقلوقين

تب ، تيپ ـ آج ، طوقك ضدی .

سوق ـ چيقمش ، بوش كوز ، جوقور .

---

[١] خط عربيده دائما سويكی يازيلی .

كوكلدن مال حرصنی [آچ كوزليلكنی] چيقار

كيیم ايله قارين طوقلغنی بر طوت.

بو بای ليق چيغای ليق آزوق يوق لوغی

چيغای ليق تيپ آيما آزق يوقلوغين

چيغای ـ فقر .

بو زنكينلكی ، فقيرلكی ، آزيق يوقلغنی

آزيجق يوقلغی ديلنجيلك ديوب طورمه.

بو دونيا تكی تين يكو كاتكولوك

اول آرتوق تيلا ماوبال يوتكولوك

يوتكو ـ يوتماقدن . عثمانليجه‌ده يوتمق : قازانمق . ياخود يوك .

بو دنيا مالندن ييه‌جك [و] كيه‌جكدن

اوندن زياده ديلەمه وبال قازانمه‌يی [يوكلنمه‌يی]

تاريق ليق تپ آيدی آچون نی رسول

تاريق ليق دا قاتيلان تاری آد كولوك

تاريق ـ چغتايجه تاريماق يعنی صاچمق ، سرپمك ، تاريق سرپيلن ، صاچيلان ، تارلا .

تاری ـ بوقاريكی ماده‌دن : توخوم .

رسول : دنيا مزرعه‌در ديدی

مزرعه‌يه قاتيلان ايولكدر (نعمتدر) .

بقاسيز ايرود بو آچون لاذ ذاتی

كه‌چاريل كه‌چار تك مازا مودنی

بو دنیا لذتی بقاسزدر .
یل کچر کبی کچر اونك مزه (طاتلیلق) مدتی

ییکیت قوجه بولور یانکی آسکیرور
قاوی آرسا قاملور قاچار قووتی

ییکیت اختیار اولور ، یکی اسکیر
قوی ایسه خم اولور [بلی بوکیلور] ، قاچار قوتی .

بوکون بار یارین یوق بو دونیا ناکی
منینك دیمشینك ننك آدین لر اونکی

اونك ـ میراث ، ثمره .
بوکون وار یارین یوق بو دنیا نه که
نم دیمشسك سندن اوکجه نم دینیلنلره .

قاموغ تولغان آسلور توکال اکسیلیور
قاموغ آبه‌دان نینك خراب اول سونکی

آس ـ آز ؛ آسلور : آزالور .
توکال ـ توکل ، تام ، تمام .
بتون طولو آزالور ، تمام اکسیلیور
بتون آبادانك صوکی خرابدر .

نیجا ییر بار اردی سیغیش ماز اری
اری باردی قالدی قوروغ تاك ییری

نیجه یر وار ایدی [که] اری (خلقی) صیغیشه‌ماز ایدی .
اهالیسی کیتدی یری قورومش کبی قالدی .

نجا دانا اردی نجا فیلاسوف
قانی بوکون آنلار مینکیندا بیری

نیجه دانا واردی ، نیجه فیلسوف
هانی بو کون آنلر [ك] بیکده بری ؟

آجون کول جیرار باز آلین قاش چیتار
بیر الکین توتوب شهد بیری زهر قاتار

جیرماق ـ چغتایجه طولانوب سکیرتمك معناسنه ایسه‌ده بوراده بزم « ییرتمق » دن « ییرماق » یعنی یاری آچمق .
کول ـ تبسم ، کولوش ؛ یاخود فارسیدن مشهور چیچك .
دنیا تبسم ایدر (یاخود کل آچار) صوکره آلین قاش چاتار
بر الی ایله بال طوتوب بری [ده] زهر قاتار .

آسل تا تروب ایلکین تا ماغ تا تیرتیب
کدینکی قدح قه سونوب زهر قاتار

کدینکی ـ کیدن ، متعاقب ، صوکره .
بال [عسل] طاتدیروب ایلکین دماغی طاتلیلر
صوکره صوندیغی قدحه زهر قاتار .

سوجوك تا تتینك ارسا آجیق قا آنون
بیرین کلسا راحت کلور رنج اونون

سوجوك ـ عثمانلیجه : صوجوق ، طاتلی . سوجی : اسکی تورکجه‌ده طاتلی شراب .
آجیق ـ آجی
انونماك ـ حاضرلانمق .

طاتلى طاتدك ايسه آجى‌يه حاضرلان
بر كره راحت‌كليرسه اون مشقت كلير.

آيا رنج قاتيغ سيز سرور او مغوچى
بو آجون قاچان اول او مونچ قا اورون

اورون - محل، مقام.
اى ، رنجسز ، محنتسز سرور اومان
بو دنيا او اوموده (اميده) نصل مقام اولور ؟

ييلان تاك بو آجون ييلان اوغلاغو
يوماق قه يومشاق ايچى بور آغو

بور - آجى ؛ شراب.
يوقاماق - يوقلامق ، دكمك اوزرينه ال سورمك، اوقشامق.
بو دنيا ييلان كبى اوقلاغو (اوق) ييلانى
يوقلامقده يومشاق [اما] ايچى آجى زهر.

ييلان يومشاق اركان ياووز فعل توتار
ييراق تورغو يومشاق تيپ ايناں ماغو

اركان = ابركا : ايماك مصدرندن : ايكن
ييلان يومشاق اولديغى حالده فنا ايش طوتار
اوزاق طور ، يومشاق ديه ايناںمه !

بو آجون كور اركا كوروم لوك تاشى
وليكين ايچنده هازار (هزار) ناخوشى

كوروم لوك - كوستريشلى ، خوش منظر ، عثمانليجه: يوز كوروملكى.
تاش - طيش ، طشره ، ديشارى.
بو دنيا كورنيشده ، ديشاريسى كوزلدر ؛
وليكن ايچنده بيك ناخوشلق [وار].

باقيپ تاش بزاكين كوروپ سن مونكا
كونكول باغلامق بيل خطالر باشى

ياقوب ديشنده‌كى سوسى گوروب ، سن بوكا
كوكل باغلامق، بيل خطالر باشى [در].

قال النبى صل الله عليه وسلم
حب الدنيا رأس كل خطيئة

نقاب كوترور آجون بيرار يوز آچار
يازار قول قوجار تاك ينه ترك قاچار

يازمق - آچمق،توسع ؛ ياىمق، (ز) نك يايه قلبى‌چوقدر. يازدن يايلا ، يايلاق كبى.
ترك - مطلق ، چابوجق.
دنيا بر آرالق پچه‌سنى قالديرر يوز آچار
قوجاقلار كبى قول آچار ، ينه چابوجاق قاچار.

يارين غى بولوت تاك يا توش تاك خالى
درنك سيز كچر بخت ياقوش تاك اوچار

يارين - بهارموسمى ، بهارين. (ز) نك (ى) يه قلبى ايله (ياى) بزم (ياز) ديديكمزدر.

توش ـ دوش. رؤیا . عثمانلیجه‌ده: دوش کورمك ، دوش آزمق.
درنك ـ ناسخ « ساعت » دیه ترجمه ایدییور ؛ بزجه وقت دها مناسب .

ایلك بهار بولوطی کبی ، یا رؤیا کبی بوش
بخت وقتسز کچر ، یا قوش کبی اوچار .

النوع الرابع فی بر السخاوة وذمة البخل

ایا دوست بیلیك لیك ییزین ایزلا کیل
خالی سوزلاسنك سوز بیلیپ سوزلا کیل

ییز ـ ایز ، یول . ایزلاماك ـ بر شیئك ایزنده کیتمك .
ای دوست علم یولنی ایزله
اکر سویلرسه‌ك سوزی بیلوب سویله .

آخی ادنی او ککیل اوکا رار ساسن
بخیل غا قاتیغ یا اوقون کیزلا کیل

اخی ، آق ـ سخی ، جومرد .
کیز ـ عثمانلیجه‌سی کزکه چکیلن یایك یراشدیرلدیکی محل ، کیزلوماك ـ کزله‌مك .
جومرد کیمسه‌یی اوگ ، اگر اوگرسن
بخیله قوتلی یای اوقنی گزله .

قموغ تیل آخی ایر ثناسین آیور
آخی لیق قموغ عیب کیرینی یویور

هر دیل سخی آدمك ثناسنی ایدر
سخاوت بتون عیب کیرینی ییقار .

آخی بول سنکا سوز سوکونج کیلماسون
سوکونج کیلکو یول نی آخی لیق تیبور

سوکونج ـ سوکو ، کمیك ؛ سوکمك کمیك ایله اورمق . سوکوش: کمیکی چیقارلمش ات ، سوکمك ، سوکوشمك سونکی بوماده‌دندر

جومرد اول [که] سکا سوز ، دشنام گلمه‌سین
سوگمه کله‌جك یولی سخاوت دایاقلیور [سد ایدییور .]

ایکیلمس کونکول نی آخی ایر ایکار
تیکیلمس مرادقه آخی ایر تیکار

تیکماك ـ دکمك ، ایریشمك .
اگیلمز گوگلی سخی گیمسه اگر
ایریشلمز مراده سخی ار ایرر .

بخیل لیق نی قانی اوکار تیل قایو
آخی لیق نی هم خاص توزو حق [١] اوکار

توزو ـ عادی ، عموم ، دوز .
بخیللکی اوگر دیل نره‌ده ؟
سخاوتی هم خاص ، [هم] عموم خلق اوگر .

اخی ایر بیلیك نی بیتا بیلدی کور
آنین ساتتی مالین ثنا آلدی کور

بیتاماك ـ واصل اولمق ، یتمك ، یتشمك ، ایریشمك .

---

[١] عربی خطنده : خلق .

سخی کیمسه علمه [نصل] یته بیلدی ، گور
کندی مالنی صاتدی ثنا آلدی گور .

تیریلدی اولام سوز اولامای بولوب
آجون ده آت ادکو قوتوپ باردی کور

تیریلماك - دیرلمك ، جانلی اولمق .
اولام - اولوملی ، اولومه محکوم .
اولامای - اولمز ، لایموت .
قوتماق - قالمق ، براقمق ، قومق .

فانی (اولوملی) سوز دیریلدی ، اولمز (لایموت) اولدی
دنیاده ایی آد براقوب کیتدی گور .

بخیل ییغدی زر سیم حرام تین اوکوش
وبال کوترو باردی اوزالا سوکوش

اوزالا - نمای خود ، فائض ، اوستهلك.
بخیل حرامدن چوق آلتون کوموش ییغدی
وبال اوستە نما اولەرق سوکوش [بدناملق] آلوب کوتوردی.

اولوش بولدی مالی کیشیلر آرا
بخیل آلدی آندین سوکونچ تین اولوش

اولوش - عثمانلیجه اولش ، پای . اولشمك : پایلاشمق ، مقاسمه .
مالی انسانلر آراسنده تقسیم اولندی
بخیل اوندن سوکونچ حصەسنی آلدی .

ایا مال ایدیسی اخی ایدکو ایر
بایات بردی ارسا سنکاسن دا [۱] بر

ایدی - صاحب .
ای مال صاحبی سخی ، ایو کیمسه
قدیم (جناب حق) سکا ویردی ایسه سنده ویر .

یریلکان سوکولکان تریپ بر ماکان
ال ال برور ار منك نیجاتیر ساتیر

یریلکان - یرماك ، یرمك ، ذم : کلین یرمك .
یریلن ، سوگولن دروب ویرمین
نصل دردك [طوپلادك] ایسه الدن اله ویر .

طبیعت [۲] ته یکی آت آیپ سوزی
آخی لیق ایرور بیل بو خول کورك سوزی

یکی ، ییکی - چغتایجەده ییکین ؛ عثمانلیجەده : یك ، یکین : تمیز ، یاووز : «یکدر الله یك ! » چاغیریور ، « ناموسسز یاشامقدن ناموسیله اولمك یکدر . »
آییپ - مناسب ، لایق ، شایان .

کورك - کورلمکه شایان، کوزل ؛ کورك سوز کوزل کلام، عکسی: چیرکین. حیوانك کوزل کوستریشلی دریسی ، بوندن یاپیلان مقبول لباس : کورك
طبیعتده اك ایی آد (نام) ك مناسب سوزی
سخاوتدر بیلەسین ؛ بخل [ده] چیرکیندر .

---

[۱] اویغورجەسی : سانکا کبی اوقونیور . خط عربیده یالکز (سن) وار .
[۲] خط عربیده : « طبیعت ته ییکی عدد عیب سوزی » یازیلی که تماماً یاکلش ومعناسزدر .

الیك لرده قوتلوغ بریكلی الیك
آلیپ بر مكان ال الیك قوتسیزی

قوتلوغ ـ عثمانلیجه‌ده قوتلو : قوتلو بایرام اولسون. بایرام مبارك اولسون ، قوت مبارك ، مسعود .

الیك ـ ایلیشدیریلن شی؛ وجوده ایلیشدیرلدیكی ملك ایدلدیكی ایچون ال. (ناظم زمانده دست معناسنه أل والیك بر قوللانیلیور) .

اللر مبارك (قوتلو) ویركیلی ال در
آلوب ویرمین ال ، الك اوغورسزی (نا مباركی) در .

باخیل لیق او تالاپ اونكال ماس ییك اول
بریمدین باخیل ایلكی كات بركلیك اول

اوت ـ اوت، اووت، اوفت = آتش معناسنه اولان «اوت» جذرندن اسكی عثمانلیجه‌ده علاج، كوزاوتی، بورون اوتی (بورون علاجی = انفیه.) اویغورجه‌ده او تاجی ـ طبیب ، حكیم . اوتالامق = معالجه .

اونكال ماز ـ عثمانلیجه‌ده: اوكمق افاقت ، فلاح بولمق . بونی ناسخ (به نمی‌شود) دیه شرح ایتمش كه طوغریدر ؛ یعنی اوكماز ، علاج قبول ایتمز .

ییك ـ بونی‌ده ناسخ « ادین » كبی اوقونان بر كلمه ایله شرح ایلیور . اگر طوغری اوقویه‌بیلدمسه او « ادین » ك معناسی‌ده معلومدر كه « باشقه » دیمكدر. حال بو كه یوقاریده « ییك » ی فنا ، ناخوش ، خسته دیه ترجمه ایتمش ایدك .

بریم ـ عثمانلیجه‌ده ویریم ، اعطا .

بریكلیك ـ عثمانلیجه‌ده قوللانیلان « بریكدیرمك » دن بریكدیریجی .

كات ـ پك چوق ، قوتلی ، شدتلی .

بخیللك علاجله اوكلماز ، او باشقه‌در .
بخیلك الی ویرمه‌دن (عطادن زیاده) پك بریكدیریجی‌در .

ییغیپ كونكلی تویمز كوزی سوق باخیل
قول اول مال غه مالی انكار اركلیك اول

سوق ـ چغتایجه : حاسد ، طمع كار، آچ كوزلی . بو كوكك اصل معناسی چوقور دیمكدر. بوندن مشتق اولان « سوقور » قپچاقجه‌ده تك كوز ، بركوزی كوردیمكدر .

ارك ـ حاكم ، اركلیك متبوع ، افندی ، اركك بورادن كلیور .

ییغمقله آچ كوزلی بخیلك گوكلی طویماز
او ماله قولدر ، مالی اوكا افندیدر .

بو بودون تولوسی آخی ایر تورور
اخی لیق شرف جاه جمال آرتو [١] دور

بودون ـ بود ، بوت كوكندن كه (وجود) دیمكدر . فارسی صاندیغمز (بت) پوت بوندن اولدیغی كبی عثمانلیجه‌نك بود، بوتون، بوداق كلمه‌لری‌ده بوندندر . چغتایجه‌ده بونك مشتقاتی دها چوقدر. ایشته بود [bod] وجود ، جثه ، بوداغ (بوداق) ، بوتون (بتون) ، بوتا (یاوری) ، پوتوهپ اوندندر . بودون خلق ، اهالی ، ملت دیمكدر.

تولی ـ آیینه ، كوزكو ؛ زینت . ناسخ بو كلمه‌یی‌ده « یخشی » دیه قید ایتمش .

بو ملتك (خلقك) آیینه‌سی (زینتی) جومرد كیمسه‌در .
سخاوت شرف ، جاه ، جمال آرتیرر .

سه وولمك تیلاسنك كیشی‌لر آرا
اخی بول اخی لیق سینی سودورور

انسانلر آراسنده سویلمك (محبوب اولمق) دیلرسه‌ك
سخی اول ، سخاوت سنی سودیرر .

---

[١] خط عربیده : آوت تورور .

باخيل ناكس اودون تاوار پاسبانى
ييغار ييماس ايچماس توتار برك آنى

اودون ـ ناسخ بونى‌ده « بدبخت » ديه قيد ايديور . اصلى (اوت ، اود) در . بناءً عليه اودون يانه‌جق نسنه ديمكدر . بزم (اوطون) كبى .

بخيل ، ناكس ، اودون بدبخت طوار (مال) پاسبانى‌در .
[او] ييغار ، ييمز ، ايچمز ، اونى (مالى) پك طوتار .

تا تورماس آشينده توز دوستينا
اولور قالور آخير يه‌يور دوشمانى

آشنده دوستنه طوز طاتديرماز
اولور ، قالير ، آخر دشمانى يير .

ينا بير كرك ليك سوزوم بار سنكا
ايايين من آنى قولاق طوت منكا

ينه بر كركلى (لزوملى) سوزم وار سكا
سويليه‌يم بن ، قولاق طوت بكا :

سوز اول دور تكبيورنى باش تين ساليپ
تواضع نى برك توت ياپوش كيت آنكا

سوز اودر : تكبّرى باشدن صاليپ (آتوب) ،
تواضعى پك طوت ، ياپيش كيت اوكا .

تكبيور قموغ تيل‌ده ييرلور قيليغ
قيليق‌لرده ادكو قيلق خوى قيليق

تكبر بتون ديللرده مذموم قيلق (حال) در .
قيليقلرده ايى قيليغى‌خوى ايدين.

اول اير كيم اولوغ سيندى من من ده‌دى
آنى نه خلاييق سيوه‌ر نا خاليق

اول كيمسه كه عظمتلندى : بن بن ! ديدى
اونى نه خلايق سور ، نه خالق .

قاموغ قازغانيقلى آجون مالينى
ييومادى باردى كورونك حالينى

بوتون دنيا مالنى قازانان
ييه‌مدى ، واردى كيتدى ، گوروك حالنى .

تيشى‌سى قاليپ بين آدين اير بيلا
اول آندا ياتيبان برور سانينى

آدين ـ اويغورجه : بشقه .
سانى ـ حساب . عثمانليجه‌ده : صايق

ديشيسى (حرمى) قالوب بر بشقه أر ايله
او ، اوراده ياتوب حسابنى ويرير .

تکبیور لیباسین کیپ آز سالین

کیریپ خلق‌ده کوکسونك آز درلاپ تیلین

تکبر لباسنی کیوب آز صالین
خلقه کوکس کریب دلنی آزرده ایتمه (دل آزار اولمه) .

مومین لیق نیشانی تواضع ارور

اکر مومین ارسنك تواضع قیلین

مؤمنلك نشانی تواضعدر
اکر مؤمن ایسه‌ك تواضع قیل .

تواضع قیلیق‌نی کوترورایدی

تکبیور توتارانی کمشور قودی

کوترمك ، کوتارماك ـ قالدیرمق ، خان کوتارماك : انحلال ایدن خانلق مقامنه قورلتای (ارباب حل وعقد) طرفندن انتخاب‌اولنان ذاتك برکچه‌یه‌قونه‌رق‌قالدیرلمه‌سی .

ایدی ـ الله (ایزد) دن اولمق احتمالی وار .

کمشور ـ ناسخ بونی (می اندازد) دیه فارسی‌یه أویرمش. چغتایجه‌ده بر « کمیشك » سوزی واردرکه قویروغك کمیکلی یری ، قویروق صوقومی معناسنه کلیور . بورادن : کیری قونلمش ، نهایته قونلمش ، نهایتنه آتیلمش کبی بر معنا چیقار . برده « قامچی » کلمه‌سنك عائد اولدیغی کوکه‌ده ربط اولنه‌بیلیر ؟ او حالده جزادیده کبی بر معنا آلیر . حتی فارسیدن « کم شد » ده اوله‌بیلیر .

تواضع قیلیجی‌یی جناب حق اعلا ایدر .
کبر طوتان (ایشلین) کیمسه‌یی‌ده آتار .

اولوغ [١] سیما زینهار اولوغ بیر بیات

اولوغ لوغ منینك سیز آلینمانك تیدی

[١] خط عربیده: اوقوغ .

اولو لاشما (کبرلنمه) زنهار ، اولو برابدی (جناب حق) :
« اولولوق بنم ؛ سز آلیمایك » دیدی .

قال النبي صلى الله عليه وسلم

من تواضع رفعه‌الله ومن تکبر خذله الله

تاوار بیرلا ارسا اولوغ سیندوغونك

اولوغ لوغ تابارو الیك سوندوغونك

تابارو ـ تابا ، عثمانلیجه‌ده : تپه ، نهایتنده‌کی (رو) جهت لاحقه‌سی ؛ یوقاری ؛ شان وشرف .

اولوغ صاندیغك (تکبرك) مال ایله ایسه
اولولوق شرف (دیبه) الصوندیغك (مال ایسه) ،

تاوار آسیغ ی نیمیش بارور سن یالینك

قالور بونده کیسه‌ك سپت صاندوغونك

یالینك ـ چیبلاق . عثمانلیجه‌ده (یالین آیاق ، یالین قیلنج) ، یالکزاصلی یالینکز. بو کلمه‌نك کوکی پارلاق ، دوز یعنی مجرد معناسنه اولان (یال) در . یالی : صولرك یالایه‌رق تمیزلدکلری ، تجرید ایتدکلری کنار .

مال فائده‌سی نه‌ایمش یالین (چبلاق ، صوینمش) کیدرسك
قالور بونده کیسه‌ك ، سپت، صندوقك

اکر کیبر ایدیسی آسیل من دیسا

ایا ین‌من آنینك جووابن کیسه

اكر كبر صاحبی «آصیلم» دیسه

سویله‌یم بن آنك كسمه‌جه (قیصه‌جه) جوابنی :

آتا بیر آنا بیر اویالر بوخلق

تفاوتلری یوق اوتیسا

اویامق - مساوی اولمق. عثمانلیجه: اویمق ، اویغون .
اوتاماك - اوته‌یه كیتمك ، ایلریله‌مك ، ترقی ایتمك .

آتا بر ، آنا بر بوخلق مساویدر
اوته كیتدیسه (ترقی ایتدیسه ینه) تفاوتلری یوق .

الناس من جهة التمثال اكفا

ابو هم آدم والام حوا [١]

یما پندم آلغیل اوزاتما امل

امل آسراسنده پوسوقلی اجل

آسرا - اصلی (آست - آرا) در . (آست) آلت ، زیر دیمك . را محلیت لاحقه‌سی . عثمانلیجه‌ده آستار (لباسك آلتی) ؛ اسره (حرفك آلتنه قونیلان حركه). بونك چغتایجه‌سی (آسر) . چغتایجه‌ده‌كی مشتقاتی : آستین (تحتانی) ، آسراغاماك (اسیركه‌مك) ، آسر المق (قورومق) ، تحت محافظه‌یه آلمق .

ینه پندمی آل ، طول املده بولنمه ؛
امل آلتنده اجل پوصوده‌در .

---

[١] امام علی (ر . ع) نكدر .

امل تیمیشیم دوست اوزون سانماق اول

اوزون سانما ساقیش اوكوش قیل عمل

ساقیش - قصور .
امل ، دیمشم ، دوست ، (او) اوزون صایمقدر .
قصوركی اوزاتمه ، عملكی آرتیر .

آیور سن كدیم طون شراب آش كراك

تیلیم مال اوكوش قول قراواش كراك

طون - لباس ، حیوانك طونی .
قراواش - قراباش ، جاریه ، قیزناق .
دییورسك كییه‌جك البسه ، ایچه‌جك ، ییه‌جك كرك ،
چوق مال ، چوق قول ، جاریه كرك .

اكر ییغدینك ارسا عمرلق تاوار

بورون باشقه بوركنی كیار باش كراك

بورون - اول ، اوكجه .
بورك - باشه كییلان بر نوع سرپوش. بر كیارق (بورك یاروق) - پارلاق بوركلی، تاجدار .
عمر - املاسنه نظراً او زمان (اومور) تلفظ ایدلدیكی آكلاشیلیور .

اكر بر عمرلك مال ییغدكسه
ایلك اوكجه باه كییه‌جك بورك كرك ، (یعنی ابتدا باشی قورتارمق لازم) .

حریص لیق ما اركا یاووز خصلت اول

حریص لیق سونكی غم اوكونچ حسرت اول

حریصلق آدامه فنا خصلتدر .
حرصك صوكی غم ، ندامت ، حسرتدر.

بو بای لیق جیناه‌لق ایدی قیسمتی
حریص لیق تاك ایركا قوروغ زحمت اول

جیغای ـ فقر .
بو زنکینلك ، فقیرلك الله تقسیمی‌در
حرص یالکز انسانه قوری زحمتدر .

قال علیه‌السلم الحریص محروم

حریص تویمس آجون تنکی نی تیریپ
حریص لیق قاری ماس ایدیسی قاریپ

بناك ـ نسنه .
قاری ـ اصلی قاریق ، قاریغ‌معناسی : اختیار دیمك . (قادینلره قاری دینلدیکی زمان قیزمه‌لرینه حق ویرملی) .

حریص دنیا مالنی درمکله طویماز
حرص اختیارله‌ماز ، صاحبی اختیارلر .

حریص لیق نی قویور حریص ایر قاچان
اولوب یتسا توپراق ایچیکا کیریپ

حریص کیمسه حریصلقنی نه زمان قور (براقیر)
اولوب طوپراق ایچنه کیریب یتدیکی (غائب اولدیغی زمان)

حریص تیریپ ایرمس اوسانمس بولور
حریص لیق ایکی نینك ایمن کیم بیلور

ایرمس ـ ناسخ بونی « مانده نمیشود » دیه تفسیر ایدییور . بزجه بو کلمه ایرماكدن یعنی ایرمك نائل ومظهر اولمق دیمکدر .
ایك ـ خسته‌لق .
ایم ـ علاج . عثمانلی ضرب مثلی : « امه‌سمه یاراماز . »
حریص دیرمکله مظهر اولماز ، اوصانماز اولور
حرص دردینك علاجنی کیم بیلیر ؟

خبر بار بیرلسا اکر آدامی
ایکی قول دنیار نی اول اون قول قیلور

خبرده وار : اکر آدم جنسندن
ایکی کوله بر دیناره ویرلسه او (حریص بردیناره) اون قول آلمق ایستر .

وذلك قوله علیه‌السلام لوکان لابن آدم وادیان من ذهب لتمنی ثالثاً.

آیا حرص ایدیسی حریصلیق ناراك
آیوو [١] برمنکا بونکوکا كراك

راك ـ حیله ، فریب ، رنك ، دك .
ای حرص صاحبی بو حریصلق نه‌قدر آلدادیجی‌در
بکا سویله ، بو نه‌که کرك (سکا نه لزومی وار ؟)

---
[١] aïouv

تار ارسا كينك ارسا بيتيلدى روزنك

حريص ليق قيلوو [١] موو [٢] مونى ادكورك

دار اولسه ، كنيش اولسه قسمتك يازلدى
حريصلق ايتمك بونى دها ايجه قيلرمى ؟

كما قال الله تعالى نحن قسمنا بينهم معيشتهم فى الحيواة الدنيا

كوكى كوركلوك اير نينك خوبى كوركلوك اول

بو كوركلوك قيليق قا كونكول اركليك اول

اركليك - چغتايجه دوست ؛ قپچاقجه‌ده احتياج .
كوكى (اصلى) كوزل كيمسه‌نك خوبى كوزلدر
بو كوزل قيلغه (طبيعته) كوكل دوستدر .

بير ارتين بير اركا تفاوت تيليم

وليكين كور اركا توزى بورلوك [٣] اول

توز ، توس - نژاد ، فطرت . توسلوق : عالى نژاد ، هپسى..
بور bur - اورتو؛ عثمانليجه‌ده بوروغك، (بورغى) مصرخانملرينك يوزلرينك كوزدن آشاغيسنى ستر ايچون قوللاندقلرى بوروجوك .
بر كيمسه‌دن بر كيمسه‌يه تفاوت چوقدر ؛
ولكن كورنيشده خلقتلرى مستوردر .

---

[١] kilouv

[٢] mouv

[٣] خط عربيده : بورل لوك .

النوع الاخرى فى مكارم الاخلاق والتحريص على التعلق بها

بوتون قيلغى فيعلين اوتا اير تكيل

كرم كيمده بولسا آنى اير تيكيل

بوتون قيلديغك فعلى اوته‌يه ايصال ايت (ترقى ايتدير)
كرم كيمده ايسه اونى أر (انسان) ديبوير .

يميش سيز بيغاج تاك كرم سيز كيشى

يميش سيز بيغاج نى كسيپ اورتا كيل

بيغاج - آغاج ، يوقارى طوغرى آغديغندن .
اورت - آتش، سعير؛ اورتاماك - ياقمق، قاوورمق؛ اورتوق - يانيق، محروق، محترق..
يميشسز آغاج كيدر كرمسز كيشى
يمشسز آغاجى كسوب ياق .

موسولمان غه موشفيق بولوب مهروبان

سنكا ساندوغونك نى موسولمانغه سان

مسلمانه مهربان ، مشفق اولوب
سكا صانديغكى (نفسك ايچون حساب ايدوب مناسب كورديككى) مسلمانه [ده] صان.

قال عليه السلام التعظيم لامر [الله] والشفقة على خلق الله

جفا قيلدا جينك غه يانوت قيل وفا

آرى ماس نيجه [١] يووسا قان بيرلا قان

---

[١] اويغورجه‌ده نيجا ديه يازيلى .

يانوت - قارشيلق ، مقابل .
آری - تمیز ، پاك . مشتقاتی آریق ، آریماق ، آرینمق ، آریتمق .

سكا جفا قيلنه مقابل وفا كوستر
نه قدر يونسه (ييقانسه) قان ايله قان تميزلنمز .

ياراغليق آشينك نى كيشى كا ييدور
ياراغ بو لسانك اوفراغ يالينك نى بوتور

يالينك — فائده بوتور بوتورماكدن ، بتيرمك، تمو ايتديرمك
ايشه يارار [ايى] ييمكى كشى‌يه ييدير
يارار [فائده] لى ايسه‌ك اوفاق فائده‌كى تمو ايتدير [بيوت]

كوچ ايمكاك تكور ما كيشى كا قالى
اكر تيكسا ايمكاك كيشى تين كوتور

ايمكاك - ايماك ، امك ، زحمت ، محنت .
زور ، محنت كيمسه‌يه دكديرمه آرتيق
اكر محنت دكرسه [او] كيشيدن [اونى] كوتور [قالدير]

آسيز قيلغان اركا سن ادكو قيل آ
كرم نينك باشى بو ايرور كات بيل آ

فنالق قيلان كيمسه‌يه سن ايلك قيل آ [ها !]
كرمك باشى بودر [بونى] قوتلى بيل آ !

اكر كيلسا ايرتين سنكا ادكولوك
اوكوش قيل اول اير نينك ثناسين تيلا

اكر بر كيمسه‌دن سكا ايولك كليرسه
او كيمسه ثناسنى ديلده چوق قيل .

يازوغ لوق كيشى نينك يازوغين كچور
عداوت كوكينى قازيپ كس كوچور

يازوغ - يازوق ، قباحت .
قازيپ - ناسخ « قزيپ » صورتنده يازوب « كاويده » ديه شرح ايديور .
قباحتلى كيشينك قصورينى كچير (عفو ايت)
عداوت كوكينى قازيب كس كوچور (كوتور)

الينكلنسا [١] توتنوپ غضب عناد [٢] اوتى
حليم ليق سويين ساچ اول اوت نى اوچور

اوچورماك - سوندرمك .
غضب ، عناد آتشى توتوب يال ويررسه
حلم صوينى صاچ ، او آتشى سوندور .

كما قال الله تعالى والكاظمين الغيظ والعافين عن الناس والله يحب المحسنين .
وكقوله صلى الله عليه وسلم من كظم غيظاً وهو يقدر على انفاذه ملأ الله
قلبه ايماناً وامناً صدق رسول الله وبلغ حبيب الله

كارم بير بينا تاك آنكار حيلم بونياد اول
يا ميدان تاك اول كول كرم آل كول اول

---

[١] خط عربيده يلنك لنسا يازيليدركه طوغريدر، يالملانسه، آلوآلسه ديمكدر
[٢] خط عربيده : هنه

کرم بر بنا کبی ، حلم اوکا تمل‌در .
یا میدان کبی [او] کول‌در ، کرم آل کول اول

بیقیق لیق قه بیریپ کاسولوك کا اولا
بو ایندین لیك ارکا آزاد اوز قولا

بیقیق – بیغیق ، ادخار .
کاسولوك – کوسمك‌دن . عثمانلیجه‌ده کوسو .
اولا – اولمقدن . صوکده‌کی (آ) تأکید علامتی .
ایندین – ناسخ بونی « عد » دیه ترجمه ایدییور .
ادخاری بر (نفرت ایت ، اوکا) کوسکون اول
بو (خصلت) کوله‌لکدر ار اولانه ، آزادلقدر بالذات قول اولانه .

کوتاز کیل ایا دوست اولوغ‌لر آقین
آسیق سیز جدل همم میزاح تین صاقین

کوتازر بزم کوزتمك‌دن امر . ترس دونمش برشکل .
ای دوست ، بویوکلر حقنی کوزت ؛
فائده‌سز جدلدن ، هم مزاحدن صاقین .

اولوغ‌لر نی بو شروپ سنکا بو میزاح
کیچیك‌لر نی کوستاخ قیلور بیل یاقین

بو مزاح سکا بیوکلری اغضاب ایدوب
کوچکلری کستاخ قیلر ، بونی یاقین بیل .

بلا کیلسا صبر ایت فرح قا کوتوب
کوتوپ تور فرح قا بلا رنج یوتوپ

کوتمك – منتظر اولمق . عثمانلیجه اوج کودمك ، انتقام بکلمك .

بلا کلسه صبر ایت ، فراحه منتظر اول
منتظر اوله طور فرحه ، بلا ورنج یوته‌رق .

کما قال الله تعالی والله یحب الصابرین فان مع العسر یسرا ان
مع العسر یسرا. اوکقوله علیه‌السلام انتظار الفرح بالصبر عبادة

اوچار میحنت اوتی کچار نوبتی
قالور صبر ایدیسی ثوابین [١] توتوپ

اوچار محنت آتشی ، کچر نوبتی
صبر صاحبی ثوابنی طوتوب قالور .

اولوغ لوغ قا تیکسانك یانکیلما اوزونك
قالی کیسانك آتلاس اونوت ما بوزونك

اولو لوغه « بویوکلکه » دکسه‌ك « ایرشسه‌ك » نفسکی اونوتما
یعنی : کبارلشیرسه‌ك حالکده بر تجدد کوسترمه .
اطلس‌ده کیسه‌ك بزیکی اونوتما .

اولوغ بولدغونك جا توزون راك بولوب
اولوغ قا کیجیك کاسیلیق توت سوزونك

توزون ، توسون – نیکو نژاد ، محبوب دلبر ، .
سیلیق ، سیلیك – سیلنمش ، پاك ، تمیز .

---

[١] اویغورجه‌سی ساواتین کبی اوقونیور .

بيوك اولديغكجه عالى نژاد اولوب
بيوكه ، كوچكه تميز سوز سويله

النوع الاخرى فى ابيات متفرقة يشتمل على معان مختلفة

اوقوب سوزلا سوزنى ايوا سوزلاما
سوزونك كيزلا كاتين باشينك كيزلاما

اوقق ـ دوشونمك . اصلى (اوق) عقل .
ايوا ـ أوه ، أورهك ، تعجيل .
كاتين ـ شدتله ، پك
سوز دوشنوب سويله عجله سويلمه .
سوزوكى پك كيزله ، باشكى كيزلهمه .

مينك اير دوستونك ارسا اوكوش كورما كيل
بير اير دوشمن ارسا آنى آزلاما

بيك ار دوستك اولسه چوق كورمه
بر ار دشمن اولسه اونى آز كورمه .

وذلك قوله عليه السلام الف صديق وعدو واحد كثير

نا جاتاتيك ايرتين بيرار سهو كيلور
نجه پور هونارده بيرار عيب بولور

نجه تتيك (اويانيق) كيمسهدن برر سهو كلور
نجه پرهنرده برر عيب بولنور .

بو بير عيبدن اوتورو باشين كسكوچى
آجون ده تيريلكو كيشى سيز قالور

تيريلكو ـ ديرى ، ذى حيات .
بو بر عيبدن اوتورو باش كسيلهجك اولورسه
دنيا دخى ديرى كيشيسز قالور .
دنياده جانلى كيمسه قالماز

تيريل ايدكو فيعلين كونكول لر آليپ
آسيز ليك تين اوزنى سارانكو ساليپ

تيريل ـ ديرلمك ، ياشامق
سارانكو ـ سارى ، طرف ، سارانكو برطرفه چكلمك ، اجتناب
ايو فعل ايله كوكللر آلوب ياشا
فنالقدن نفسكى بر طرفه صالوب

ايتار بو لسانك ايش نى سانيپ ساغنيپ ايت
كرك مو كرك سيز موكر توو بيليپ

ساغينماق ـ ياد ايتمك ، تصور وتعداد ايلمك .
كيرتو ـ كرچك
بر ايش ياپار اولسهك صايوب ، دوشونهرك ياپ .
كركمى ؛ لزومسزمى كرچك بيلوب

نا ايش اوترو كيلسا سنكا كات ياقين
اول ايش نينك اونكينى سونكينى صاقين

هانکی ایش که سکا پك یاقین کلسه
او ایشك اوکنی ، صوکنی دوشون .

سو ونج ارسا کاتین کونکول توت آنکا
اوکونج ارسا آندین اوزاراق ساقین

سوینج کلیر ایسه اوکا کوکلکی پك طوت
ندامت ایسه اوندناوزاراق صاقین .

ارهن خیری شری کوزاف کیچماس اول
آسیز اتکو ایش کا یا نوت بولماس اول

یانوت — یانمق ، یعنی دونمکدن : دونن
ار اولان خیری شری کزاف (بوش) طوتماز .
فائده‌سیز ، ایی ایسه [درحال] دونیجی اولماز.

آیا ادکو او مغان آسیز لیك قیلیپ
تیکان ایلاکان ار اوزوم بیچماس اول

ای ایولك اومان ، فنالق ایدوب ،
دیکن حاصل‌ایدن آدم اوزوم بیچمز .

اذا افترت امراً فاحذر عداوته من یزرع الشوك لایحصد
به عنباً اذا وترت امراً

ایشی ادکو بولسا ار ادکو بولور
آر ایش آدکو سیندین اوکوش خیر کیلور

برکیمسه‌نك ایشی ایی اولورسه [کندیسی‌ده] ایی اولور .
تمیز ایی ایشلنمه‌سندن چوق خیر کلور.

آسیز کا یاووما [١] آسیزصوحبتی
سنی ترکین آسیز قیلیغ لیق قیلور

ترکین ـ چغتایجه‌ده ترکاماك : احتراز ، اجتناب ، تنفر . ینه بولهجه‌ده ترك : کلك ، خام قاوون معناسنه‌در . ترکین شو حالده منفور ، خام معنالرندن برینه کله‌بیلیر. ترکین برده اوغورسز بر پری ، جادو معناسنه قوللانیلیور .
یاووماق ـ اویغورجه‌ده یاغوق : جوار یاقین . عثمانلیه‌ده یاووقلی : سوکیلی ، محبوبه . بناءً علیه یاغوماق ، یاووماق ، یاقلاشمق دیمکدر .

فنایه یاقلاشمه [زیرا] بد کشی صحبتی
سنی منفور [و] فنا قیلقلی یاپار .

کما قال علیه‌السلام من مشی مع ظالم فقد اجرم

مجاز بولدی دوست‌لوق حقیقت قانی
مینك اردوست‌ده بیری بولونماس کونی

دوستلق مجاز اولدی ، حقیقت نره‌ده ؟
بیك دوست کشیده بر طوغری بولنماز .

اوکوش راك کیشی نینك ایچی غدر ایرور
کونی دوستونك ارسا تاشی بیل مونی

طاش ـ طاش ، طشره ، طیشاری ، دیشاری ، طاشمق ، «تاشنو» (اایاق قابلری چیقاریله‌جق محل) ، طاشینمق ، طاشیمق ، دیش هپ بوکوکدن. یالکز طاش باقه عثمانلیجه‌ده طوس بغا اولمشدر .

Yavouma [١]

چوقچه کشینك ایچی [محض] غدردر .
طوغری دوستك وارسه ، دیشاری (ظاهری) بیل بونی .

بو کون بو آجون ده کیشی لیك عزیز
قانی قانچا باردی کیشی لیك ایسیز

ایس ـ صاحب ، ایسیز صاحبسز

بو کون بو دنیاده کیشیلك (اصالت) عزیزدر .
هانی ؟ نره‌یه کیتدی؟ کیشی لیك (کیشی زاده‌لك) ، صاحبسزدر.

وفا کولی سوغلوپ قوروپ یول لاری
جفا تولدی تاشتی تینکیز تین آدیز

سوغ ـ اصل شکل قدیمی « صوپ Soup » در. ایکنجی درجه « سوق Souk » صوی Souï نهایت بیلدیکمز « صو » اولمشدر . ایشته بو سببله اضافت حالنده «صونك» دییور ، صویك دییورز. شمدی « صوپ » جذرندن اولان مشتقاته باقه‌لم : عثمانلیجه‌ده « صوی صوپ » تعبیرنده اك اسکی شکلی ایله نهایتدن بر اولکی کوریلیور . بوراده کوك یا «منبع» ویاخود « منی » معناسنه کلیور. چغتایجه‌ده سووات Souvat عثمانلیجه‌ده صاواق معناسنه‌در . هرایکیسی‌ده جمع‌در . چغتایجه‌سی **موغول** جمع اداتی آلمش ، عثمانلیجه‌سی ایسه کندیسنه مخصوص اولان (ق) ایله جمعلنمشدر . بناءً علیه هرایکیسی‌ده « صولر » دیمکدر . « صوغ » شکلندن عثمانلیجه « صوغوق » ی آلمش ، چغتایجه بزم تلفظمزه قدر ایلریلیه‌رك « سووق » دیمش .

سووارماق ـ صووارمق ایکیسی بر . فقط چغتایجه‌ده بو معناده صوغارمق وبوندن « قوغه » معناسنه « صوغور » ده واردر . ینه بو ماده‌دن اویغورجه‌ده سوغلمق آقمق، صیزمق، سوغیرتمق‌ده چکمك ، دیشاری چیقارمق دیمکدر تاتارجه‌ده سوغلامق صووارمق دیمکدر .

وفا کولی صیزدی [چکلدی] یوللری قورودی
جفا طولدی طاشی دکزدن یوکسك (آرتیق) .

قانی عهد امانت قانی ادکولوك
کونی کیلتو کینجه [١] خاییر کیتکولوك

کونی ـ حسد ، فنالق .
هانی عهد ، امانت ، هانی اییلیك ؟
فنالق کلنجه خیر کیدر .

باشی باردی خییر نینك سونکی بارغوسی
اونکی کیلتی خیر نینك سونکی کیلکولوك

کیلماك ـ کلمك ، بونك متعدیسی شرق تورکجه‌سنده : کیلتورماك‌در . عثمانلیجه (ل) اسقاطیله کتیر ، کتورمك اولمشدر . کلین‌ده بوماده‌دندر .
بارماق ـ وارمق . عثمانلیجه‌ده « أو بارق » تعبیرنده اسکی شکلنی محافظه ایتمشدر . بارق، **باریلان** ، واریلان یردر . باریمق‌ده بوندن. آناطولی تورکجه‌سنده وارمق کیتمك، قوجه‌یه ، اره وارمق .
[مادام که] خیرك باشی واردی ، صوکی‌ده واره‌جق (کیده‌جك)
خیرك اوکی کلدی ، صوکی [ده] که‌جکدر .

آجون تولدی عودوان جفا جور بیلا
قانی بیر وفالیق بار ایرسا تیلا

دنیا عدوان ، جفا ، جور ایله طولدی .
هانی بر وفالی ؟ وارسه دیله (طلب ایت).

سن آرتاق سن آجنین [٢] آجون آرتادی
نالوك بو آجون غا قیلورسن کیلا

[١] خط عربیده : کونجه .
[٢] خط عربیده : آنین .

آرتاماق ، آرتانماق ـ آشمق ، تجاوز ایتمك . عثمانلیجه‌ده آزمق .
آرقاق ـ یوکلتمك .
آرتاماك ـ قالمق ، عثمانلیجه‌ده : آرته قالمق .
آرتاماك ـ دونك اولمق ، قرارسز اولمق .

آجنین ـ بو کلمه‌یی الده‌کی لغتلرده بوله‌مدم شو قدر وارکه (آج) کوکی حرارت ، وجع ، اضطراب ، مجازاً مرحمت معنالرینه کلیور . بناءً علیه آجیقلی ، اضطرابلی دیمك اوله‌جق . نهایتنده‌کی (نین) لاحقه‌سی یازین ، کوزین کبی کلمه‌لرده‌کی زمان کبی مکان لاحقه‌سی اوله‌جق . برده جغتایجه‌ده آجی ، آچا یاشلی قادین معناسنه کلیور . او حالده اختیار ، عجوز دیمك‌ده اولور .

کیلا ـ کیلماك ، کلمك‌دن امر اوله‌بیلدیکی کبی تمنی صیغه‌سی اوزره شکایت معناسنه‌ده کلیور .

سن آرتاقسك (آرته قالمش ، صوکه قالمش ، عاصی ، دونك قرارسزسك) آجی ، یاخود عجوز دنیا آرتاردی (دونکلك ایتدی) .
نه‌دن بو دنیایه شکایت ایدییورسك ؟ (یاخود دنیاده نه یاپارسه‌ك اوکلیر) .

غریپ ایردی اسلام غریب بولدی باز
عبادت ریا بولدی عابید ماجاز

غریب ایدی اسلام ینه غریب اولدی
عبادت ریا اولدی ، عابد (لرده) مقلد .

خرابات اورامی بولوپ آبه‌دان
خراب بولدی مسجد بودون بی نماز

اورام ـ محل ، موقع ، جاده
خرابات دکانی (میخانه) آباداں اولوب
مسجد خراب وملت بی نماز اولدی

وذلك قوله علیه السلام بدأ الاسلام غریباً وسیعود غریباً

عمل قویدی عالم زاهد زوهد وراع
عاریف رقص چیقاردی آیور خوش سماع

عالم عملی قویدی (واز کچدی) ، زاهد [ده] زهد ورعی
عارف رقص چیقاردی ، تورکی سویلیوب خوش سماع ایدییور .
(سماع تورکلرك ملی رقصی‌در .)

بیداع تین ییغیقلی کیشی قالمدی
آنینك کونده آرتا تورور بو بیداع

ییغیقلی ـ مجتنب ، محترز ، قورقاق .
بدعتلردن قورقان کیمسه قالمدی
اونك ایچون بدعتلر آرتار طورور .

قانی امری ماروف قانی ادکوار
قانی کندو ادکو کیشی تورغو ییر

تورغو ـ طوغری . بویله ترس دونمه‌لر اویغورجه‌ده کوتزمك = کوزتمك‌ده اولدیغی کبی ، عثمانلیجه‌ده‌ده واردر : طوپراق ، طورپاق ؛ کوپری ، کورپی ، طوربه ، طوبره کبی .

هانی امر معروف ، هانی ایی کیمسه ؟
هانی او ایی آدم که طوغری (حلال) ییر ؟

یرارسن زمانینك نی خلقین قوتوپ
زمانینك نی یرما کیشیسینی ییر

قوتمق ـ قویمق ، براقمق . د و ت لرك ی یه تحولی چوقدر : قاتغو = قایغو آداق = آیاق ، ادکو = ایی . الخ کبی .

زمانکی یررسك (ذم ایدرسك) ، خلقنی قویارسك
زمانکی یرمه ، خلقنی یر (تقبیح ایت)

کیم اول بورچی ارسا کیشی ییك اول
کراك ارسا ییکلیك یوری بورچی بول

کیم شرابجی ایسه او ایی کیشیدر
ایلك لازمسه یوری شرابجی اول .

کیم اول یول لوغ ارسا آنینك یولی یوق
کیم اول یولسوز ارسا آنکا کینکرو یول

یولنده اولانه (یعنی طوغری کیدنه) یول یوق
یولسز اولانه یول کنیشدر .

آیا آرتاغ ایشلیك سوینجین سالین
سنینك روزکارینك بو کونکول جاقلین

ای آرتیق (باشدن دیشاری) ایشلی سوینجله صالین
سنك دورکدر بو ، گوگلکجه ایشله (ایستدیکك کبی اکلن) .

تیلاك جا تیریل اینج فارغ قاتغوسیز
یوروکیل تیلا کیل اوزونك خوش لوغین

فراغ بال ایله ، قایغوسز ، دیله‌دیکك کبی یاشا ایمدی
هایدی ، نفسکك یوری خوشلغنی دیله .

اوبوت کیتتی ایندا‌پ بولونماس ییتی
آلال ییکلی قانی کورونماس بودی

اوبوت ـ حجاب ، عار .
ایندا‌ماك ـ چاغیرمق ، دعوت .
ییتك ـ یتمك ، غائب اولمق . ییدـ قوقو . ییدـ اجل جادوسی‌فلان کبی برمعنایه
کلیور . ییدآینك بولسون .
بود ـ جسم ، وجود ؛ فارسی بت ، تورکجه پوت هپ بوندن.
حجاب کیتدی ، چاغیرمقله بولونماز ، غائب اولدی .
حلال یین هانی ، وجودی کورنمز .

آلال کندو قایدا بوکون قانی کیم
آرام نی ییورده حلال تیب ییدی

حلالك کندوسی نره‌ده بوکون ، هانی ، کیم [در] ؟
حرامی ییورده ، حلال دیه ییور .

بودون مال لیق ایلکا اوروپ یوزلارین
توزو قول قیلورلر آزاد اوزلرین

اورماق ـــ وورمق ، مراجعت ایتمك ، توجه ایلمك . عثمانلجه‌ده : باش‌وورمق
خلقماللی ایله (کیمسه‌یه) یوزلرینی اوروب توجه ایدییور
تمامی (هپسی) قول ایدرلر آزاد نفسلرینی .

کیم اول مال سیز ارسا اول ارنی کوروپ
یوز أوروپ یچارلر یوموپ کوزلرین

أوروماك ـ عثمانليجه‌سی : أویرمك ، اویروب چویرمك . دوندرمك ؛ ترجمه .
اورن‌پولی = میغا . اورن‌قوشاق (ابه‌م‌قوشاغی = الکم‌ساغما ، قوسی‌قزح .

کیم که مالسز ایسه اول کیمسه‌یی کوروب
یوز چویروب کچرلر ، کوزلرنی یومارلر .

ایا مال غه سوق ایر یاقین بیل بو مال
بو کون قاتغو ساقینچ یارین یوك وابال

ای‌ماله آج کوزلی، یاقین بیل بو مال :
بو کون قایغو، اندیشه (صاقینله‌جق شی) یارین یوك ، وبال [در .]

آرام ارسا مالینك عذاب اول سونکی
ایساب اول اگر بولسا مالینك حلال

مالك حرام‌ایسه، صوکی عذابدر .
[صوکی] حسابدر ، اگر مالك حلال ایسه .

قال النبی علیه السلام حلالها حساب وحرامها عذاب

نالوك مال غه مونچا سوق اول بو اوزونك
کونکول‌ده غمینك اول تیلینك‌ده سوزونك

سنك نفسك ماله نه‌دن بونجه آچ‌در ؟
[او] کوکلده غمك، دیلکده سوز کدر .

بارور سن بو مالینك یا غینك غه قالور
اویا تیپ یورولر سارینغو بوزونك

سن کیدرسك بو مالك دشمانکه قالیر .
اوراده یاتارسك [سکا] صارینه‌جق بز ویررلر .

سنینك مالینك اول مال آشین توردوغونك
سنکا حسرت اول بك [١] توتوپ توردوغونك

سنك مالك آشیندیردیغك [اسکیتدیکك] در
او پك طوتوپ طوردیغك [ده] سکا حسرتدر .

کما قال الله تعالی ماعندکم ینفدو ما عندالله باقٍ

بو کون کیندوو سوچوك بو تیرماك سنکا
آجیق بولغا یارین قودوپ باردوغونك

کیندوو ـ شمدی .
سوچوك ـ طاتلی . عثمانلیجه : صوجوق .

بو کون شمدی بو دیرمك (طوپلامق) سکا طاتلیدر .
یارین قویوب کیتدیکك (زمان‌ده) آجی اوله‌جقدر .

بو آجون مزاسی قاتیغ لیق مرا
آزاسی اوکوش راك مزاسی آزا

بو دنیا طادی (مزه‌سی) قاتی (سرت ، چتین) مزه‌در .
اذاسی (زحمتی) چوقجه ، طادی آز ها !

[١] عرب حرفلریله : بیك

عسل قيدا بوتسا بيلا آری سی
آری زهری تاتار آسل تين اوزا

اوزا - اوزكه ، باشقه .
بال نره‌ده ايسه آريسی‌ده بيله « برابر » در .
آری بالدن بشقه زهر [ده] طاتديرر .

اونارليق قا آجون وفاسيزراق اول
هونار سيزغه موندا جفا آزراق اول

هنرلی‌يه دنيا وفاسزجه‌در .
هنرسزه بونده جفا آزجه‌در .

اونار بيرلا دولت بيريكيل ماكی
بولونماس قاموغ قيزدا اول قيزراق اول

قيز - نادر ، آزبولنان ، بهالی - قيت . بزم قيتلغی عربی‌يه تحويل ايله قحطلق يازمق جهالتندر .
هنرله دولت برلشميور
بولنماز [او اجتماع ايتمز] بوتون نادرلرك اندريدر .

نی يازدی آجون غه بو صاحب اونار
ناكوكا بو آنی اولاشو قينار

يازماق - ياز ، جاز ، جای ، يای كوكلرندن عثمانليجه‌ده مشتقاتی يازی [كنيش اووه] ، يازی (خط) ، يايلا ، يايلاق ، يازمه يمق ، يايماق (سرمك) ، يايمق (اوتلاتمق) . شرق توركجه‌سنده يازماق - يايمق ، دوزلمك ، كتابت ايتمك معنالرينه كلديكی كبی ديكر بر كوكدن يعنی (يازوق) جذرندن اولمق اوزره خطا ايتمك ، حيف

ايلك ديمك‌ده اولور . دوزلتمك معناسنه اولان ياسمق ، ياسا بوندندر. شرق توركجه‌لرنده جای ، يای بهارايله برلكده يازموسمنه اطلاق ايدلديكندن بهار يرينه « جای » وياخود « يای » ديمك مناسبدر ظن اولنور .
اولاشماق - يتشمك ، اتصال .

بوهنر صاحبی دنيايه نه ياپدی ، (نه كوتولك ، حيف ايتدی) ؟
نه جهتله بو [يعنی دنيا] آنی [يعنی هنرلی‌يی] متصل قينار « عيبلار » ؟

خاسيس لرنی كوتروب نفيس‌نی چاليپ
عدو قوتسوز آجون قاريپ مومونار[١]

خسيسلری اعلا ايدوب ، نفيسی چليپ « دوشوروب »
دوشمان [و] اوغورسز دنيا اختيارلايوب بوناديمی ؟

آيا حوكمين آجون تبا اوككوجی
ييريپ مونی بيرار يانا اوككوجی

اوككوجی - برنجی مصرعده‌كی اوكماك (يوكماك) مصدرندن تأثير ايتديرمك ، بوكلنمك ، اوست اولمق ؛ ايكنجی مصرعده‌كی اوكمك ، مدح ديمكدر ،

ای حكمی دنيا اوزرينه تأثير ايتديرجی
بونی [دنيايی] برآرالق ذم ايدوب ينه اوكوجی .

اوغان [٢] اوكمی بيرلا كلور كلكان ايش
آنينك امری بيرلا تكار تككوجی

اللهك حكمی ايله كلير كله‌جك ايش
آنك امری ايله دكر ، اصابت ايده‌جك ايدر .

---

[١] خط عربيده : قريب مونار .
[٢] خط عربيده : اوغلان.

آجون غه بو سوكوش ملامت نالوك

قضالر يوروتكان ياراتقان ماليك

دنيايه بو سوكمه ، ملامت نيچون ؟

قضالري يوروتوب ياراتان مالك (ذوالجلال‌در) .

قضا بيرلا سانچيلور آداق قه تيكن

قضا بيرلا ايلنور توزاق قه أليك [١]

سانچماق- صاپلامق. مشتقاتندن چغتايجه‌ده سانجاق (سنجاق) سانچيني (صاپلانمغه مخصوص دمير چنكل ، عسكر قوللانور) ، سانچيش (بربريني سانچماق) ، سانچيغ (كوچك حربه ، سانجى) . عثمانليجه‌ده : سنجاق ، سانجى .

ايلنماك - عثمانليجه‌ده بونك مشتقاتندن ، ايلميك ، ايليشمك ، ايايك ، قوللانيليور . دست معناسنه اولان ال (أليك) ده بوندن وجوده ايلنديكى ايچون .

ايليك - كيك .

قضا ايله آياغه ديكن باتار .

قضا ايله ال طوزاغه ايليشور . (اكر خط عربى ايله اولان طوغرى ايسه او حالده ايكنجى مصراع : قضا ايله گيك طوزاغه ايلمكلنور) ديه ترجمه ايديلير كه مناسبى‌ده بودر .

قاموغ تنكداچى ننك قضادين ايرور

اوقوش سيز اير آنى سبب تين كورور

تنكداچى - تينكلماك ، دنه‌مك ، تجربه Epreuve ؛ مصائب ، ياخوتينكداچى : متنفس جانلى .

بوتون مصائب قضادن‌در .

عقلسز انسان اونى سبيدن كورور .

---

[١] خط عربيده : ايليك

قضا بيرلا اوچقان خاليق قوشلرى

قارى قه قونار ام قفس قه كيرور

قارى، قرى - قبچاق لهجه‌سنده ساعد، بيلك وزراع يعنى آرشون معنالرينه كليور. بوندن دال معناسنه كلديكى استدلال اولنور، ياخود قورى ديمك‌ده اولور .

خالقك اوچان قوشلرى قضا ايله

هم داله قونار (ياخودى قره‌يه ويا قورويه) ، هم قفسه كيرر .

قضا كيلسا يوكروك يوكورماس اوروپ

قضا قايتاريلماس قاتيغ يا قوروپ

يوكروك - يوريان .

قايتارماق - كيرى دوندرمك .

قاتيغ - قاتى ، زورلو .

يا - صوكنده‌كى (ى) دوشمش ، ياى .

قضا كلسه يوريين يورومز ، اورور

قضا، زورلو ياى قورمقله كيرى چويرلمز .

سنكا رنج آنككا كنج بريكلى اوغان

جزع قيلما يا رنج ايديسى توروپ

سكا رنج ، اوكا خزينه ويرن الله‌در .

اى ، رنج صاحبى ، طوروب جزع ايتمه .

في العذر بتمام الكلام

بيتيتيم كيتابى ماووا ايز ماسال

اوقوسا تاتير تيل يميش تاك عسل

کتابی مواعظ [و] مثل [ایله] یازدم .
اوقونورسه دیل بال یمش کبی طاتلیلانور .

کیم ارسا بو سوزکا آدین لار سوزین
تنکا ساتنکادی دو دوست قه بدل

آدینلاماق ـ سوسلەمك ، تزیین ایتمك « آیدین » کلمەسندن ترخیم صورتیله وجوده
کلدیکی قبول اولنورسه آیدینلانمق دیمك اولور .
کیم بو سوزه ایررسه (واصل اولورسه) سوزینی تزیین ایدر
دەنرسەده نه دیدیکی درسته بدل اولور .

ادیب احمد آتیم ادب پند سوزوم
سوزوم موندا قالور بارور بو اوزوم

آدم ، ادیب احمد ، سوزم ادب ، پند
سوزم بونده قالور ، بو وجودم کیدر .

کلور کوز کیچار یاز بارور بو عمور
توکاتی اومودنی بو یازیم کوزوم

یاز ـ بهار .
کوز کلیر ، بهار کچر ، بو عمر کیدر
بو یازیم عمری توکتدی ، گوزوم !

آنین اوش چیقارتیم بو تورکجا کیتاب
کراك قیل طیب [١] ای دوست کراك قیل عیتاب

[١] خط عربیده : تیپ ، اویغورجەسی تب .

اونك ایچون ایشته بو تورکچه کتابی چیقاردم
ایستر طیب (ایی) قیل ، ای دوست ، ایستر عتاب ایت .

بیتیتیم بوتانکسوق توراف سوزلارین
خالی بارسا اوزوم آتیم قالسوتب

بو تحفه وطرفه سوزلری یازدم
اکر اوزوم کیدرسه آدیم قالسون دیه .

آنین اوز ایرور بو کیتاب بیر سوزوك
تولولوب کتوردوم کیمشتیم یوزوك

تولوماق ـ یوزمك ، طولوم چیقارمق ، تولوق (طولوم)
کیمشماك ـ فراغت.
یوز ـ سطح .
اونکچون بو کتاب سوزولمش (مصفّا) بر روحدر .
صویوب کتیردم ، سطحیاتدن فارغ اولدم.

نوادیر سوزوك آز بولور ازل اوکوش
جوز آطلاس بولور قیز اوجوزی بوزوك

بوزوك ـ بز .
نوادردن اولان سوز آز اولور، هزل چوق
اطلس پارچەسی [نادر] بهالیدر ، بز اوجوزدر .

ایاندا کدین کلیکلی مونی
اوقوسنك دعاده اونوتما مینی

کیدین ـ صوکره .

ای بندن صوکره کلن ، بونی .
اوقورسه‌ك دعاده اونوتما بنی

سنککا ادیه قیلدیم بو تانکسوق کیتاب

منکا ادیه قیلسو و دعا تب سینی

تانکسوق - تانیاق ، طانیق ، خاطره ، نشان ، هدیه ، تحفه . « تنسوخ » دیه فارسی‌یه مال ایتمك مناسبتسزدر .
بو تحفه کتابی سکا هدیه قیلدم
بکا دعا هدیه ایتسون دیه‌رك .

لاادری قائله ایضانی [١] تعریفه علیه الرحمة

توغا کورمس اردی ادیب نینك کوزی

توزاتی [٢] بو اون تورت باب ایچرا سوزی

ادیبك کوزی آنادن طوغمه کورمز ایدی
بو اون دورت باب ایچنده سوزی ترتیب ایتدی .

یاغان بولسا یوکلوك اوزا سیندا قار

آنك توشی بولغای بو سوز نینك آزی

یاغان - یاقلاشان ، تمسك ایدن .
قار - اکر .
اکر اوزرینه یوکلنوب تمسك ایدن بولنورسه
بو سوزك آزی (یاخود فائده‌سی) اونك حصه‌سی اولور .

ومن کلام غیره لاجل تعریفه امیر سیف الدین علیه الرحمة

ادیب‌لر ادیبی فاضل‌لر باشی

کوار تین سوز آیمیش اتین سوز بیشی

اتین - مزین ، ادین .
بیشی - پیشکین ، دوشونلمش ، کماله ایرمیش .
ادیبلر ادیبی فاضللر باشی
کوهردن سوز سویلمش ، سوزك مکمل ومزینی

[١] اصلی بویله‌در . بوندن اولکی تقریض ضایع اولمش دیمك اولور .
[٢] خط عربیده : توزاتیم .

اوغان رحمت ایتسون بوسالات آنکا

یارین قوپسه بولسون یارانلر باشی

الله رحمت ایتسون بو ساعت اوکا
یارین روز قیامده یارانلر باشی اولسون.

من مقالات امیر کبیر صاحب الرأی والتدبیر آرسلان خواجه ترخان علیه الرحمة والرضوان فی تعریف خواجه ارنب تغمد وطاب ثراه

ادیب نینك یری آتی یوکناك اوور

صفالیق آجب یر کونکوللر یرور

یروماك ـ عثمانلیجه‌ده : آش یرمك ، آرزو ، هوس ، ایستك .
ادیبك یرینك آدی یوکناك‌در
صفالی ، عجب [بر] یر [درکه اورایی] کوکللر آرزوایدر .

آتاسی آتی محمودی یوکناکی

ادیب احمد اوغلی یوق اول هیچ شکی

باباسنك آدی محمودِ یوکناکی‌در .
ادیب احمد اوغلی [در ، بونده] هیچ شبهه یوقدر .

کیتابی نینك آتی ایرور ایبة اول

آقاییق عبارت آراب تین اوشول

اوشول ـ اوش اول ، اوش یاقین کوسترن اشارتدر . عثمانلیجه‌ده اشبو ترکیبنه بکزر . اوز بکجه : (اوشال) اولمشدر . [اول] معلوم (در) معناسنه .

کتابنك آدی « هبة اُل ـ
حقایق » در [که بوده] عربیدن عبارتدر .

تمامی ارور کاشغاری تیل بیلا

آیتمیش ادیب دیقفاتی تیل بیلا

تمامی کاشغر دیلی ایله‌در .
ادیب رقتِ دل ایله سویلمشدر .

اکر بیلسا کاشغار تیلین ار کیشی

بیلور اول ادیب نینك نه کیم آیمیشی

هر کیم کاشغر دیلی بیله‌جك اولورسه
او بیلور ادیبك نه دیدیکنی .

کیشی تیل نی بیلسا بیلور معنیسین

بیلورمن دیسا آیب اوزی بیلماسین

دیلنی بیلن کیشی معناسنی بیلور .
کندی بیلمدیکنی بیلیرم دیرسه عیبدر .

کوپ ایل نی کورار من ادیب سوزینی

بیلا بیلماسیندین اولاور اوزینی

کوپ ـ چوق . دها اسکی شکلی : قوپ بوندن شرق وغرب تورکجه‌سنده اولان مشتقات : کوبوك ، کوبك (جمعاً ، عدداً چوغالدقلرندن)، کوبروك = کوبری (صو اوزرنده قاباردیغندن) عثمانلیجه‌ده : هپ .

چوق کیمسه‌یی کوریبورم ادیب سوزینی
بیله‌مدیکندن نفسنی اولولیور (تعظم ایدییور)
یعنی تورکچه آ کلامدیغی ایله افتخار ایدییور ! فقط تورکلک وتورکچه ینه بویله آرسلان خواجه تورخان کبی مدافعلر بولیور .

عیب قه قویوب تور خالایق آرا
غلط مانیسین آیتمیش ینا

[بونلر] خلق آراسنده عیب قویوب (کوستروب)
[کتابك] معناسنی ینه غلط سویلمش .

سبب اردی بو ایش بیتیم کیتاب
کیراك قیل اجابت کیراك قیل ایتاب

ایشته بو ایش سبب اولدی، کتاب یازدم
ایستر اجابت ایت ، ایسترب عتاب ایله .

تم بالخیر والسعاده

ذیل

شمدی‌یه قدر شرح وترجمه ایلدیکمز « هبة‌الحقایق » متنی برده صرف واشتقاق فنلرنجه تدقیق ایده‌جکز . بو اصوله بوندن صوکره‌ده نشر ایده‌جکمز اسکی ومختلف لهجه‌لره عائد اثرلرده‌ده رعایت ایده‌جکز . بونلر ایلریده میدانه کتیرلمسنی اوزله‌دیکمز « تورکجه‌نك مقایسه‌لی وتاریخی صرف ونحوی » نه بر اساس تشکیل ایده‌جکلردر. بزم بوراده کوستره‌جکمز «صرف» آنجق «هبة‌الحقایق» ده کوردیکمز کلمه‌لرك شکلنه عائددر . بو اثرك موضوعی پك دار اولدیغندن اویغورجه‌نك آلتنجی عصرده‌کی حالنه دائر بزه تام برفکر ویره‌مز؛ اوا کسیکلری ایلریده نشرینه چالیشه‌جغمز دیکر اثرلر وبالخاصه بشنجی عصره عائد « قوتادغو بیلیك» تماملایه‌جقدر.

حرفلر

بو ، بیك ، بن ، بك (خال) ، بونامق الخ ده‌کی (ب) لر (م) اولیور : مو، مینك ، من ، منك ، موناماق .

دیش، دیشی، دنك ، دورت، دك ، دونامق، دیزی، دون، دیری، دیل ، دورمق، کیدرمك، الخده کی (د) لر ده (ت) در : تیل ، توش ، کیتارمك کبی.

بزم استانبول شیوه‌سنده بو قبیل انجلمه‌دن یالکز تاد ، تادمق ، تادسز کلمه‌لری اسکی شکلنی محافظه ایتمش ، بوندن مشتق اولان دادانمق مصدری انجلمشدر . آناطولیده ایسه تاد « داد » اولمشدر .

بزم ویرمك، وارمق کلمه‌لرنده‌کی (و)لر اوراده ب در؛ یالکز «بو» ضمیری بعضاً « مو » و بعضاً‌ده بزمکی کبی « بو » اولمش وفقط « بونجه » من « مونجا » قالمشدر .

بزم (گ ، ڭ) كبی (ك) لرمز اوراده تام (ك) در، (ڭ) ایسه اوگنه برد
نون آله‌رق غنه‌سنی محافظه ایتمكده‌در .

(اوتانمق) اوفتانماق (طوپراق) توفراق حالنده‌در .

بزم قویمق[١] ، آیاق ، قایغو، سویله‌مك كلمه‌لرینك آلتنجی عصرده‌كی شكلی
قوتماق ، آداق ، قادغو ، سوزلاماك‌در . بشنجی عصرده بونلر: قوذمق آذاق،
قاذغو ایدی . (ج) ك (ی) اولدیغنه جیراماق = ییرماق مثالدر .

بواثرده اك زیاده كوزه چارپان حادثهٔ لسانیه مثلا : ایكماك، اوماك تیكـ..
كـیرماك ، كیراك ، دینكیز (تینكیز) ، كوتورو بارماق ، اولوش ، كیلمـاك
كیلتورماك ، ییوماك ، ییغاج سـوزلری بزده دگمك ، گرمك ، گرك ، دڭز
كوتوره وارمق ، اولش ، گلمك ، گتیرمك ییمك (یمك) ، آغاج اولمشدر .

ایشته بو حادثه عثمانلی لهجه‌سنك فتحه‌یه اولان شدتلی میلانی كوستریبو..
عجبا بومیلان اساساً تورك‌جه‌ده بولنمیان ه صائته‌سنی وجوده كتیرمكه بر سبـ..
كبی تلقی ایدیله‌مزمی ؟ تورك‌جه‌ده ه حرفنك بولنمدیغنی مرحوم ش. سامی بك ایله امر..
افندی آراسنده «هانكی-قنغی-خانكی» كلمه‌سنك املاسی حقنده چیقان بحثه حكم تعیین
ایدلدیكم زمان اثبات ایتمش ایدم . صیره‌سی كلمشكن عثمانلیجه‌ده یاقینلرده حا..
اولان شو ه لی كلمه‌لری شوراده تدقیق ایده‌لم :

ها ، آها ، هاپاز ، حاشاری ، هایلامق ، هالیچ ، هایقیرمق (حایقیرماق) .
هایلاز (حایلاز)، هارون، هونك، هاتمان . بونلرك صیره‌سیله اصللری شودر :

ها ، آها = آ .

حاشاری = آشوری .

هاپاز = آپارمق ، آلوب كوتورمك‌دن .

هالیچ = فارسی « آلو » و « آلوچه » دن اریجیك (اریكجیك

هایقیرمق = آیماق (سویله‌مكدن) .

هایلاز = آیلاق (بوش كزن‌دن) .

هارون = بعضیلرینك ظنی كبی (حرون) دن دكل ، آرمق = آرغین‌دن .

---

[١] قویمق اصلا دوكمك معناسنه‌در. قویومجی دوكه‌جی دیمكدر .

هونك = فارسی آونك‌دن .

هاتمان = آتامان‌دن .

بویله (آ) دن (ها) یه تبدلده عادتا (ح) یه قدر واردیغی حایلاز ، حرون ، حشاری ، حایقیرمق كلمه‌لری دلالت ایدییور. بو حادثه‌دن چغتایجه دنیلن شرق تورك‌جه‌سی‌ده كندیسنی قورتاره‌میور ، بونده‌ده هاركن (آرغین ، یورغون) ، هارماك (یورلمق)، هایقلامق (آییقلامق) ، هورون (حرون) كبی كلمه‌لر حاصل اولمشدر . ینه عثمانلیجه‌ده آلو (هولو) اولدیغی كبی .

اوپوك = هوپوك، اوره‌كه = هوره‌كه ، اوركوج = هوركوج .

اوكورده‌مك = هونكورده‌مك ، هونكور هونكور آغلامق .

اوجرا ، اوچ را = هوجرا .

اول = هول (رطوبت دیمكدر ، چغتایجه‌ده‌ده بویله‌در .)

ایچقیریق ، ایچقیرمق = هنچقیریق ، هینچقیرمق .

باشده‌كی a, eu, ou, e,i صائته‌لری بویله (ه) وحتی (ح) یه تبدل ایتدیكی كبی افسونجی دیمك اولان (آرپاقچی) ده « خرپاجی [قرباجی١] » اولمشدر. (خ) ، (ق) صامته‌لرینك ده (ه) یه تبدلی واقع ایسه‌ده بزده یالكز قانی دن هانی ، هانكی وقوپ (كوپ) دن هپ حاصل اولمشدر . آذربایجان لهجه‌سنده قانی ، قانجارو (هارا) شكلنه كیرمشدر. بو حادثه‌نك اك تحفی فارسی « پیدا » كلمه‌سنی « پیداه » اوقومه‌مز وبوندن « پیداهلامق » مصدری تشكیل ایتمه‌مزدر .

عثمانلی لهجه‌سنده بویله (ه) نك تشكلنه سبب نه‌در ؟ بوكا علم لسان جواب ویرمز ، یالكز حادثه‌یی قید ایله اكتفا ایدر . بز یوقاریده لهجه‌مزك فتحه‌یه ..یلنی سبب اوله‌رق كوسترمش ایدك. ایكنجی بر سبب ده عربی وفارسی كلمه‌لره

---

[١] حالا استانبولده بعض اوفوروكجیلر، خسته‌لری تداوی ایدن بر چوق قریه‌جیلر واردر .

بکزه‌تمه بر Analogie در دیه‌بیلیرز. هله « پیدا » نك «پیداه» اولیشنده «گناه، گلاه » کبی کلمه‌لرك دخلی پك بارزدر.

لهجه‌مزك فتحه‌یه میلی مناسبتیله آچدیغمز «ه» بحثنی بوراده قاپایه‌لم‌ده ینه موضوعمزه کله‌لم:

اسملر وضمیرلرده احوال اربعه شویله اولیور:

کتاب	کتابنی	کتاب غا	کتابنینك
هدیه	هدیه‌نی	هدیه کا	هدیه‌نینك
من	منی	منکا	منینك
سن	سنی	سینکا	سنینك
او	اونی	آنکا(آنکار،اونکار)	آنینك ، اونینك
مو	مونی	مونکا	مونینك
بو	بونی	بونکا (بعضاً)	بونینك

مفعول‌به موو mouv ایله اولیور: « ثناموو » کبی.

جمع: لر، لار اداتلری ایله اولیور.

اسم تشکیلی ١) امر حاضرلرك صوکنه اوك ، اك ، اوق لاحقه‌لرینك علاوه‌سیله اولیور:

اولوك = اولو.

کسوك = کسیك.

بیتوك = بتیك ، بیتی (مکتوب)

بزاك = بزه‌مه (زینت)

تنکاك = دەنه‌مه.

اوقوغ = اوقومه کبی.

٢) مادۀ اصلیه‌یه کو ، قو ، غو علاوه‌سیله اولیور:

کیلکو = کلیش.

کوچکو = کوچوش ، بارغو = واریش ، بیلکو = بیلکی .

(بو « کو ، غو » اداتی استقباله‌ده دلالت ایدیور .

٣) مادۀ اصلیه‌یه: م علاوه‌سیله اولیور:

آرتم = آرتمقدن (فضیلت)

کوروم = کورمك ،

تیلیم = تیلماکدن .

٤) مادۀ اصلیه‌یه : ت علاوه‌سیله اولیور :

آرتوت = (آرتمقدن) هدیه ، فضله

بولوت = بولانمقدن .

٥) مادۀ اصلیه‌یه (چ) علاوه‌سیله اولیور :

سوکونچ = سوکماکدن .

اوکونچ = اوکونماك ،

ساقینج = ساقینماق ،

اینانج = اینانماقدن .

٦) مادۀ اصلیه‌یه : (ش) علاوه‌سیله اولیور :

اوقوش = اوقماق .

سوکوش = سوکماکدن .

٧) مادۀ اصلیه‌یه : سوق علاوه‌سیله اولیور:

تانکسوق = تانیماقدن .

صفتدن اسم یاپمق ایچون صوکه: لیق ، لوك ، کتیریلیر :

کوچ = کوچکولوك .

تار = تارلیق .

اسمدن صفت یاپمق ایچون لوق ، لوك ، لیك لاحقه‌لری قونیور:

بلکو = بلکولوك .

بیلیك = بیلكلیك .

بونلردن باشقه فعللرك برچوق صیغه‌لری اسم وصفت اوله‌رق قوللانیلیور:

كیار = (كیماكدن) گیه‌جك ،

كیدیم = (كیماكدن) كیم ،

توراتمیش = توراتماكدن ،

یوكوركان = یوروین ،

اوچقان = اوچان ،

آرقاغان = آرقاماق (ظهیر اولمق)دن .

اسملردن مصدر تشكیلی ایچون اسمك صوكنه آماق، اماك علاوه‌سیله اولور:

آش = آشاماق ،

یاش = یاشامق .

صایی اسملری عثمانلی لهجه‌سنده‌كی كیدر . اعداد رتبیه شویله اولیور :

برنج ، ایكنج ، اوچونج ، تورتلونچ ، بشنج .

صاییلره دفعه‌وكره مفهومی علاوه‌سی ایچون كلمه‌نك صوكنه ین، اون قونیور:

بیرین كیلسا راحت كیلور رنج اونون .

مصرعنده اولدیغی كبی .

بیرار = برآرالق .

ایتكوجی ، تیككوجی كبی صفتلرده یاپیلیور .

مادهٔ اصلیه‌نك صوكنه(آ)علاوه‌سیله‌ده برنوع « حال صیغه‌سی » یاپیلیور .

توغا كورمس ایردی ادیب نینك كوزی

مصرعنده‌كی « توغا » كبی كه بزم « آنادن دوغمه » مقامنده‌در .

فعللر

كتابك موضوعی غایت بسیط اولدیغی ایچون فعللرك هرزمانی وهرصیغه‌سی قوللانیله‌مامش ، بو سببله اویغورجه‌نك فعل تصریفی حقنده‌كی معلوماتمز آز

اوله‌جقدر . كتابده اك چوق قونیلان آیماق ، بیلماك ، قیلماق مصدرلرینی اساس اتخاذ ایتدك . بونلرك كتابده كچمین بعض زمانلرینی بولدیغمز باشقه مصدرلركی ایله دولدردق .

حال

متكلم	مخاطب	غائب
		بیلا
		بولا
		اویالار

مضارع

آیورمن	آیورسن	آیور
بیلورمن		بیلور
	قیلورسن	قیلور
		ایتار
كورارمن		

ماضی شهودی

آیتیم		آیتدی
		آیدی
		بیلدی
بیتیدیم	بیغدینك	بولدی

ماضیٔ نقلی

		آیمش
		آیتمش.

حكایهٔ ماضیٔ نقلی

كیچوركان ایدیم		

تمنی

		آیوغای.

التزامی

ایایین
قیلاین

شرط

ارسام ارسانك
سوزلاسنك ایسه

امر حاضر

بسیط شکلی: آیوو aïou ، قیل
مؤکد شکلی: سوزلاکیل ، آلغیل ؛ اورتاکیل.

نهی حاضر

بسیط شکلی: آیما
مؤکد شکلی: ایناناغو اولوق سانماغو

امر غائب

بیلسون
تیکسوو tiksuv
قیلسوو kilsouv

نهی غائب

بیلماسون

عطفیه

بیلیب ، قیلیب ، کوموپ ، کیتاریب

صیغهٔ حالیه

اوقادین ، ایوا ، یاتیبان

صیغهٔ توقیتیه

بوشاردا :
و لیکن بوشاردا شرا [*] آرسلانی

فرع فعل

یریلکان ، سوکولکان ، بیرمکان ،
تنکداچی ، جفا قیلداچی .

فعللرده نفی اداتی « ما » در :

هنربیرله دولت بیریکیل ماکی
مصرعنده اولدیغی کبی .

استفهام علامتیده « موو mouv » در :

بزم لهجه‌مزده کورستمك (کوسترمك) ، کورپی ، کوپری شکلنده‌کی ترس دونمه حالی بولهجه‌ده‌ده کوتازماك = کوزتمك مصدرنده کوریلیور .

ایشته آلتنجی عصرده‌کی کاشغر دیلینك المزده‌کی او رنکنه کوره اولان بللی باشلی حالی بوندن عبارتدر

[*] « شرا » عربجه‌ده « چول » دیمکدر : اُسُد شرا » ترکیبی مشهوردر .

لغتچه

آ

آ تنبیه ، تأکید علامتی ؛ بزم لهجه‌ده ها اولمشدر. ص ۱۸ [*]

آت آد ، نام ، اسم

آجون ، آژون دنیا ص ۳۰

آجنین آجیقلی، اضطرابلی، اختیار [؟] ص ۷۸

آجیق آجی . ص ٤۹

آخی، آقی سخی ، جومرد. ص ۵۲

آدیز یوکسك، یوجه، بویوك ص۲۷، ۳۰

آدین باشقه، آرتیق ص ۳۰، ۳۷، ۵۹

آدینلاماق سوسله‌مك ، بزه‌مك ، تزیین ص ۸۷

آرتاماق ، آرتاتماق آشمق ، تجاوز ایتمك ، آزیتمق. ص ۷۸

آرتاماك قالمق ، آرته قالمق . ص ۷۸

آرتاماك دونك‌اولمق، قرارسز، ثباتسز اولمق. ص ۷۸

آرتوت هدیه ، پیشکش ، تحفه ، آرمغان . ص ۲٦

آرقاماق یوکلنمك ص ۳۵

آرقیش کروان ، کاربان ص ٤٦

آری ، آریق تمیز، پاك ص ۲٦، ٦۸

آریماق تمیزلنمك ص ۲٤

آس آز ص ۸.

آسان، اسن صاغ ، سالم ص ۳٤

آسرا [آست‌رادن] آلتده ، آشاغیده ، زیر . ص ٦۲

آسیز [آسیغ‌سیز]دن‌فائده‌سز . ص ٤۱

آسیغ فائده . ص ٤۱

آقیر آغیر ، ثقیل. ص ٤۰

آنك ادراك ، فهم . ص ۲۱

آنوماك حاضرلنمق. ص ٤۹

آی آلماس «آیاماك» دن محافظه‌ایتمك، صیانت ایتمك ، صاقینمق ، قورومق. ص ۳۹

[*] بواشارتلرله لغتلرك هانکی صحیفه‌لرده اولدیغی کوسترلمشدر . عثمانلیجه ایله‌مشترك اولان کلمه‌لر بولغتچه‌یه ادخال ایدلمدی .

آیماك ایتمك، سویلمك، دیمك. ص ۲۹

آیماق ایتمك ، ایله‌مك ، ایشله‌مك . ص ۱۸

آییپ مناسب ، لایق ، شایان ص ۵۵

ا

اتین مزین ، سوسلی ، بزه‌لی ص ۹۱

ادارکان ایسته‌ین ، دروب طوپلایان ص ۳۵

ادکو ایو ، ایی ص ٦۸

ارتم فضیلت ص ۲۸

ارك حاکم ؛ ارکلیك : متبوع ، افندی ص ۵٦

ارکان [ایماك] دن ایکن ص۳٤ ، ۵۰

ارکلیك دوست ؛ احتیاج ٦٦

ارن مردکامل ؛ ارمش ص ۳۳

اکیر حکمفرمالق ایتمك ص ۲٤

الیك ال ، دست ص ٥٦

الینکلنسا [یلنك‌لنسایه] باقیله.

اوبوت حجاب ، عار ص ۸۱

اوت آتش س ۲۰ ، ۵٦

اوتتاماك اوته‌یه کیتمك ، ترقی ایتمك ص ٦۲

اوتماك ، اوتوب کچمك، ایلری کیتمك ص ۲۱

اوتماك تغنی، ترنم ، اوتمك.

اوتونماك بالواسطه عفو اولنمق ، قبول صفح ایتمك ۲۰

اوجوکتورماك اوج آلمه‌یه، اخذثاره دعوت‌ایتمك ص٤۰

اوچورماك سوندرمك ، اطفا ایتمك ص ٦۹

اودون بدبخت ؛ آتشده یانمغه مستحق ص ۵۸

اودون اوص ، عقل؛ نجابت ص ۳٦

اورام محل ، موقع ، جاده ص ۷۸

اورت آتش ، سعیر.

اورماق وورمق ؛ مراجعت ایتمك ، توجه ایلمك ص ۸۱

اوروماك اویروب‌چویرمك، دوندرمك ص ۸۲

اورون محل ، مقام ص ۵۰

اورونك بارلاق، لامع؛ سجمه‌ص۲۲

اوز نفس ؛ ذات ص ٤۰

اوزا اوزکه ، باشقه ص ۸٤

اوزاغی اسکی ، قدیم ص ٤۳

اوزالا نمای خود ، فائض ، اوسته‌لك ص ٥٤

اوزوق فضله، ایلری واران ص ٢٨

اوسانماق اوزانمق ، اوزاقلاشمق ، مباعدت ص ٢٤

اوشاق اوفاق ص ٢٨

اوغان الله ، تکری ص ٢٤

اوق فکر ، خاطر ٣٧

اوق‌ماق آکلامق، دوشونمك ص ٧٢

اوقوش عقل ، آکلایش ص ١٢

اوکوش جوق ص ١٨

اوککوجی تأثیر ایتدیریجی ، مؤثر؛ مادح ص ٨٥

اوکونج ندامت ، پشیمانلق ص ٢٦

اوکونکان پشیمان ، نادم ص ٤١

اول اول ، او ص ٢٢

اول در est ٢٢

اولا دیکله ، مشورت ایت ص ٣١

اولاشماق اولاشمق، یتشمك ص ٦٥

اولام اولوملی، اولومه محکوم، اولو مجیل ص ٥٤

اولامای اوله‌مز ، لایموت ص ٥٤

اولوش اولش ، پای، حصه ٥٤

اولوغ بویوك ، کبیر ص ٢١

اومماق اوممق، امید امیدایتمك ص ١٨

اوناماك ترجیح ایتمك ؛ اطاعت ایله‌مك ص ١٩

اونك اوك طرف ، صاغ یان ؛ قدوم، میمنت ، معدلت ، ظفر ص ١٨

اونك مسعدت ، ظفر ص ٤٨

اونکماق اوکمق ، فلاح بولمق ، افاقت قازانمق ص ٦٦

اونکی عناد ، اصرار ؛ تشبث مقلدانه ص ٣٦

اویاماق مساوی اولمق ، اویغون کلمك ص ٦٢

ایدکو ایی ص ٤١

ایدی صاحب ، الله ص ٢١ ، ٣٧ ، ٥٥ ، ٦٠

ایرمس « مانده نمیشود » ایرمز، نائل اولماز ص ٦٥

ایسما لافزن، بیهوده‌کو، کوه‌زه ص ٣٩

ایك خسته‌لق ، صایرولق ص ٦٥

ایلنماك ایلیشمك ، بیتشمك ،ایلمکلنمك ص ٧٦

ایلیك ال ، دست ص ٢٤

ایلیك کییك ص ٨٦

ایم اَم ، علاج ص ٦٥

ایمکاك امك ، زحمت ص ٦٨

ایندامك چاغیرمق، دعوت‌ایتمك ص ٨١

ایندین « عبد » قول ، کوله ص ٧٠

اینك چکه ص ٢٣

ایوا أوه ، اَوه‌رك ، چابوجق ص ٧١

ب

بادماق وارمق ص ٧٧

باشاقتورماك یاره‌لمك (؟) ص ٤٠

بابات اسکی ، قدیم ص ١٢

بدیز اثر صنعت ، تحف ، تحفه ص ٢٩

بریکلك بریکدیریجی ص ٥٦

بریم ویریم ، ویریش ، عطا ص ٥٩

بزاماك بزه‌مك ، تزیین ایتمك ، سوسله‌مك ص ٤٣

بکسته پکچه ، صیقیجه ص ٣٨

بلاك، بلك، علامت ، نشان ص ٣١

بلکو بللی ، معروف ص و ٣٤

بوتماك ایناغمق ص ٤١

بوتماك بیتمك ، نمو ؛ التیام ص ٤٠

بود وجود ص ٨١

بور آجی ؛ شراب ص ٥٠

بور اورتو ؛ بورکی ص ٦٦

بورك کلاه ، تاج ص ٦٣

بودون وجود ص ٥٧

بورون اوّل ، اوکجه ص ٦٣

بوزوك بز ، قماش ص ٨٩

بوش غضب ؛ حدت ؛ خالی ، بوش ص ٣٩

بوشماك، بوشماق قیزمق، حدت ایتمك؛ شجاعتلندیرمك ص ٢٧

بوکانماك باغلانمق، قاپانوب قالمق ص ٤٢

بولماق برحالدن دیکر حاله کچمك Devenir ص ٢٥

بیشی پیشکین ، کماله ایرمش؛ دوشونلمش ص ٩١

بیشی ناسره ؛ قیمتسز شی ؛ برنوع یمش ص ٣٣

بیل بل ، میان ص ٣٢

ت

تابارو تابا + رو: يوقارى؛ شان وشرف ص ٦١

تاتيماق طاتليلانمق، طاد بولمق ص٢٣

تارى توخوم (تخم)

تاريق صاچيلان ، سرپيلن ؛ بغداى ؛ دارى ص ٤٧

تاش طيش ، طشره، ديشارى ص٥١

تاك تك ، دك، كبى ص ٣٣

تانك عجيب ، تحفه ، يادكار ص ٢٩

تانكسوق «تانك» دن عجيب، تحف، تحفه ص ٣٠

تانوغ ، تانوق شهادت ص ١٩

تاوار داوار ، مال ص ٣٨

تب آج ، طوقك ضدى ص ٤٦

تتيك فراست ، فعاليت ص ٢٨

ترك مطلق، چابوجاق ص ٥١

تركين احتراز ، تنفر؛ خام ص ٧٥

تنك مجرب، قاعده، امور ٢١ ، ٢٠ ٤١

تنكداچى دنه يجى ، مجرب ص ٨٦

تنكاك دته يه ن ، تجربه كار ص٣٦

تينكداچى متنفس ، جانلى ص ٨٦

توتتاجى توتوجى

توتماق مساى كلمك ص ٢٧

توراتمش مخلوق ص ٣٣

توراتماك خلق ايتمك

تورغو طوغرى ، مستقيم ص ٧٩

توز، توس نژاد ، فطرت ص ٦٦

توزو عادى ، عموم، دوز ص ٥٣

توزوك، توسون نيكو نژاد، محبوب، دلبر.

توش دوش ، رؤيا ص ٥٢

توش اَش ، معادل ص ٢٣

توشماق بكله مك ؛ ثبات وقرار ايتمك ، تحمل ايتمك ص ٤٥

توشماك ايتمك، نزول، دوشمك ص٤٥

توشمان دوشمان ، دشمن ص ٢٨

توكال ، توكل تام ، تمام.

تولو تام ، مكمل ، دولو ص ٤٤

تولى كوزكو ، آيينه ص ٥٧

تولوماق يوزمك ، تولوم چيقارمق ص ٨٧

تون كيجه ص ٢١

تون طون ، دون ، لباس س ٤٤

تونكا مجموع ناس ، عوام ص ٢٤

تيركوزماك ديريلتمك ، احيا ص٢٢

تيريلماك ديريلمك، جانلى اولمق ص ٥٤

تيريلكو ديرى ، ذى حيات ص ٧٣

تيز تز ، عجله ص ٤٣

تيكماك دكمك ، ايريشمك ص ٥٣

تيل پارچه، قسم، ديل، لسان ص ٢٥

تيليم پك چوق ، نجه ص ٣٩

ج ، چ

جيرماق طولاتوب سكيرتمك ؛ ييرتمق س ٤٩

چيغاى فقير ص ٤٧ ، ٦٤

چين طوغرى، صادق ص ٢٨

د

درنك ساعت ، وقت ص ٥٢

ر

راك حيله، فريب، رنك، دك ص ٧٥

س

سارانكو سارى ، طرف ص ٧٣

ساغيماق ياد ايتمك ، تصور وتعداد ايتمك ص ٧٣

ساقيش قصور ص ٦٣

ساناغ صايى ، حساب ص ٢٨

سانچماق صاپلامق ص ٨٦

سانماق صايمق، حساب ايتمك ص ٣٩

سانى صايى ، حساب ص ٥٩

سريپ « سرماك » دن: ياپيلوب قالمله، كيزلنمك ص ٤٥

سوجوك طاتلى ؛ شراب ص٤٩، ٨٢

سوزلاماك سويله مك ص ٤٣

سوغ صو ص ٧٦

سوق صوقلمش ، چيقمش ، بوش ، چوقور؛ آج كوزلى ص ٤٦، ٥٧

سوكونج سوكه ، دشنام ص ٥٣

سونكاك كميك ص ٣٣

سووارماق صووارمق،اسقا ص ٦٧

سيليق ، سيليك سيلنمش ، پاك ، تميز ص ٧١

سيماك، سيمك اسد برجنده‌كى ايكى ييلديز ، سماك ص٢٧

سيناماق صنامق ، تجربه ص ٣٤

سيناك قيرلق ، صينمق ص٣٨

ق

قاتا قات ، كره ، دفعه (صوكنده‌كى آ تأكيددر : هاكبى) ص ٢٩

قاتغو قايغو ص ٨٢

قاتيغ قاتى ، زورلو.

قار اكر ص ٩١

قارى اختيار ، عجوز ص ٦٤

قارى بيلك ، زراع ؛ دال ، قورى. ص ٨٧

قازيپ «كاويده» ، قازلمش ، حك اولنمش ص ٦٩

قالى اكر ، آرتيق ص ٣٨ ، ٤٢

قايتارماق كيرى دوندورمك ص ٨٧

قراواش قره‌باش ، جاريه ، قيرناق ص ٦٣

قموغ قمو ، همو ، هپ ص ٤١

قوپماق يرندن آيرلمق ص ٤٦

قوت سعادت ، بركت ص ٢٢

قوتولماق قورتلمق، رها بولمق ص ٢٠

قوتلوغ قوتلو ، مبارك ص ٥٦

قوتماق مكس، آرام، توقف ص ٤١

قوتماق قالمق، براقمق ، قومق ، قويمق ص٥٤، ٧٩

قيز نادر ، بهالى، قيت ص ٨٤

ك

كات قوتلى ، شدتلى ، پك چوق ص ٢١ ، ٤٥ ، ٤٩

كاتين شدتله ، پك ص ٧٢

كاسولوك كوسولو، طارغين ص ٧٠

كتيم كيم ، زره ، لباس ص ٤٤

كتينكى كيدن ، اسلاف ص ٣٠

كليكلى كله‌جك ، اخلاف ص ٤٠

كمشور اتار [؟] ص ٦٠

كه‌چوركان كيچورماكدن ، كچيركن مساهله‌كار ص ٢٥

كوپ چوق ص ٩٣

كوتاماك ، كوترمك قالديرمق ، اجلاس ايتمك ص ٦٠

كوتازماك كوزتمك ص ٣٨ ، ٦٢

كوتماك منتظر اولمق ، بكله‌مك ص ٧١

كورك كوزل ، (كوزه كورينن،حيوانك پوستى)حسن، ملاحت ص٣٣، ٥٥

كوروم كوستريشلى ص ٥١

كول تبسم ، كولوش ، چيچك ص ٤٩

كونى آچيق ، روشن ؛ طوغريلق ص ٤٣

كونى حسد ، فنالق ص ٧٧

كيدين صوكره ص ٨٩

كيرتو كرچك ص ٧٣

كيز يابك كزى ص ٥١

كيلماك كلك ص٧٧

كيمشماك فراغت ص ٨٩

كيندوو شمدى ص ٨٣

ن

ناكو ، نيكو نصل، نه‌طرف ص ٣٨

نناك نه ، نسنه ، شى ص ١٩، ٦٤

م

ما ينه ، ايشته ص ٢٥

مانوك ابدى ، آبده ص ٤١

من ، مين بن ص ١٨ ، ٣٠

منكيز بكز.

منيك بك ، خال ص ٢٣

مينك بيك

ى

يا صوكنده‌كى (ى) دوشمش . ياى

يادين بهارين ، ايلك بهار موسمنده ص ٥١

ياز ايلك بهار ص ٨٨

يازماق يازمق، دوزلمك؛ كتابت ايتمك؛ خطا ايتمك ص ٨٦

يازماق آچمق ، توسيع ايتمك ، يايمق ص ٥١

يازوغ يازوق ، قباحت ص ٦٩

ياغان ياقلاشان ، تمسك ايدن ص ٩١

ياغى دوشمان ، عدو ص ٣٩

يالينك جيبلاق ص ٦١

یالیڭك فائده ص ٦٨
یانكشاغان یا كشاقلق ایدن ، یاوه‌كو ص ٣٩
یانوت قارشیلق ، مقابل ص ٦٨
یانوت یانمق‌دن یعنی دونمكدن : دونش ص ٧٤
یروماك آرزوكوسترمك، هوس ایتمك، ایسته‌مك ص ٩٢
یریلكان یریلن، ذم اولنان
یشرو كیزلی ، مستور ٤٤
یكی زبون ، بد ، فنا ، خسته ، عاجز ص ٢٣
یكی یكین ، ایبلك ص ٢٣ ؛ یك ، تمیز ، یاووز ص ٥٥
یلنك‌لنسا «یلنكلنماك» دن: یال‌ویرسه، طوتوشوب آلاولانسه
یوتكو «یوتمق» دن: قازانج ، یوك ص ٤٧
یوقار یوقلامق یوكسلمك ص ٣٥
یوقاماق یوقلامق ، اوقشامق ، مسح ص ٥٠
یوكونماك خشوع ایله دیز چوكمك ص ٤١
یوكوركان یوروین ، ماشی ص ١٩
یوكورماك یورومك ، مشی ص ٤٦
یول یولمق‌دن ، زوروله ایرلمق ، قوپارمق ص ٢٩
یوماق یومق ، ییقامق ص ٣٦
ییتماك غائب اولمق
ییتماك واصل اولمق ص
ییتوك ییتیك ، غائب ص ٣٥
ییتیك غائب، ضایع ص ٨١
ییتیماك ایتمك ، زوله‌مق ص ٢٢
ییرماك یرمك، ذم ایتمك ، غیبت ایتمك ص ٣٨
ییز ایز، اثر ص ٥٢
ییغ حاضر ، مهیا ص ٣٩
ییغاج آغاج ص ٦٧
ییغلاماق آغلامق ص ٥٢
ییغیق‌لی محترز ، مجتنب ، قورقاق
ییقیق ییغین ، مدخر ص ٧٠
ییك خسته‌لق ، آفت ٢٧
ییلكلی یل ، روزكار كبی یلن ، قوشان ص ٢٠
ییلیك ایلیك ص ٢٤

صوك

هبة الحقایق

[illegible]

ایكنجی قسم : متن

شارحی وناقلی : نجیب عاصم

مؤلفی : احمد بن محمود یوكناكی

استانبول — مطبعهٔ عامره

١٣٣٤

هبة الحقايق

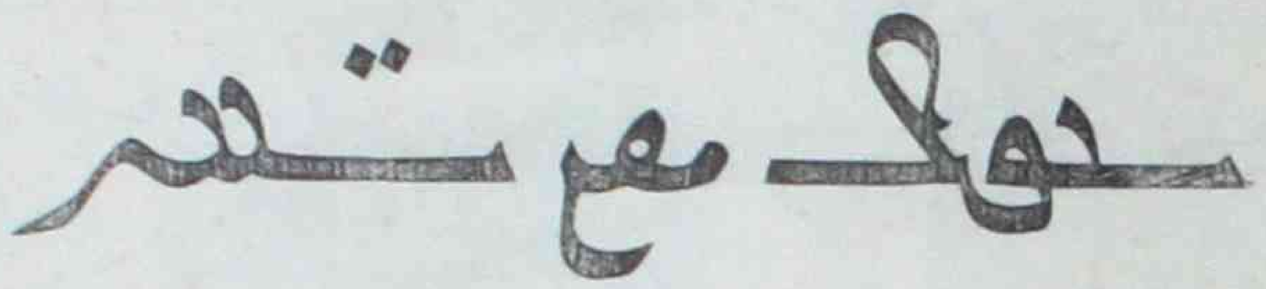

ايكنجى قسم : متن

مؤلفى :
احمد بن محمود يوكناكى

شارحى وناقلى :
نجيب عاصم

استانبول ـــ مطبعهٔ عامره

١٣٣٤

١ ٢

مجموعه رساله باللغة المغولية المنظومة وبالخط المغولي من قبل المصابيح
وكتاب مخزن الاسرار باللغة المغولية والخط المغولي
كل منهما محشي بالتركية

١١

الحمد لله الذي هدانا لهذا وما كنا لنهتدي لولا ان هدانا الله

٤٧٥٧

قد وقف هذه النسخة الجليلة سلطاننا الاعظم والخاقان المعظم مالك البرين
والبحرين خادم الحرمين الشريفين السلطان ابن السلطان
الغازي محمود خان وقفا صحيحا شرعيا لمن طالع وتحقق
وتعلم واستوثق ادام دولته العالية
المطلوبة حرره الفقير احمد شيخ زاده
المفتش باوقاف الحرمين
الشريفين
عفي عنهما

ومن توفيق باري ... احمد

افادۀ مخصوصه

هبة الحقايقك شرحی برنجی قسمی تشکیل ایتمشیدی . اویغورجه تدقیقاته بر زمین تشکیل ایتمك اوزره آیاصوفیه کتبخانه‌سنده بولنان متن اصلیسی‌ده ایکنجی قسم اوله‌رق زینقوغرافی اصولیله طبع ایدلمشدر. مقدمه‌ده دخی عرض اولندیغی اوزره عبدالرزاق باخشی اویغور متنی عربی حرفلره تحویلده برخیلی دقتسزلك کوسترمشدر. بناءً علیه متنك طوغری اوقونمسنی تأمین ایتمك واویغورجه قرائتده ممارسه پیدا ایلمك اوزره برنجی قسمك مطلقا کوز اوکنده بولندیرلمه‌سنی توصیه ایدرم .

اولدقجه فداکارلق اختیاریله طبعنه موفقیت ال ویرن شو اثرك بویله نفیس برصورتده تمثیلنه دلالتلرندن دولایی معارف عمومیه ناظری شکری بك افندی حضرتلرینه عرض شکران ایلرم .

نجیب عاصم

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

ايلاهي اوكوش حمد ايور من پينكا

پينك رحمتنك دين اوماز من اوكا

تنا مو ايوغاي پيرا بو تيليم

اوناز جا ايا يين يادي بير منكا

پينك باد ليغنك غه تنوغ لوق بيرور

جوماث جانوره اوجقان يوكودكان تنكا

پينك باد ليغينك غه دليك ادقا غاو

بولود بر تنك ايجره دليك لر منكا

فَفِي كُلِّ شَيْءٍ لَهُ آيَةٌ تَدُلُّ عَلَى أَنَّهُ وَاحِدٌ

يوق اوديم يرات تينك ينا يوق قيليب

آيلينغ باد قيلور پيسن موقير منى مونكا

ايا شك يولي ده پيليك لي اوتون

كيلد اوت يتين اوزونك يول اولوم دين اونكا

يراني اوغانيم تو نونك كوندو زونك

اوتوب بير بيري كا يورور اوند پيونكا

توناتود تو نونك ني كونونك ليتاريب

تو تونك كيناريب باذ يرو تور تنكا

كَمَا قَالَ اللّٰهُ تَعَالَى يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَيُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ

اولوك تين ت تيرنك مهم تيريك تين اولوك

چيقارور كوداد پسن موني كمات اُنكا

بو قدرت ايديسى الغ بير بيات

اولوس لر لى بير كور ماك آيسان انكا

في نعت النبي عليه السلام

ايتيشت اغدى قاچ بيت حبيب فضل دين

ادقوش مونس بيي تيتيب سوزوم لى انكا

اول اول خلق ده بيلى ريكيشى قوتلوغى

تورات ايش ده يوق بيلا انكا توش تنكا

رسول لر اودرونك يوز اول اول يوز را كون

يا انده قيزيل منك بو اينكا منكا

اينيك مدح بيرله تا بيره بو تيليم

اينيك يادى بيرله شكر شهد انكا

بو لون تيلپو يمنديش دروز اول يارين

ايليك توت تا جيم غه ايكيرپا مو نكا

في مدح الصحابة الاربعة رضوان الله عليهم اجمعين

ييما تورت ايشيكا ايدوور من يسلام

اولر دين ادپيا تماق تجان اول منكا

صادق بيرله فاروق ادجونج ذي النورين

علي تور تيلغ اول ايريك پيتيار تونكا

الهى كيجود كان ايديم پش كيجول

نيجه ما خطا ليق قول ادیم پنکا

منكا بولپا فضلنك قوتولدي اوزوم

اكر بولپا عذلينك قينغ لق منكا

في مدح امير الاجل داد سپهسالار بك عليه الرحمة والغفران

آيا تيلد توراش مدح اوزونيلك قاني

مَن ادتوت قيلاين سيلم غه آني

شيلم مدح بيرله بزاديم كتاب

اوقوغلي كيشي يلنك پسونسون جاني

اوكا بيلمس اركا اوكا اوكرا تود

اينك برتي جودي بديغ اچاني

اول اول عقل اوقوش هوش خرد قه مكاني

بليك معدنى هم فضيلت كاني

بيتماك تين ادير داك توتار بخت اول

پنجاپي مكاديم بيلك درمالي

رعيت اوزا مشفق سپلم دين حليم

وليكن بوتنار ده شرا ارسلاني

صلابت ايجنده عمر تيلد جوان

سخاوت پيساقت توتار عثماني

تنتيك ليك ده كنده اياز دين اوزوق

داد انصاف توتار چين انو بيرداني

اينك بختي شيندين بولوت اوفتانور

بو يبوز ني بوتون بچين توتار دشمني

آيا شاهيم اددم لرين پسانه غنى

پیانور مو ادیزه قوم اوشاق تاش پچی

سپایپت ریاپست کیاپست کرم

زیادت اوله عدل ایشیت اوق مونی

ینا مجره موروت فونوت اوغان

عطا قیلدی شاهم غه بو جمله لی

اوکونش از تیبت ایمانین بکین لر دینکیز

بولوت هدیه قیلسا اوشاق قطره نی

دینکیز دین کرم دالی شاهم منک قتا

قبول قیلسا تنک یوق بو از هدیه نی

موجب تألیف هذا الکتاب ومقتضیه

داد اسپهلار بیک اوچون بو کتاب

جیفاد دیم آدون ده آتی قالپو تیبت

کیتابیم نی کوددکان ایشیت کان کیلیبی

شیهیم غه دعا بیرله یاد قیلپو تیبت

لیبدینکی کیتیلیکلی کیلیبی لر ادوآ

اینینک ذکر تنکسیوق آدیزه قالپو تیبت

اینینک وودیی دوستلوغی بیرله کونلول لر توکوب

اینینک یادی بیرله آدون تولپو تیبت

بزادیم کیتابی مواعضی قشدلی

یاقیغلی اوتوغلی آچیغ آلیسو تیبت

بلاکا ایشت تیم آنی شیهیم غه منوکل

هوا داد لیغیم نی موکاک ییلپسو تیبت

النوع الاول في منفعة العلم و مضرة الجهل

بلیک تین ایور من یوروم کا اولا مستو بابق

بلیک لک کا یا دوست اوزولک سنی اولا

بلیک بیرله بیلنور سعادت یولی

بلیک بیل سعادت یولینی بولا تبمک

بها لیق دیناز اول بلیک لیک کیشی

بو جاهل بلیک بیز بها بیز بیشی

بلیک لک بلیک بیز قجان تنک بولور

بلیک لک تیسنق اذ جاهل اذ تیسی

پسونکاک کا بیلیک ناک ادان کا بلیک

ادان کورک عقل اول یونکال نینک بیلیک

بلیک بیز بیلیک پیر پسونکاک تاک قالی

بیلیک پیز پسونکال کا پسونولمیس ایلیک

بلیک بیلدی بولدی ادان بلکو لول

بلیک پیز تیرکلا پیتوک کور کو لوک

بلیک لک اذ اولدی اتی اولمادی

بلیک پیز اپال ارکان ایی اولوک

بلیک لک بیرینکا بلیک پیز ینکیس

تنکال لی تنکا دی بلیک نینک تنکیس

نقا کورکیک ایمذی اوقا پیشنا یو

نه نک باذ بیلینک تین آسیغ لیق اوکلین

بيليك بيرله عالم يوقادلمدراند يوق لادي

بليك بيبز لك اردي جوكا ردي قودي

بيليك بيلك اوپسما بيلك اول حق رسول

بيليك يم ده اوپيا سز ادقنك رنبدي

وَذَلِكَ قَوْلُهُ عَلَيْهِ السَّلَامُ اُطْلُبُوا الْعِلْمَ وَلَوْ بِالصِّينِ

اپسكاه

بليك لك بليك بي ادره كان بولوز

بليك نا تعيين اي دوست بليك لك بيلوز

بليك بيلدرودر ادكا بليك قدريني

اوس

بيليك نى بليك بيبز ادنم نا قيلوز

بليك پبز كا حق بيغوز ناتيق پبز ايروز

انكا بند نصحت اپيق پبز ايروز

نا توز لوكل لزيق پبيز ادره بوديسد

جاهل يوب ادى ميس ادنغ پبيز ايرود

بليك لك كلتي كوز بيلوز اش اودرش

بيليب ايناره اش لي ادكوبين كيندين

نا توز لوك اش ادپسا بليك پبيز ادبكي

ادكونچ اول انكا يوق اونك اندا ادين

بليك ليك كيراكل لك پسوزين پسوز لايوز

كيراكل پبيز پسوزيني كوموبش كيز لايوز

بليك پبيز نا اپسا ايوز اوق مادين

اينك اوز بيلي اوز ياتيني ييي يوز

بليك بيرله بيلنوز توراتكان ايدي

بليك پيز لك اِرا خير يوق تيدى

بليك لك پيوزى بند نصيحت آدب

بليك لك بى اوكدى عجم هم عرب

تواد پيز غه بيلكى توكانمش تواد

جباب پيز غه بيلكى بيزلمس جباب

النوع الثاني في حفظ اللسان وسائر آدابها وذمومها

ايشت ليك بليك ليك تيلكو تيب آيود

آدب لر باشى تيل كوداز ماك توروذ

تيلنك بكته تونغيل تيشنك بيسما پيون

آقالى اكر جيقپسا بيكته تيشنك نى پيور

پساليب پيوز نكان ار پيوزى پيون پساقى

اوكوش يينكلشغان تيل اى آلماش ياغى

پيوزونك بوسلوغ ايزكا بيغا تور تيلنك

بيسار باش قه بر كون بو تيل بوش لوغى

رجوز ليق مو تولور تيلى بوش كيستى

تيليم باش بى بيدى بو تيل پيوز بوستى

اوجولتور كا ار لى تيلين تيل بو اتيد

تشاق توزپسا بوتمس بوتار اق بتى

جراحات السهام لها التيام ولا يلتام ما جرح اللسان

سفيه ار تيلى اوز باشى دشمنى

تيليندين توكولدى تيليم ار قنى

اوكوش پيوز لكان ده اوكونكان سمان شوه تيليم

تيلبين ببيك تكان ده اوكونكان فسني

بيليم كيليبا اركا بيلي دين كيلور

بو بيلك دبي كيم اوكو كيم آپيز بولور

ايتيت بوت بو پوز كا تموغ تنك ده تنك

قوبوب بيلد كا يوكنوب تفرع قياور

كوواز كيلك بيلنك بي كيك از قيلد بيوزونك

كووا زيلپيا بو بيلك كوواز لور اوزونك

رسول ار بي اوت قه يوري اتقوچي

بيلك اول بيتدي بيغ بيلك يول اوت دين اوزونك

ايلكي تنك بيركيا بر ار ده خالي

بوكانندي بعلا ادي اول اركا موروثت يولي

بير اول يينك نتر ادبيا كراك پيتز پيوزين

ايكيج يلغن ايرسيا اول از بينك بيلي

بيلي يلغن از دين بيراق تور تيره تمان

بيلجود بيش كا عمرونك كوني لينك اوزا

اغيزه بيلد بيراكي كوني پوز تورور

كوني پيوز لا پوز بي بيلنك بي برا اراس كوده

كوني پيوز عيبل تاك بو بلغان بقسك

بصك پيت اجيتما اغيز بي عيبك

يا يلغن پيوز پيك تاك كوني پيوز شفا

بو بير پيوز اوزاغي بورويعي اوروملش حنك

كوني بول كوني لينك قيلك آتز كا كوني

كۇنى يتبو بيليپون خلايق سپينى

كۇنى لِيگ عۇبينش كى قويۇت اكرمى ليك

يكيدنم تۇن تۇلۇپى كۇنى ليك تۇنى

قاتيغ كير لآ دازينك كيشى يلما سۇن

پۇزۇنك دين اۇزۇنك كا اۇكوچ كيلما سۇن

قوغ يشرۇ ايشينك بولۇب اشكادا

بۇ كۇركان ايشيت كانى پينكا كۇل مابسۇن

ايشيم يتيب اينانيب پير ايما پيقيش

نيجا ا ايتاغ لبق ايش ادپسا يقيش

پسرنب پيسنگ دازينك پيسكيب تۇرميسا

پسرز مو . ايشينك وه مرلى كاث كم پيقيش

النوع الثالث في تقلب الدنيا وتغير احوالها

بۇ آزۇن رباط اۇل تۇتۇت كوجكو لۇل

رباط كه تۇشوكلى تۇسار كوچ كولوك

اۇنك ارقيش اۇزادى قويوت بۇل توتوب

اۇنلى قونميش اۇبيش نيجه كوچ كو لوك

بۇ دنيا پۇنكى ده يوكور ماكل نيجه

چيپش ننك دين اۇترۇ يتيب اۇزۇنك كوجا

نلوك مال غه مونجا كونكول بغلامق

بۇ مال كيلپا ارتا بارور باز يبيجه

كونكول دين جيقارغيل نوا ز يوق لوغيش

كيديم يسم بيرله يتيب توت قادين توقلوغين

بو بای لیق جیغای لیق ازوق یوق لوغی

جیغای لیق تپب ایما ازوق یوق لوغین

بو دنیا تنگلی دین بیکو کاتکو لوک

اول ادتوق بیلا وبال یوتکو لوک

تاریق لیق تپب ایری ازون نی پسول

تاریق لیق ده قتلان تری اوکو لوک

بقا پیسر ایرور بو ازون لذتی

پیجار ییل کیجاد تاک مزا موقتی

پیکینت خواد بولود بینکی ایپکلی دور

قوی ادیبا قاملود جهاد قوسا پتی

بو کون بار یارین یوق بو دنیا تنکی

مینک دلمتینک نیک ادیش لر اوبکی

قموغ تولغان ایس لور توگال اکبیلیودر

قموغ آبه دان نینک خراب اول یسونلی

نیجا پیربار اردی پیغمش مینک ادی

اری باردی قالدی قوروغ تاک ییری

نیجه دانا اردی نیجه فیلا یسوف

قانی بو کون انلر مینکیندره ییری

آزوص کول جیراد باده الکش قاش جیتاره

بر ایلکین تونوب شهر بیری زنهر قاره

یجیک تا تووب ایلکین تماغ تانی تپب

کیدینکی قدح قا یسونوب دنهر قتاده

بوجوک تات تنک اریسه اچیق قا انون

بیرین کیلپا راحت کیلور رنج اودونه

آیا رنج قیلیغ بیز یوورور اوتغوچی

بو آزون قچان اول اونونج قا اودوون

بیلان تاک بو آزون بیلان اوق لاغو

یوقامق قا یومشاق ایجی بور آغو

فعل

بیلان یومشاق ادگان یاووز توتاره

بیراق لورغو یومشاق تیبت اینان ماغو

بو آزون کوراز کا کوروم لوک تاشی

ولیکین ایچنده حزاره نا خوشی

باقیب تاتیغ لزاکیش کوروب بسن مونکا

کونکلول بتغلاماق بند خطا لر باشی

قَالَ النَّبِیُّ صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمْ

حُبُّ الدُّنْیَا رَاْسُ کُلِّ خَطِیْئَةٍ

نقاب کوتروره آجون بیزاد یوز اجاده

بیزار اقول قوجاد تاک یبا ترک قجاد

یارین عی بولوت تاک یا توش تاک حالی

درنک پیتیز بجاده بخت یا قوش ماک اوچار

النوع الرابع فی السخاوة ومذمة البخل

آیا دوست بلیک لیک بیزین ابز داکیک

آخالی بسوز لیشنک بسوز بیلیب بسوز لاکیک

اِجی ار نی اوکل کیلک اوکار اوسپا بیسنه

بجنک غا قیتیغ یا اوقیش کز لایک

قموغ اینک اجی ار ثنایش آیور

اجی لیق قموغ‌ها عیب کیربی یو یور

اجی بول پسنگا بیوز بیوکونج اکیلما یسونه

بیوکونج ابکنک کو بول نی اجی لیق تیلور

ایکلیمس کونکول نی اجی ار ایکر

تیکیلمس مرکا قا اجی ار اینکار

بجنک لیق نی قانی اوکاره اینک قایو

اجی لیق نی همه خاطمی نوزو قلق اوکار

اجی ار اریلیک نی پینا بیلدی کوز

اینیغ بسانی مالیق ثنا الری کود

ییریلدی اولام بیوز اولامای بولوب

ازون ده ات ادکو قوتون بادوهی کوز

بجیک پیغذی زر پیشیم حرام دین اوکوش

وبال کوترو باروی اوزا لا پیوکوش

اولوش تولوی مالی کیشی لو ادا

بجیک الری انوتن پیوکونج دین اولوش

آیا مال اپرتیسی اجی ادکو اره

بیات بردی ارسا پسنگا پس دا بیرن

ییریلکان پیوکول کانی تیرنب بیرما کافی

ال ال بیرود ارسنک نجه بیتر بیا تیره

طبيعت ته بيلگي عرده عيب سوزي
اچي ليق ايرور بيله بوغول كورك سوزي

اليك لرده قوتلوغ بيريكلي اليك
آليب بيرمكان اله اليك قوت بيري

بچيك ليق اوتالاب اوكال بيش بيك اول
بيرعديني بچيك الكي كاتسا بيرك لكن اول

بيخيب كونكلي تولچش كوزي يسوق بچيك
اقول اول تال عن مالي انكاد ادكليك اول

بو بودون تولوپسي تخت اچي اد تورور
اچي ليق شرف جاه جمال ارث تورور

يسومالاكي يتلاد يسنك كرتي لر ادا

اچي بول اچي ليق يسيني يسو دورور
بچيك نا اكيس اودون برگجيا توارِه تاپين باني

ييغار يماپش اجمايش تونتاد ترك اپني
تانور يسئ ايسا بين ده توز دوش يتنه

اولور قالور اچر بي يور دشمني
ايناك بير كراك ليك يوزوم بار يسنگا

اياپين من اني قولاق توت منگا
يوز اول دور تكبر لي تاش يتره يسابليت

تواضع ني برك توت ياپوش كيتت انكا
تكبر تحوع يتلد ده يير لور قيليغ

قيليق لرده ادكو قيليق خوي قيليق

اوُل ادَ كيم اُلغُ يِسيزى منُوُ منُهَ يِنيرى

اَنِى تَا خَلاِيق يِسوَاد تَا خَلِق

تِموغ قَاز غَايِنِقلِى اَزوُن يَالِين

يِيوُمَادِى بَارُوِى كوُرُوُنك چَالِين

يِتيِنى يِسى قَالِيب يِبير آدِيِن ادَ يِبيلا

اوُل انِدوَ يَا يِتيِبان يِيروُر پيَسَايِنيِ

تِكيِتوُ لِبَا يِپيِن يِكيِبت اذَ يِسالِين

يِكيرِيِت خَلقَ دَه كوُكيوُنك آزوُر لاَب يِتِيلِين

موُوميِش لِيق يِنشَانِى توَاضعُ توُدوُر

اَكر موُومِن ادِيسِنك توَاضعُ يِقِيلِين

توَاضعُ يِقلِيق لِيق يِنى كوُترُوُر اِيدِى

تكبرّ توُتار اَز نى كمتوُر قُودِى

اوُقوغ يِسيمَا زِينهَار اُولوُغ يِبير بيا

اَيروُغ لُوغ مِتك يِبير اِلينمَاك يِبيرى

قال النّبىّ صلّى الله عليه وسلّم

مَنْ تَوَاضَعَ رَفَعَهُ اللّٰهُ وَمَنْ تَكبَّرَ خَذَلَهُ اللّٰهُ

تَوَاز يِبيرلَه اَدِيپسَا اُولوُغ يِپيِنذوُغوُنك

اُولوغ لُوغ يِتبَارُو اِلِيك يِپسوُندوُ غوُنك

توَاز اِيِسخ يِنيِمِيِش بَاروُر يِپِس يَا لِنك

قَالوُر موُنده يِكيِنك يِپسَيت يِپسَروُغوُنك

اَكر يِكِبر اِيدِيسى اَصِيِل منَ دِيپسَا

اَيَا يِپِين منَ اَنِيك جَوَابِين كيپسَا

آتا بير آتا بير اويا لر بو خلق

تفاوت لري يوقه اوتا اوت تنيبا

اَلنَّاسُ مِنْ جِهَةِ التِّمْثَالِ اَكْفَا اَبُوهُمْ آدَم وَالْاُمُّ حَوَّا

يما بنديم الغيد اوزاتما املر

آملك ايرا يينده بوپوقلي اجلك

آملك دليميشيم دوپوست اوزون بيتماق اول

اوزون پيتما ساتيش اوكوش قيل عملك

آيور بيشن كيريم تون شراب اتش كيراك

بيليم كالك اوكوش اقول قرل واش كيراك

اگر بيغديتك ادپسا عمره توق توادت

بودون باش قه. بودگ بي كيباز. باش كيراك

حريص ليق تما اركا يوز حصلت اول

حريص ليق پتونلي غم اوكوش حيرت اول

بو باك. ليق جيغاى ليق. ايدى قسمتي

حريص ليق تال اركا قوروغ زحمت اول

قَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ اَلْحَرِيصُ مَحْرُومٌ

حريص تولميس آزدون نيلي ني تيريب

حريص ليق قادى ميس ايرسى قاديب

حريص ليق لي قويور حريص اده قجان.

اولوب يتپسا توفراق ايجي كا كيريت

حريص تيريب ادميس اوپسا لمپس بولود

حريص ليق ايلكي نيتك ايمين كم بيلور
خبر بار بيرليپا اكز اداني

ايلكي قول دينار ني اول اون قول قيلور

وذلك قوله عليه السلام لو كان لابن آدم واديان من ذهب لتمنى ثالثا

آيا حرص اريسي حريص ليق نادا كل
ايو بر منكا بو نيكو كا كيرا كل
نادا اديسا كنك اريسا تيلري دوزونكل
حريص ليق قيلوه مو موني ادكو داكل

كما قال الله تعالى نحن قسمنا بينهم معيشتهم في الحيوة الدنيا

لوكي كورك لوك ار بيك خوبي كورك لوك اول
بو كورك لوك قيليق قا كونكول اذكى ليك اول
بير ار دين بير ار كا تفاوت تيسليم
ذليكين لو داكا لوزي بورك لوك اول

النوع الآخرى في مكارم الاخلاق والتحريض على التخلق بها

بوتوني قيلغ فعلين اونا ار ديليك
كرم كيم ده بولسا اني ار ديليند
يميش پيز پيغاج تاكي كرم پيز پيپي

يِمِش يِميز يِغاج ني تِكِنِب اوُدنا ليك

مُسُلمان غه مُشفِق بولون. مِهرُبان

بِسنكما پسندوغونك ني مُسُلمان غه بَيان

قال عليه السلام التعظيم لامر الله والشفقة على خلق الله

جفا قيلدا جنك غه يَنوت اقيل وَفا

اَرى مِيش تيجه يُوسپا قان بيرله قان

يراغليق اشيك ني كيتي كا پيرور

يراغ. بولسنك اوذراغ يلنك ني بوتور

كوچ امكاك تينكورما كيسي كا خالي

اكر تيلسپا ايمكاك كيشي دين كونوده

ايسيز قيلغان ادكا سين ادكو قيلا

كرم نينك باشي بو اودكا بيلا

اكر كيلسا اده دين بينكا اذكو لوك

ادكوش قيلك اول از نينك تنكا بيين بيلا

يازوغ لوق كيشي نينك يازوغين كيچور

اعز اوت كوكيني قزنيب كاوه كيشي كا كوجور

يلينك لنسا توب توب غضب هيد مداوي

حليم ليق يوني بيناف اول اوو ني اوجوز

كما قال الله تعالى والكاظمين الغيظ والعافين عن الناس

والله يحب المحسنين وكقوله صلى الله عليه وسلم من كظم

غيظا وهو يقدر على انفاذه ملأ الله قلبه ايمانا وامنا

صدق رسول الله وبلغ حبيب الله

١

کرم بر بنا تا کی اکار علم بنیاد اول

یا میدان تا کی اول کول کرم ال کول اول

بیقیق لیق قه بیرنب کیسوک لوکل کا اولا

.بو ایندیش لیک ار کا ازاد اوز قولا

کوداز کیک آیا دوست اولوغ لر چقین

ایشیق پیز جدل هم میراخ دین پیافین

الغ لرنی .توشزوب سپکا .بو مزاج

کیجیک لرنی کوپساخ قیلور بیلک یقین

بلا کیلیسا صبر ایت فرج قا کودوب

کودوب توز فرج فا بلا رخ یوتوب

كما قال الله تعالى والله يحب الصابرين فان مع العسر يسرا

ان مع العسر يسرا وكقوله عليه السلام انتظار الفرج بالصبر عبادة

اوجاره مجنت اوتی کجار نوبتی

قالور حبر ایرسی ثوابین توتوب

اولوغ لوغ قا تیکپسنک بنکیلما اوزوک

قالی کیپسنک اطلس اونوت کا .توزوک

اولوغ .بولدوغونک جا توزون داک .بولوب

اولوغ قا کیجنک کا سیلنق توت پوزومک

النوع الاخرى في ابيات منفرقة يشتمل على معان مختلفة

اوُقوُب سوُزلاَ سوُز نی اِپوا سوُز كماكا

سوُزوُنك كِیز لاَسكاَ دِیْن باَشِیك كِیز كماَ

مِنك اد دوُسْتوُنك ادریسا اوكوُش كوُرْماكیلك

بِیر ار دُشمن ادریسا آنی از كما

وذلك قوله عليه السلم الف صديق وعدو واحد كثير

بِیجا تِیقیغك اد دِیْن بِیراره بیهو كِیلور

بیجه بور هنر ده بِیراره عیب بوُلور

بوُ بِیر عیب یِیتن اوُترو باشین كیسكوجی

آزوُن ده تِیرِلكو كِیشی بیسِز قالور

تِیریك ادكو فِعلیْن كوُنكول لر اِیلب

اِیسیز لِیك تِین اوُز نی بِیراتكو بیاَبیت

اِیتار بوُلپسنك اِیش نی بیابیت پكغیب اِیسك

كیراك مو كیراك بیسز مو كرتو بیلیب

نا اِیش اوُترو كیلبسا بیسكا كلت یقین

اوُل اتی بِینك اوُكیلینی بیوكیلینی بیاقین

سوُرُوغ ادریسا كادین كونكول تون اكما

اوكونج ادریسا اندین اوُرا راق بیاقین

آزان خیری شری كوزاف كیچاین اوُل

اپیر ادكو اِیش كا یتوت بوُلماین اوُل

آیا ادكو اوُنغان اِیسیز لِیك قلیب

تيكان ايلاكان ار اوزوم بچمس اول

اِذا اَفترتَ اَمرًا فاحذَرْ عداوتَهُ

مَنْ يزرعِ الشوكَ لا يحصُدْ به عِنبًا اِذا وترتَ امرًا

ايشي اوكو يوليا ار اوكو بولور

ار ايش اوكو بيبندين اوكوش خير كيسور

اِسپيز كا يوه ما اِسپيز محنتي

يني تركين اِسپيز قيلغ ليق قيلور

كما قال عليه السلام مَن مشى مع ظالمٍ فقد اجرم

مجاز .بولدي دوست لوق حقيقت قني

منك ار دوست ده بيري .بولونمس كوني

اوكوش داكل كيشي نينك اچي غدر ايرور

كوني دوستونك ارپا تاشي بيلك موني

بولون بو ازونده كيشي ليك عزيز

قني قنجا باردي كيشي ليك اِسپيز

وفا كولي پوتغلوب قوروب بول لري

جفا تولدي تاشي دينليز دين ادين

قني عهد امانت قني اوكو لوكل

كوني كيلك دوكونجه خير كيتكو لوكل

باتي باردي خيره نينك پيونكي پادغوسي

اونلي كيلدي خير نينك پيونكي كيلك كوتوكل

اززن تولدي عزوان جفا جود بيله

قني بير وفا كيق باز ارسپا ايلا
پس ادقاق پس آنين اژون ارتادي

نالوك بو اجون غا قيلور پس ايلا
غريب اردي اسلام غريب بولدي باز

عبادت ريا بولدي عابد مجازه
خرابات اورامي بولوب آبادان
خراب بولدي مسجد بودون بي نماز

وذلك قوله عليه السلام بدا الاسلام غريبا وسيعود غريبا

عمل قويدي عالم زاهد زهد ورع
عارف رقص چيقاردي آيور خوش سماع

بيداع دين بيغيق لي كيش قالمادي
آنين كونده ارتا تورور بو بيداع

قاني امري معروف قاني ادكو اده
قاني كندو ادكو كيشي تورغو يير

يتاره پس زماننك ني خلقين قودوب
زماننك ني يير كا كيشيني يير

كيم اول بورجي ارسپا كيشي بيك اول
كيراك ارسپا بيك ليك يوري بورجي بول

كيم اول يول لوغ ارسپا اينك بولي يوق
كيم اول بوليسون ارسپا آنگا كينك رو يول

ايا ادتاغ ايسلينك يسونجين يسايلين

پینیک روزکا رینک بو کونکول جا قیلیں
ینلاک جا تیریك ایخ فارغ قدغو پیز
یوروکیل ییلاکیك اوزونک خوش لوغیں
اوبون کینتی ایندات بولولماس بیدی
حلال ییلکلی قانی کوروغاپس بودی
حلال کنرو قیدا بوکون قانی کیم
حرام نی بیلور ده حلاك تیب بیدی
بوروون مال کیق اید کا اوروب یوز لارینی
توزو قول قیلور لر ازا د اوز لرینی
کیم اول مال پیز ادپیا اول ادنی کورووب
یوز اوروب کجاد لر یوموب کوذلرینی

آیا امال غه پسوق ار یقین بیل بو مال
بو کون قدغو پیاقیخ یارین یول وبال
حرام ادپیا مالینک عذاب اولی پسونکی
حساب اول اکر بولپیا مالنک حلال

قَالَ النَّبِیّ عَلَیهِ السَّلَم حَلَالُهَا حِسَابٌ وَحَرَامُهَا عَذَابٌ

نا لولی مال غه موجه پسوق اول بو اوزونک
کونکول ده غمینک اول تیلینک ده پسوزونک
بارور بس بو مالنک یاغینک غه قالوژ
اویاتیب بیرور لر بیرین غو بوروزونک
سنسک مالینک اول مال آشین معی نزدن صوده تیاه توردو غنک
پینکا حجرت اول بیک تونوب توردوغونک

هنر پیسز غه موُنده جفا اذداق اوُل
هنر بیرله دولت بیرکیلک ماکی
بولولمش تموغ قیز ده اول قیزداق اول
هنر صاحب بو غه اجون یزدی نی
قیناده اولاشو انی بو کا نکو
اچیسش لرنی کوتروب نفیس نی جلیب
عدو قونپسوز اجون قربت مو نر
آیا حکمین اژون تیبا اول کوجی
بیریب مونی بیراژ ینا اول کوجی
اوغلان حکم بیرله بیلور کلکان ایش
اینک امری بیرله تنکاد تینک کوجی

كما قال الله تعالى ما عندكم ينفد وما عند الله باقٍ

بو لون کندو پسوجوک بو تیرماک بیکا
آچیق بولغا. یارین قودوب باردوغونکه
بو آجون مزا بی قتیغ لیق مز
اواری
ازابی اوکوش ـ ذاک مزا بسی آدا
عیشک قیناده بولسا بیله اری بسی
آری زهر تاتاده عیشک دین اوزا
هنره لیق فا آجون وفا پیسز داق اول

اچون لغه بو پسوکوش ملامت نا لوکل

قضا لر یوروتکان یرات قان ملیک

قضا بیرله پسنجلور اواغ قه تیکلس

قضا بیرله ایلنور توزاغ قه ایلیک

تموغ تنک واجی تنک قضا دین ایرور

اوقوش سیز ار انی پسبت دین کورور

قضا بیرله اوجقان خالیق قوش لری

قری غه قوناده مهم قفس قه کیرور

قضا کلپسا یوکوک یوکورمیس اوروب

قضا قیناریلمس قیتیغ یا قوروب

پنکا رنج انگا کنج بریکلی اوغان

جزع قیلما یا رنج ایرسی توروب

في العذر بتمام الكلام

امثال مواعظ کیتابی بتیدم

عیبک نال بیمیش تیلک تاتیر اوقوبیا

پوزین لر ادین کا پوز بو ادپسا کیم

بدل قه دوروست تنکادی تنکاسیا

پوزوم بیلک ادب ایتیم احمد ادیب

اوزوم بو بارور قالور موبده پوزوم

عمر بو بارور یاز کیچار کوز کیلور

کوزوم یارم بو بی عمر توکاتی

کیتاب بو توکجا چیقاردم اوش انیں

کیراک قیل تیب ای دوست کیراک قیل عتاب
بتی دم بو تیکسوق توراق سوز لارین
خالی بر بیا اوزوم اتیم قالیبو تیب
اینس اوز ایرور بو کتاب بیر سوزوک
تولولاب کیلتوردوم تیکمشتیم بو زوک
توادر سوزوکی از بولور هزل اوکوش
حز اطلس بولور قیز اوجوزی بوزوک
آیا مغره کیدش کیلیکی موونی
اوقو پسنک دعا دم اوتونت ما مینی
پنکا هدیه قیلدیم بو تیکسوق کتاب
منکا هدیه قیلیبو دعا تیب بیسی

طم

لا ادری قایله ایضا فی تعریفه علیه الرحمة

توغا کورمس اردی ادیب ینک کوری
توزا اتیم بو اوزن تورت باب اچرم سوزوکی
یغان بولیسا یول لوک اوزا بیشیره
اینک توش بولغای بو سوز بیک ازی

ومن کلام غیره لاجل تعریفه یعنی امیر سیف الدین علیه الرحمة

ادیب لره ادبی فاضل لر باشی
کوهر دین سوز ایمیش ادین سوز بیلیکی
اوغان رحمت ایتسون بو بیاعت انکا
یارین قوبسا بولسون یرانکره باشی

در مقالات امیر کبیر صاحب الرای والتدبیر ارسلان خواجه ترخان علیه الرحمة والرضوان

فی موضع خواجه ارسلان تغمده بغفرانه وطاب ثراه

ادیب نینک ییری اتی یوکناک ارور

صفا لیق عجب یر کونکول لر یرور

آتاسی اتی محمودی یو ناکی

ادیب احمد اغلی . یوق اول هیچ شکی

کیتابی نینک آتی ایرور هبة

الحقایق عبارت عرب تیس اوتول

تمامی ایرور کاشغری تیل بیله

ایتمیش آدیب دیقه نی تیل بیله

اکر بیلسا کاشغره تیلین هر کیشی

بیلور اول . ادیب نینک نکیم ایمکشی

کیشی تیل نی بیلسا بیلور معنیسین

بیلور من دیسا عیب اوزی بیلماسین

کوب ایل نی کوراز من ادیب سوزینی

بیله بیلماسیندین اولر اوزینی

عیب قه قویوب تور خلایق ادا

غلط معانیسین ایتمیش ینا

پس اروی بو ایش نی دیم کتاب

کیراک قیل اجابت کیراک قیلک عتاب

تم بالخیر والعاده

T.C.